PROV. K. GRYBAUSKAS
VYR. LIETUVOS UNIVERSITETO LABORANTAS

Vaistingieji Lietuvos laukų augalai

ir jų pritaikymas

I DALIS

ST. NEIMANTO ir PR. ŠULAICIO LEIDINYS

LMF

Prov. K. GRYBAUSKAS
Vyr. Lietuvos Universiteto laborantas

G 285

VAISTINGIEJI LIETUVOS LAUKŲ AUGALAI IR JŲ PRITAIKYMAS

I DALIS

21915

TEKSTE 77 PIEŠ.

S:42651
Valst. Mokslinė Medicinos Bibliotek.

ST. NEIMANTO ir PR. ŠULAIČIO LEIDINYS
KAUNAS „RAIDĖS“ SPAUSTUVĖ 1927 M.

Šį kuklų darbą skiriu gerbiamam mano draugui prov. A. ŽUKAUSKUI-VIENUOLIUI — mūsų tautos žadintojui rašytojui, kilusiam iš farmacininkų tarpo.

Autorius.

PRAKALBA.

Šis p. K. Grybausko darbas gali būti brangus indėlis į pritaikomąją mūsų literatūrą. Iki šiol nebuvo Lietuvoje vadovėlio, kuris teiktų visuomenei, kaip kitose kultūringose šalyse, nurodymų, kaip renkami ir aplamai naudojami vietiniai vaistingieji laukų augalai. Nebuvo vadovėlio, kuris tiektų šiems augalams reikalingų paaiškinimų ir nurodymų, kurios jų dalys vartojamos vaistams. Tokiam vadovėliui išleisti reikalas vis auga kasdien (apie tai liudija daug tam tikrų paklausimų, gaunamų Botanikos Sodo vaistingųjų augalų skyriuje). Į Lietuvos Universiteto Botanikos Sodo uždavinius, be kita ko, įeina ir mūsų krašte naujos augalų kultūros platinimas ir kartu su tuo mažinimas įvežimo iš užsienių tokių augmenijos produktų, kuriuos galima būtų gaminti savo krašte. Tam reikalui Botanikos Sodas leidžia praktiškų vadovėlių seriją iš vaistingųjų augalų kultūros srities. Tai serijai papildyti yra šis p. K. Grybausko darbas apie rinkimą ir naudojimą Lietuvos laukų vaistingųjų augalų.

Kiek tai yra svarbu valstybės ūkiui, aišku iš to, kad iki šio laiko brangiai mokėdami gabendavomės vaistinguosius augalus (pav., ramunėles, šalapusnius, varpučių ir pienių šaknis, pupalaiškius, pelynas ir daugybę kitų paprasčiausių žolelių) iš kitur, nežiūrint to, kad iš Lietuvos galėtumėm nemaža tų augalų eksportuoti į užsienius. Šiuo atžvilgiu p. K. Grybausko darbas: „Vaistingieji Lietuvos laukų augalai ir jų pritaikymas“ padės kiekvienam, norinčiam mokytis, kaip reikia naudoti mūsų šalies vaistinguosius augalus ir tuo pat būdu rems Lietuvą ekonomijos atžvilgiu.

Lietuvos Universiteto Botanikos Sodo Vedėjas
Profesorius *K. Regelis.*

Sveikatos Departamentas, susipažinęs su vyr. laboranto prov. K. Grybausko rankraščiu „Vaistingieji Lietuvos laukų augalai ir jų pritaikymas“, mano, kad ši knyga naudinga ir pageidaujama ne tik platesnei visuomenei skatinti prie vietinių vaistingųjų augalų rinkimo, bet taip pat patariama praktikuojantiems vaistininkams ir medicinos personalui, kaip pirmas šios rūšies mūsų kalboje vadovėlis.

Dr. A. Šidlauskas,
Už Departamento Direktorių.

Pr. Malinauskas,
10197 Nr. L. e. p. Farmacijos Skyriaus Viršininko.

Kaunas, 1927 m. liepos mėn. 19 d.

ĮŽANGA.

Šio vadovėlio tikslas yra aiškinti žmonėms, kaip reikia verstis su mūsų laukų vaistingąja žaliava ir atkreipti kai kurių praktikų dėmesį į augmeniją aplamai.

Rinkti augalus reikia tik nurodytu laiku, kada jie turi savy daugiausia sudėtingos vaistiškos medžiagos. Vaistingoji žaliava renkama švariausia, be priemaišų pašalinių augalo dalių, nes kitaip gali visas darbas niekais nueiti,

Abejotinų augalų geriau visai nerinkti, nepatikrinus jų botanikos atžvilgiu.

Medžiagos džiovinimas yra labai svarbus dalykas. Del to negalima pradėti rinkimo darbo, kol nėra tinkamai sutvarkyta džiovykla. Gerai išdžiovintos medžiagos požymis yra naturalė jos spalva.

Visados yra geistina džiovinti pagreitintu būdu, ugnimi šildomose džiovyklose, tam tikroj temperatūroj. Paprastam džiovinimui laikoma geriausia vieta skardinė, gerai vėjo perpučiama pastogė, su tam tikromis lentynomis. Džiovinti saulėje dažniausiai nepatariama ir dažnai visai negalima.

Džiovinant nuodingus augalus, reikia ypatingo atsargumo: šluostyti dulkės drėgnu skuduru, po darbo plauti rankos ir skalauti burna.

Džiovinta medžiaga pakuojama į maišus, į skrynias, į kubilus ir laikoma sausuose sandėliuose būtinai kiekviena rūšis su parašais: 1) augalo pavadinimas, 2) svoris, 3) kada surinkta.

Kiekvienas vaistingųjų augalų rinkėjas turi būti ne tik geras to darbo specialistas, bet ir tikras gamtos mylėtojas. Jis, rinkdamas derlių, kurio nei sėjo, nei akėjo, privalo visados atminti, kad tai yra jo paties turtas, kurį kitais metais gali padidinti arba sumažinti. Del

to, be reikalo augalų negadinti, o priešingai, reikia retkarčiais dar sėti patogiose vietose jų sėklų, neatsižvelgiant į tai, ar patsai naudosies kitais metais tuo derlium, ar kas kitas. Taip daroma kultūringose šalyse.

Be to, nuolankiai prašau gerbiamus skaitytojus, kurių naudai aš karštai norėčiau, kad šis vadovėlis šiek tiek būtų naudingas, atsiųsti man savo pastebėjimų ir pageidavimų, kai del vaistingųjų augalų rinkimo, nes tik tokiu būdu pilniau ir tiksliau galėsiu parengti spaudai kitą vadovėlio leidinį. Svarbu dar būtų man turėti smulkesnių žinių apie pavadinimus ir vartojimą liaudy kitų laukinių augalų, kurie šiame vadovėly nepažymėti.

Prašau rašyti man antrašu:

Kaunas, Lietuvos Universiteto Botanikos Sodas.

Rašydamas šį vadovėlį, naudojaus šią literatūra:

1. P. Matulionio. „Žolynas“ II dalis 1907 m. Vilnius.

2. M. Stankevičiaus, Botanikos vadovėlis, I ir II d.

3. Dr. Ernst Küster. Lehrbuch der Botanik für Mediziner, 1920 m.

4. V. A. Tichomirov. Učebnik farmakognoziji, I ir II dalis.

5. Dr. Ernst Gilg. Grundzüge der Botanik für Pharmaceuten, 1921 m.

6. Dr. Eug. Warming. Handbuch der systematischen Botanik, 1911 m.

7. Dr. E. Strasburger. Učebnik botaniki; (vertimas) 1909 m.

8. A. Šeinkman. Farmakognozija i farmacevtičeskaja botanika, 1912 m. Kievas.

9. Dr. phil. Gustav Hegi. Illiustrierte Flora von Mittel-Europa, IV/2, VI/1, IV/3, V/I ir III tomai.

10. Dr.Ernst Hallier.Flora von Deutschland, visi 30 t.

11. F. A. Sacyperov. Kratkija svedenija o sovremennom položeniji sbora, kultury i pererabotki lekarstvennych rastenij v Rossiji, 1916 m. Pedrogradas.

12. F. A. Sacyperov. Lekarstvennyja rastenija v Rossiji, 1917 m.

13. V. F. Pasternackaja. Semenovodstvo lekarsvennych rastenij. 1922 m.

14. V. L. Komarov. Sbor, suška i razvedenie lekarstvennych rastenij v Rossiji. 1917 m. Petrogradas.

15. Dr. Fr. Losch. Kräuterbuch. Unsere Heilpflanzen im Wort und Bild, 1914 m.

16. M. V. Rytov. Russkija lekarstvennyja rastenija I ir II tomas.

17. S. A. Arleskov. Rukovodstvo po sboru, suške i sbytu lekarstvennych rastenij, 1915 m. Maskva.

18. I. Abromeit. Flora Ost und Westpreussen, I ir II dalis, 1898 m. ir 1903 m.

19. A. G. Klinge. Lekarstvennyja, dušistyja i techničeskija rastenija, 1916 m. Petrogradas.

20. V. Paškevič. Kultura lekarstvennych rastenij, 1915 m.

21. I. Springer. Arzneipflanzen-Merkblätter des Kaiserlichen Gesundheitsamts, 1917 m. Berline.

22. V. K. Varlich. Russkija lekarstvennyja rastenija, 1912 m.

23. P.Maevskij. Flora srednej Rossiji, 1912 m. Moskva.

24. Dr. Heinrich Marzell. Neues illustriertes Kräuterbuch, leid. 1922 m.

25. I. Resnais. Latvijas arstnelcibas stadi, dala I ir II, 1921 m. ir 1923 m.

26. Jan Bieganski. Nasze zioła lekarskie.

27. „ „ Padręcznik dla zbierających zioła lekarskie.

28. Dr. I. M. Dobrowolski. Uprawa roslin lekarskich.

29. Preis-Verzeichnis von Caesar und Loretz, 1925 m.

Be to, naudojaus botanikos muziejaus ir gerbarų objektais ir didžiai gerbiamo profesoriaus K. Regelio nurodymais, daugiausia fitogeografijos srity.

Už tai prof. Regeliui reiškiu padėką.

Taip pat nuoširdžiai dėkoju visiems, kurie šiokiu ar tokiu būdu padėjo šią knygą išleisti, būtent: prof. Žemaičiui, prov. Dambrauskui, p. Gerdvilui, prov. Makauskui, p. K. Kristučiui, p. J. Putnai, p. St. Neimantui, p. Pr. Šulaičiui, p. St. Jonikaičiui ir kitiems.

Autorius.

1. Agurklė.

Lotyniškai: Borrago officinalis L. Vokiškai: Gurkenkraut, Rusiškai: Ogurečnaja trava, Latviškai: Gurku mētra, pelu zales. Lenkiškai: Ogórecznik lekarski.

Aiškinimas. Agurklė priklauso prie *sustyrėlių* (Borraginaceae) šeimynos, auga daržuose, laukuose ir aplamai apleistose, sausose, bet derlingose vietose. Jos *stiebas* turi apie 50 centimetrų aukščio, šakotas. Apatiniai lapai ilgo kiaušinio pavidalo, siauragaliai; viršutiniai—pailgi, sėdį, stiebą apimą; visi lapai šiurkščiais, trumpais plaukeliais apaugę. *Žiedai* didoki, šviesiai mėlyni, ant ilgokų kotelių, nulinkę. *Žydi* birželio, liepos ir rugpiūčio mėnesį.

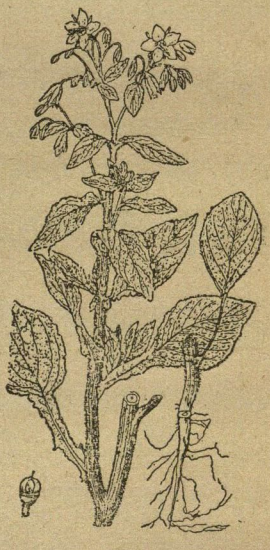

Agurklė žydėjimo laike.

Vaistams vartojami tik džiovinti žiedeliai, kurie renkami gražią sausą dieną ir džiovinami tamsioje vietoje, išdėsčius ant lentynų plona eile, kad nepajuostų.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores Borraginis.*

Agurklės žiedus žmonės vartoja arbatos pavidalu šlapumui išsaukti. Arbatai virti imama 1 šaukštas sausų žiedų vandens stiklinei ir geriama po pusę stiklinės, 3—4 kartus per dieną, prieš valgį.

Kai kur agurklė sėjama ir kol jauna valgoma saločių vietoje. Žydinčią agurklę labai mėgsta bitės lankyti, del to ji sėjama dar kaip *medaus augalas.*

2. Ajaras (agėras, alierius, alierys).

Lotyniškai: Acorus calamus. Vokiškai: Kalmus. Rusiškai: Air, sabelnik. Latviškai: Skalbe. Lenkiškai: Tatarak, Tatarskie ziele.

Aiškinimas. Ajaras tai ilgametė žolė, priklauso prie *kalavijiečių* (Aroideae) šeimynos, auga patvenkinėse, paupiais ir balose.

Šakniastiebis ilgametis, gulsčias, pusiau apskritas, apie 3 centimetrus storio, šakotas, skersai rumbuotas, žaliai rausvos spalvos arba žalias, iš apatinės pusės su daugeliu plonų, į siūlus panašių šaknelių. Iš šakniastiebio galo kiekvieną pavasarį išauga po pluokštą ilgų lapų ir žiedo stiebas.

Ajaras. a) Šakniastiebis su šalutinėmis šaknelėmis ir lapų liekana, b) Žiedynas.

Lapai visi išilgai dvilinki, smailūs, panašūs į kardą, ilgio jie turi apie 1 metrą, o pločio apie 2 centimetru; iš apačios vienas kitą apčiaupę, į paviršių dažnai būna skersai raukšlėti. *Žiedo stiebas* dažnai ilgesnis už lapus, tribriaunis, su stipriai priaugusiu pailgai apskritu žiedynu, kuris tankiai yra apaugęs mažais, žaliai gelsvais žiedeliais. Žydi birželio ir liepos mėnesį.

Medicinoje vartojami tik ajaro šakniastiebiai, kurie renkami rudenį nuo rugpiūčio iki šalčių arba anksti pa-

vasarį, iki pusiau balandžio mėn., plaujami švariame vandeny, žievė paliekama dažniausiai neskusta ir džiovinami patamsyje, gerai vėjo prapučiamoje vietoje arba ant pečiaus, tik ne aukščiau kaip 40°R. temperatūroje.

Prieš džiovinant šakniastiebiai *piaustomi* skersai į gabaliukus 1—2 centimetro ilgio arba ir stambiau.

Išdžiūvusi medžiaga būna rusvos arba rusvai žalios spalvos, lengva, perlaužtų šaknų viduje balta, gan stipraus ir malonaus kvapo, karčiai aštraus skonio.

Vaistinėse lotyniškai ajaras vadinasi: Rhizoma Calami, kur iš jo daromi lašai—*Tinctura calami*, ajaro *spiritas*, *aliejus* ir kita. Ajaras vartojamas miltelių, lašų ir arbatos pavidalu nuo blogo vidurių virškinimo, išpūtimo, *kvepiančioms vonioms*, kurios bendrai organizmą sustiprina, *dantų milteliams* ir kitiems dalykams. Ajaras gan plačiai pritaikomas ne tik medicinoje ir veterinarijoje, bet reikalaujamas yra ir parfumerijoje, kosmetikoje, cukrainėse ir likerių gamyklose.

Ajaras dideliais kiekiais galima būtų eksportuoti į kitus kraštus.

Nereikia painioti ajaro su *vilkdalgiu* (*Iris pseudacorus L.*), kurio šakniastiebis neturi skonio ir kvapo, o žiedai stambūs, geltoni.

Ajaro šakniastiebio dedama į vidutiniško didumo vonią apie 200 gramų, dantims valyti ir smagenims sutvirtinti — grūdamas į miltelius ir paskui sijojamas per labai tankų (šilkinį arba ašutinį) sietą. Dantys ajarais valomi 2 kart per dieną (rytą ir gult einant), paprastu būdu, kaip ir mėtų milteliais.

3. Akišvietė.

Lotyniškai: Euphrasia officinale Hayne: Vokiškai: Augentrost. Rusišk Očanka lekarstvennaja. Latviškai: Žibuliši. Lenkiškai: Swietlik lekarski

Aiškinimas. Akišvietė — maža, vienametė žolelė, priklausanti prie *bervidiečių* (scrophulariaceae) šeimynos, auga visur: pievose, daržuose ir laukuose.

Stiebas apie 15 centimetrų aukščio, šakotas, apskritas, švelniai plaukuotas, daugiausia rausvai violetinės arba žalios spalvos. *Lapeliai* kiaušinio pavidalo, lygiai dančiuoti, bekočiai, tamsiai žalios spalvos, stangūs, pliki. *Žiedeliai* bekočiai, pavieniai, įaugę lapų pažastyse. Vainiklapiai balsvi su gelsvais, violetiškai rausvais ir kitokiais šlakeliais. *Žydi* nuo liepos mėnesio iki rudens.

Vaistams vartojama visa žydinti žolė, be šaknų; ji renkama ir džiovinama paprastu būdu, ne saulėje.

Džiovinta žolė turi būti nepajuodavusi, naturalios spalvos, be kvapo ir apykarčiai sūroko skonio.

Ji vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Euphrasiae*, iš kurios gaminamas akims vanduo — *Aqua Euphrasiae ophtalmica.*

Akišvietės ir atskiro lapo išvaizda.

Akišvietė jau nuo senų laikų yra žmonių vartojama akims gydyti, nuo slogos, nuo skilvio slogos ir nuo viso kūno nusilpnėjimo.

Akims plauti gaminama arbata iš kupino arbatinio šaukštelio sausos žolės—vienoje stiklinėje šviežio *lietaus* vandens, paskui atšalus košiama per popierinį filtrą. Ši akių gydoma arbata turi būti kasdien šviežiai atvirinama. Gerti ir nosiai plauti nuo slogos arbata gaminama stipresnė: 1 šauktas žolės — 1 stiklinėj paprasto, minkšto vandens. Nuo skilvio slogos lašai gaminami taip: 100 gramų sausos žolės mirkoma 10—12 dienų 500 gramų 70° spirito. Paskui, išspaudus ir perkošus likusią žolėje spiritinę trauktinę (sultis) galima gerti po 30-40 lašų taurelėje virinto, bet atšalusio vandens.

Homeopatijoj akišvietė vartojama taip pat akims gydyti nuo uždegimo, nuo pūliavimo ir ašarojimo.

Kai kas vartoja šviežią akišvietės žolę, kaip priemaišą valgy arba geria su raudonu vynu nuo *mikčiojimo* kalbant.

4. Amalas (tiršlys).

Lotyniškai: Viscum album L. Vokiškai: Mistel. Rusiškai: Omela, Latviškai: Amuli. Lenkiškai: Jemioła biała.

Aiškinimas. Amalas, visados žaliuojąs parazitinis augalas, priklauso prie *diržuolių* (Loranthaceae) šeimynos, auga nedidelio krūmelio pavidalu ant įvairių mūsų medžių, būtent: ant obelių, liepų, tuopolių, kriaušių beržų, pušų, kliavų ir kitų. *Šaknys* sumedėjusios, gelsvos, šakotos, kurios po žieve turi bemaž visą medį aplinkui apglėbusios, kad daugiausia galėtų tokiu būdu iščiulpti iš jo gyvų sulčių, kuriomis amalas minta. *Stiebas* apskritas, sumedėjęs, šakotas, gelsvai žalios spalvos, plikas. *Lapai* priešpriešiniai, vis po du, tik šakelių viršūnėse pailgi, buki, lygiakraščiai, diržingi, su 3—5 neaiškiomis išilginėmis gyslelėmis. *Žiedai* maži, žaliai gelsvi. *Žydi* kovo ir balandžio mėnesį. *Vaisius*—apskrita, balsvai permatoma, (giedra) uoga, su viena sėklele ir gleivėtu minkštimu.

A m a l a s. A. Šakutė su lapais ir vaisiais. B. Dygstąs amalas. C. Prietaisa sultims čiulpti iš medžio.

Vaistams vartojamos jaunos šakelės kartu su lapais; jos skinamos vėlai rudenį arba žiemą ir džiovinamos šiltoje tamsioje vietoje.

Skonį turi šlykštų, iš pradžios apysaldžiai gleivingą, paskui virstantį į apykartį.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Stipites visci cum Foliis*, kurių dedama į miltelius nuo priepuolio, vadinamuosius: *Pulvis antepilepticus Baldingeri*, *Pulvis antepilepticus Marchionis*.

Žmonės vartoja miltelius (po 0,3 gramo 3 kart per dieną po valgio) ir arbatą (30 gramų amalo viename vandens litre po 1 šaukštą 3—4 kart per dieną, po valgio), nuo dirgsnių (nervų) suirimo ir nuo nuomaro. Amalas nuodingas, labiausiai jo uogos.

5. Apynys.

Lotyniškai: Humulus lupulus L. Vokiškai: Hopfen. Rusiškai: Chmiel. Latviškai: Apinis. Lenkiškai: Chmiel.

Aiškinimas. Tai ilgametis augalas, priklausąs prie *notriečių* (urticaceae) šeimynos, prie tos pačios šeimynos, prie kurios pridera ir mūsų kanapė, auga prie drėgnos vietos, krūmuose, miškuose ir paupiais.

Šaknis ilgametė, stati, mėsinga, šviesiai rusva, viduje balta, su ilgomis, šliaužiančiomis atžalomis, kurios kartais prisitvirtina prie žemės tam tikslui išleistomis šaknelėmis. Tokiu būdu, be sėklų gana greit plečiasi ir atžalomis arba vadinamuoju vegetatyviu būdu. *Stiebai* vienamečiai, tušti, labai ilgi (apie 8 metrus), vyniojasi aplink medžius, tik *iš kairės į dešinę pusę*, tankiai apaugę aštriais, kabliukų pavidalo dygliukais. *Lapai* ilgakočiai, apskritai pailgi, daugiausia smailūs, prie kotelių įdubę, stambiai dantyti, iš viršutinės pusės aštriai šiurkštūs, iš apatinės — plaukuoti tik paliai gysleles, apatiniai lapai priešpriešiniai, plaštakoti, iš 3 — 5 lapinių plokštelių; viršutiniai—išeiliniai, besiartinant prie viršūnės, išvadžiai mažėją ir galų gale neskaldyti. Lapų dalys smailios; *lapkočiai* šiurkščiai plaukuoti. *Žiedai* smulkūs, vienalyčiai, dvinamiai.

Vyriškieji žiedai ant plonų kotelių nulinkę sutvarkyti į šluotytes lapų pažastyse. Moteriškieji žiedai

glūdi ant labai trumpų kotelių, kiekvienas žiedelis su mažu priežiedžiu, sutvarkyti jie po 2 pažastyse jau didesnių, abiem bendrų priežiedžių, surinkti į kiaušiniuko pavidalo, pažastines arba galūnines varputes, kurios paskui išauga į bumbulėlius, sutvarkytus skyrium, po tris arba į kekes.

Vaistams vartojami tik *bumbulėliai* (kankorėžėliai, šiškelės), kurios iš pradžios turi žalią spalvą, o subrendusios tampa šviesiai gelsvos.

Žydi mūsų laukiniai apyniai liepos ir rugpiūčio mėnesį. Bumbulėliai renkami kol dar nesubrendė, tai yra kada jie dar tik žaliai gelsvi, stipriai susiglaudę, maždaug pradžioje rugpiūčio mėnesio. Persirpę bumbulėliai greitai subyra.

Rinkti reikia sausą gražią dieną. *Džiovinama* vėjuje gerai vėdinamoje pastogėje, geriausiai ant ištemptų audeklų, arba dar geriau—dirbtinėse džiovyklose. Medžiaga turi būti atsidėjus išdžiovinta, nes kitaip ji greit genda. Atsarga geriausiai laikyti kietai sukimšus į maišus arba į skrynias. Mūsų laukiniai apyniai vaistams ir alui mažai tetinka, nes bumbulėliai jų teturi savy visai silpną apynių miltelių kiekį, vadinamojo — *lupulino*, kuris ir tebranginamas apyniuose. Tačiau užsieniuose plačiai auginami kultūriniai, labai brangūs apyniai, kurių Botanikos Sodas mano plačiausiai populiarizuoti Lietuvoje; del to, įvairių kultūrinių apynių rūšių dabar daromi bandymai, tiriant tinkamas mūsų klimatui sąlygas. Vaistingoji geros rūšies ir gerai išdžiovintų apynių medžiaga kvepia svaiginamai, gardžiai; skonį turi lengvai traukiantį, aštriai kartų. Gera kultūrinių apynių rūšis, persijota per tankų sietą, turi duoti 7—15% (bendro bumbulėlių svorio) apynių miltelių — *lupulino*, kuris yra šviesiai geltonos spalvos, truputį limpančios prie pirštų konsistencijos, ir paprasto apynių kvapo.

Vaistinėse apynių milteliai lotyniškai vadinasi: *Glandulae lupuli*, arba *Lupulinum;* bumbulėliai: *Strobuli lupuli*, arba—*Amenta Humuli*, iš kurių gaminamas tirštas ekstraktas—*Extractum lupuli* ir kita. Bumbulėlių dedama

į žolių rinkinį, į vadinamąjį: *Species ad Fomentum resolvens.*

Lupulinas vartojamas sutaisytas į žirnelius (piliules) arba į miltelius nervams nuraminti, vidurių virškinimui pagerinti. Išorinėms ligoms gydyti lupulinas sutaisomas į tepalą su kitais vaistais; vartojamas ir žaizdoms barstyti. Be to, Lietuvoje daug reikalaujama apynių alui gaminti. Iki šiol šitos medžiagos įgabenama į Lietuvą iš užsienių daugiau kaip už milijoną litų per metus.

6. Arkliarūgštis (arkliadantis).

Lotyn. Rumex pratensis M. K., Vok. Wiesenampfer, Rus. Konskij ščiavel, Lat. Plavu skabenes, lenk. Szczaw kobyli, kobylak.

Aiškinimas. Tai labai išsiplatinęs mūsų pievose ir dirvose augalas; jis priklauso prie *rieteniečių* (Palygonacae) šeimynos, augalas 1 metro aukščio, mėgsta drėgnas vietas. *Šaknis* mažai šakota, tamsiai rausva, viduje geltona, mėsinga. *Stiebas* briaunotas, išilgai rindžiuotas, plikas, šakotas. *Lapai* smailūs, iš apačios dideli, o arčiau prie viršūnės—mažesni, trumpakočiai, kraštai vingiuotai iškarpyti. *Žiedai* gelsvai žali, stiebo ir šakelių viršūnėse sutvarkyti į ilgokus, retus

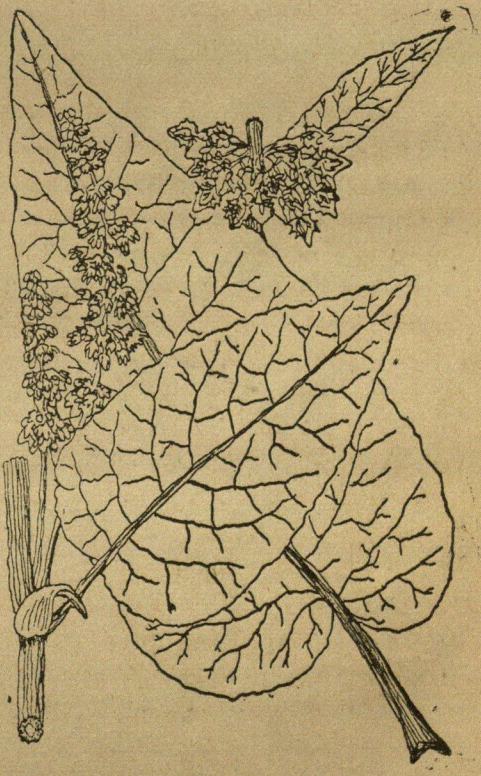

Arkliarūgštis su žydinčiomis kekelėmis ir lapais.

žiedynus. *Žydi* liepos ir rugpiūčio mėnesį. **Vaistams** vartojama arkliarūgščio šaknis, kuri kasama rudenį, plaujama ir džiovinama šiltoje vietoje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix lapathi*, arba *oxylapathi*. Žmonės vartoja šaknis arbatos pavidalu nuo dezinterijos. (15 gram. šaknų virinama 200 gram. vandens ir geriama po pusę stiklinės per pusantros valandos). Šaknis geriama daugiausia ne viena, bet sumaišius su kitomis šiai ligai tinkamomis žolėmis; tada ji greičiau gydo. Pas mus yra kelios, arkliarūgščio rūšys kurios vienodai vartojamos vaistams, tik aukščiau minėtoji (Rumek pratensis M. K.) laikoma geriausia.

Arnykas.

7. Arnykas.

Lotyn. Arnica montana L, Vokišk. Wolferlei, Rusišk. Arnika, Latv. Arnika, Len. Pomornik górny.

Aiškinimas. Tai ilgametė žolė, ji priklauso prie *bendražiedžių* (compositae) šeimynos. Arnykas gan retas ir brangus augalas. Del to reikia jis branginti Lietuvoje: kartkartėmis sėklų sėti, šaknų be reikalo nerauti ir kit.

Lietuvoje arnykas auga aukštose pievose ir pamiš kėse. *Šakniastiebis* ilgametis, pusiau gulsčias, apskritas, apie 10 centimetrų ilgio ir apie 1 centimetrą storio, vietomis apaugęs rusvomis plėvelėmis ir senų lapų liekanomis. Apatinė šakniastebio dalis apaugusi apskritomis siūlinėmis ilgomis šaknelėmis. *Stiebas* vienametis, tiesus, šiek tiek apaugęs trumpais plaukeliais; aukščio turi iki 50 centimetrų. *Lapai* pašakniniai bekočiai, apimą stiebą, lygiakraščiai, iš viršutinės pusės aiškiai žalios spalvos, truputį pūkuoti; iš apačios — šviesiai žali, pliki; iš viso apatinių lapų yra apie 4—6, jie šiek tiek didesni už aukštutinius lapelius ir turi po 5—7 išilgines gysleles; patys viršutiniai lapeliai maži, siauri, pailgi ir išilginių gyslelių turi tik po vieną. *Žiedai* maži, geltoni, susibūrę į stambias viršutines, paskiras galvutes. Kiekviena galvutė susideda iš 15—20 kraštinių, surinktų į vieną eilę, aplinkinių liežuvėlinių žiedelių ir daug vidurinių, vamzdelinių, žiedelių. Žiedasostis išgaubtas, duobėtas, plaukuotas. *Žydi* birželio ir liepos mėnesį. *Sėklos* juodai rausvos, ilgokos, lengvai plokščios, su 5 išilginėmis vos pastebimomis gyslelėmis, apaugę visai trumpučiais, į viršų pavirtusiais plaukeliais su kuodžiuku viršūnėje.

Medicinoje vartojamos visos arnyko galvelės ir šaknys.

Žiedai renkami gražią saulėtą dieną ir greitai džiovinami (ne saulėje). Išdžiovinus reikia žiūrėti, kad nebūtų žiedų lizde arnykinių vikšrų (kirmėlyčių), kurias reikia išrinkti, nes pasilikę jos greit sugadina visą medžiagą. Minėtų vikšrų retai kuomet nėra arnykos žieduose. Del to surinktos galvelės džiovinamos šiltame pečiuje (tik ne aukščiau kaip 60°C) taip, kad karštu garu vikšras iš karto užmušamas.

Arnyko *žiedų* atsarga laikoma sausoje vietoje ir gerai uždarytose dėžėse. *Skonis* džiovintos medžiagos aštrus, apykartis, *kvapas* ypatingas, silpnas. Arnyko *šaknys* vartojamos rečiau kaip žiedai, jos kasamos pavasarį ir džiovinamos paprastu būdu (galima ir saulėje).

Valst. Mokslinė Medicinos Biblioteka
211615
S. 42651

Vaistinėse lotyniškai žiedai vadinasi: *Flores Arnicae*, o šaknys — *Radix arnicae*, kur iš jų gaminamas trauktinas (*Tinctura*), ekstraktai, plestrai (Emplastra) ir kt.

Arnykas vartojamas sutinusioms ir po sumušimo pamėlynavusioms vietoms gydyti, taip pat geriama arbatos pavidalu gydant kai kurias širdies ligas. Nepatariama arnyko vartoti be gydytojo nurodymų. Arnyko gerai išdžiovinti žiedai visados perkami vaistinėse ir vaistų sandėliuose.

8. Asiūklis laukinis (oškabarzdis).

Lotyn. Equisetum arvense, Vok. Ackerschafthen, Schachtelhalm, Rus chvošč polevoj, Latv. lauku skoste, Lenk. skrzyp polny.

Aiškinimas. Visiems žinoma maža ilgametė žolė, priklausanti *asiūkliečių* (Equisetaceae) šeimynai, auga pūdymuose, pievose ir aplamai imant — dažnai užtinkama laukų žolė. Anksti pavasarį iš žemės išlenda mazguoti, sultingi vaisiniai asiūklių stiebai, kurių viršūnėse yra po vieną apskritą varputę su daugybe geltonų miltelių — tai sporos, iš kurių augalas dauginasi. *Stiebai* šviesiai rusvos spalvos su keliomis rusvomis makštelėmis, kurios viršuje baigiasi 8—9 juosvais danteliais. Subrendusioms sporoms išbirėjus, stiebas pradeda žaliuoti ir šakotis, tokio pavidalo asiūklys pasilieka iki pat rudens. Žalieji *stiebai* rindžiuoti, apskriti, *šakelės* taip pat su 4—5 giliais rindžiukais ir su makštelėmis iš 4 — 5 dantelių.

Asiūklis (vaistams vartojamas tik kairysis).

Vaistams vartojama visa žalioji asiūklio žolė, kuri

renkama birželio ir liepos mėnesį ir džiovinama tamsioje paprastu būdu.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Equiseti* vietoje *arvense*.

Žmonės vartoja asiūklio arbatą nuo reumato (reumatizmo), kaulų sukimo, inkstų ligų, šlapumui išleisti ir galvai trinkti, kad plaukai nesmuktų, bet šiam reikalui geriausiai yra asiūklį sumaišyti lygiomis dalimis su ramunėliais ir grūstomis varnalėšo šaknimis.

9. Avietė.

Lotyn. Rubus Idaeus L., Vok. Himbeere, Rus. Malina, Latv. Avenajs, Lenk. Malina.

Aiškinimas. Šis pusiaukrūmis priklauso prie *erškėtiečių* (Rosaceae) šeimynos, auga krūmuose ir miške. *Šaknys* ilgametės, ilgos, gulsčios, labai išsišakojusios, rausvai rusvos spalvos. Iš jų kas metai išauga vienas ar keli dvimečiai stiebai. Jie tiesūs ir maždaug apaugę kietais plaukiukais; pirmais metais *stiebai* minkšti, aptraukti pilkai dulkėta paiša, ne šakoti, tik lapuoti. Antrais metais jie šiek tiek sukietėja ir turi rusvą žievę, apauga žaliomis, žolėtomis šakelėmis ir žiedų kekelėmis. *Lapai* eiliniai, su koteliais, apatiniai nepaporiai, plunksniškai skaldyti, su 5—7 lapeliais; viršutiniai lapai trejopai skaldyti, lapeliai pailgai apvalaini, smaili, nelygiai dantyti, iš viršutinės pusės pliki, iš apačios švelniai plaukuoti. Lapo koteliai lengvai rindžiuoti, smulkiai plaukuoti, iš apačios plonai spygliuoti. Žiedai dvilyčiai, ilgakočiai, sutvarkyti grupėmis lapų pažastyse arba šakelių galuose. *Žiedkočiai* smulkiai plaukuoti ir šiek tiek spygliuoti. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. *Vaisius* — apskritai pailga, kabanti, lengvai atsiskirianti nuo koniško žiedkočio uoga, kuri susideda iš daug suaugusių sultingų raudonų (kartais geltonų ir baltų), mašastinių, mažučių kaulavaisių. Kauliukai kieti, pailgo kiaušinio pavidalo, iš vienos pusės šiek tiek įlenkti. Uogos subręsta liepos ir rugpiūčio mėnesį.

Medicinoje vartojamos tik subrendusios *laukinių* avie-čių uogos. Uogos išdžiovinti reikia labai greitai ir ge-rai, kad nekirmytų. Šviežios aviečių uogos gerai kvepia ir turi gardų, saldžiai apyrūgštį skonį.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Fructus (Baccae) rubi Idaei*, iš kurių gaminamas aviečių sirapas, vartojamas daugiausia kitų vaistų skoniui pagerinti. Sausas uogas vartoja žmonės arbatai nuo peršalimo, prakaitui sukelti ir, daugiausia, vaikams gydyti.

Mūsų laukinių aviečių patariama rinkti kuo daugiau-sia, nes gerai išdžiovinus jos galima būtų eksportuoti į užsienius. Kultūrinių aviečių atmainos, kurios labai geros valgyti, vaistams netinka.

10. Ąžuolas.

Lotyn. Quercus pedunculata Ehr., Vok. Eiche, Rus. Dub, Latv. Ozols, Lenk Dąb.

Aiškinimas. Ąžuolas priklauso prie naudingiausių mūsų krašto laukinių medžių skaičiaus; išauga jis iki 50 metrų aukščio, jo šaknys giliai ir plačiai išsikeroja į visas puses. Liemuo būna labai storas, šakotas, senoji žievė plačiai suskeldėjusi; stora, o jaunoji — lygi, si-dabriškai balkšva. *Lapai* eiliniai, trumpakočiai, pailgi ir atvirkčio kiaušinio pavidalo, su bukai giliomis pakraščio iškarpomis, pliki, iš viršutinės pusės tamsiai, o iš apati-nės šviesiai žalios spalvos. *Žiedeliai* maži, vienalyčiai, vienanamiai. *Žydi* gegužės mėnesį. *Vaisiai* (gilelės) su-bręsta rugsėjo mėnesį.

Medicinoje vartojama jaunų ąžuoliukų ir šaknų žie-vė, o taip pat ir gilelių branduoliai. Geriausia medžiaga laikoma iš Švarcvaldo, bet jauna žievė (taip 4—5 metų medelių) ir pas mus augančio ąžuolo tinka vaistams. Žievė lupama pavasarį, džiovinama paprastu būdu, ga-lima ir saulėje. Sausos ąžuolo žievės gabaliukai susisukę į vamzdelius, kurie turi apie 5 centimetrus ilgio ir apie 1—3 pločio; žievės storumas— 2—3 milimetrai; išorinė

pusė džiovintos žievės lygi arba šiek tiek raukšlėta, spalva balkšvai pilka arba rusva (geresnė medžiaga blizganti); vidurinė žievės pusė sluogsnėta, gelsva arba rausvai rusva, be kvapo (šviežia žievė turi ypatingą, šiek tiek apyrūgštį, kvapą), bet išmirkus vandeny vėl įgauna žalios žievės kvapą; skonis — smarkiai traukiąs, kartus.

Vaistinėse lotyniškai ąžuolo žievė vadinasi *Cortex quercus*, kuri vartojama mokslo ir liaudies medicinoje. Ąžuolo žievę žmonės vartoja nuo daugelio įvairių ligų, būtent: arbatos pavidale (15 gramų stambia sugrūstos žievės—200 gramų vandens) burnai plauti,[1] nuo dantų ir smegenu skaudėjimo, klizmai nuo viduriavimo (daugiausia vaikams), moterims ima švirkšti nuo baltplovės. Sterealizuoti ir labai smulkūs ąžuolo žievės milteliai (cortex quercus pulv. subtill.) vartojami kai kada pragulėtoms žaizdoms barstyti. Ąžuolo *gilės* taip pat vartojamos kavai gaminti, kuri yra maistinga ir sveika, bet tik žemiau nurodomu būdu pagaminta.

Būdas iš gilių kavai gaminti. Šviežiai surinktos gilės tuojau valomos iš lukšto, skaldomos per pusę, tuojau plikomos verdančiu vandeniu, kur paliekamos mirkti šiltoje (tik ne karštoje) vietoje 12 valandų, paskui, nupylus atšalusį vandenį, dar du kartu taip pat pakartojama, pirma verdančiu vandeniu, o paskui—šaltu (vanduo turi būti minkštas, geriausia — lietaus). Taip mirkytos gilės džiovinamos šiltame pečiuje, o paskui spirgomos, kol juodai rusvos spalvos pasidaro (reikia žiūrėti, kad nepridegtų), ir pagaliau dar karštos malamos. Paskui daromas toks mišinys: 1 stiklinė gilių miltų, 1 šaukštas paprastų ruginių arba kvietinių miltų (ne pikliavotų), 1 šaukštas kavos „Mocco", 1 arbatinis šaukštelis cikorijos ir $^1/_4$ arbatinio šaukštelio valgomosios sodos (Natrium bicarbonicum). Viską gerai sumaišyti, persijoti per sietą ir vartoti virinant, kaip paprastą kavą su pienu ir cukrum.

Ąžuolo gilių kava vartojama nuo viso organizmo nusilpnėjimo po ligos, po vargingo ir sunkaus

darbo ir kt. Vaikams duodama nuo skrupulo (voties sukilimas), nuo angliškos ligos, chroniško vidurių paleidimo ir kt.

11. Bambažolė.

Lotyn. Linaria vulgaris Mill., Vok. Leinkraut, Rus. Dikij lion, Latv. Vircele linini, Lenk. Lnianka pospolita.

Aiškinimas. Bambažolė—ilgametis augalas, priklausąs prie *bervidiečių* (Scrophulariaceae) šeimynos, auga laukuose, prie kelių ir kitur kur sausose ir saulėtose vietose. *Stiebas* tiesus, ligi 1 metro aukščio, lapuotas. *Lapai* pailgi, lygiakraščiai. *Žiedai* šviesiai geltoni, vidutiniško didumo, surinkti stiebo viršūnėse į tankų žiedyną; *žiedo koteliai* plaukuoti, vienodo ilgumo su žiedo taurele. Bambažolės esti kelių rūšių, su įvairaus didumo žiedeliais apyrausvės spalvos, su žemu, šakotu, pūkuotu stiebu, bet jos visos vienodai vartojamos vaistams. *Zydi* liepos ir rugpiūčio mėnesį. *Kvapas* bambažolės žiedų nemalonus, ypatingas. *Skonis* kartus ir šiek tiek aštrus. Vaistams vartojama visa žydinti žolė, tik be šaknų ir be stambesnių stiebo dalių. Žolė *renkama* gražią, sausą dieną ir džiovinama tamsioje vietoj kade, nepakeistų savo spalvos.

Bambažolė žydėjimo metu.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba linariae, Herba Anthirrhini, Herba Osyridis*, kur iš žolės, sumaltos į smulkiausius miltelius, gaminamas „gemorojaus“ tepalas *Unguentum linariae;* sti-

priai užvirintą bambažolės arbatą arba—dar geriau—jos šviežiai išspaustas sultis žmonės vartoja „vėžio“ ligai ir „fistuliui“ plauti. Kai kas lašais vartoja degtineje (100 gramų sausos žolės—500 gramų degtinės) nuo gumbo.

12. Beržas.

Lotyn. Betula alba L., Vok. Weisse Birke, Rus. Berioza, Latv. Baltais berzs, Lenk. Brzoza pospolita.

Aiškinimas. Beržas visiems gerai žinomas mūsų medis, priklausąs prie *beržiečių* (Betulaceae) šeimynos, auga visuose Lietuvos laukuose ir miškuose. Pas mus yra beržų karpotosios rūšies (Betula verrucosa) ir beržų pūkuotosios rūšies (Betula pubescens). Abidvi jos vienodai tinka vaistams.

Medicinoje vartojami: 1) jauni beržo lapai — *Folia Betulae*, kurie skinami gražią dieną, gegužės mėnesį, ir džiovinami (ne saulėje); 2) beržo pumpurai, iš kurių pavasarį lapai išsprogsta (*Gemmae Betulae*) ir 3) beržo žievė, iš kurios varomas beržo degutas—*Oleum Rusci* arba *Pix Betulae*. Pumpurai (o ne žirginiai) renkami anksti pavasarį kovo arba balandžio mėnesį ir džiovinami šiltoje vietoje. Beržo *degutas* turi gan platų pritaikymą medicinoje išorinėms ir vidurinėms ligoms gydyti. Taip pat iš jo gaminamas dar eterinis beržo degutas — *Oleum rusci etereum*, kuris vartojamas lašais nuo smulkiųjų lisnikų—*oskaridų* ir išorinėms žaizdoms ir spuogams gydyti. Beržo pumpurai geriami kaip arbata (8 gramai sausų pumpurų — 1 stiklinėje vandens) nuo spazmų skilvy ir kai kada nuo žaksėjimo; stipri spiritinė iš beržo šviežių pumpurų trauktinė (100 gramų šviežių pumpurų ir 500 gramų 90° spirito) vartojama trinti nuo reumato ir išorinėms ligoms gydyti. pavyzdžiui, nuo įsipiovimų, įsidrėskimų ir šiaip odos suerzinimo. Sausi lapai geriami kaip arbata (5 gramai sausų lapų — stiklinėje vandens) inkstams gydyti, taip pat nuo pūslės uždegimo ir nuo vandeninės ligos. Jauni, dar limpą, beržo lapeliai vartojami pavasarį gydyti nuo plaučių uždegimo, nuo reumato ir nuo įvairių sutinimų. Del to skaudanti vieta apdedama

šviežių lapų eile ir aprišama šiltai 6 valandoms. Nuėmus tokį kompresą ligonis privalo kurį laiką (apie 12 valandų) gulėti lovoje gerai apsiklojęs, kad nesušaldytų gydomosios vietos.

13. Birulė laukinė.

Lotyn. Papaver. Rhoeas L., Vok. Ackerschnalle, Klatschrose, Rus. Mak samosejka, Latv. Lauku magone, Lenk. Mak polny.

Aiškinimas. Tai vienametė žolė, priklausanti prie *aguoniečių* (Papaveraceae) šeimynos, auga daugiausia rugiuose, miežiuose, kviečiuose ir aplamai dirbamoje žemėje, laukuose bei daržuose. Tai ne mūsų krašto augalas, bet atneštas iš kitur, del to, matyti, mažai jo ir yra. Lietuvoje kol kas žinoma tik Klaipėdos krašte. Kas turi iš anksto numatytą parduoti vietą, tas laukinių birulių sėja daug. Stiebą birulė turi šakotą, šiurkščiai plaukuotą (plaukiukai pasišiaušę). *Lapai* pailgi, nelygiai ir giliai karpyti. Visos šakelės ir stiebo viršūnėlės baigiasi paskirais, ryškiai raudonais žiedais. *Vainiklapiai* — keturi, jie su didoka tamsia dėme; taurelė dvilapė, nukrinta žydėjimo pradžioje. *Vaisius* — tai atvirkščio pavidalo plika krebulė, kurios viršelis susideda iš 8—12 spindulių.

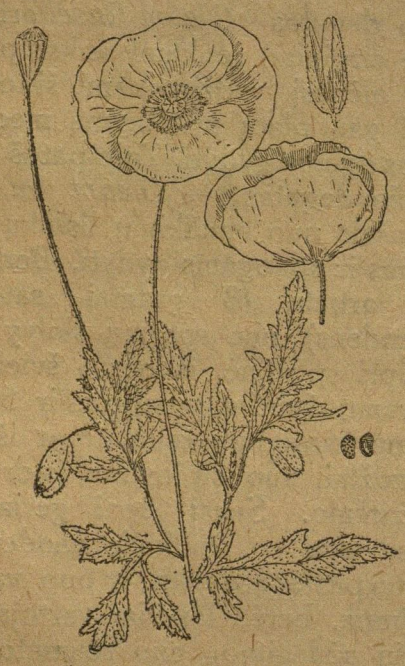

Birulė laukinė.

Vaistams vartojami vien tik vainiklapiai, kurie renkami gražią, sausą dieną ir džiovinami pagreitintu būdu labai plonai išsklaisčius tamsioje ir sausoje vietoje, kad nesupelėtų.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores Rhoeados,* iš kurių gaminamas

taip vadinamasis *Sirupus Rhoeados*; be to, dedami dar į kai kurių žolyninių rinkinių sąstatą, pavyzdžiui: *Species emollientes ad gargarisma*, kurių stipria arbata, plaujama gerklę (1 valgomasis šaukštas žolės — 1 vandens stiklinė). Žmonės geria laukinės birulės žiedų arbatą (1 arbatinis šaukštelis sausų žiedų—1 stiklinėje vandens) nuo sunkumo krūtinėje.

14. Bitkrėslė (Balas).

Lotyn. Anemone pulsatilla L., Vok. Küchenschelie, Rus. Prostriel lugovoj, Latv. Salaku puke, sila purene, Lenk. Wietrznica.

Aiškinimas. Bitkrėslė priklauso prie *vėdriniečių* (Ranunculaceae) šeimynos, auga kur prie smėlelio, saulėtoje vietoje, pašiliuose, pušynuose ir krūmuose. Šaknis stati, ilgametė, kieta, varpstės pavidalo. Iš šaknialuišio kasmet išauga žiupsnys lapų ir 2 ar daugiau žiedo kotelių. *Lapai* viršutiniai ir vidurstiebiai. Pirmieji prasti, makštelės pavidalo; vidurstiebių yra iš viso 4 — 6 lapai, ilgakočiai, du ar tris kartus plunksniškai skelti į pailgas daleles. Vidurstiebiai—kol jauni, tai labai pūkuoti. *Žiedo koteliai* apskriti, apie 20 centimetro aukščio, viršūnėje turi po vieną nulinkusį žiedą. Žiedai varpelio pavidalo, tamsiai violetinės

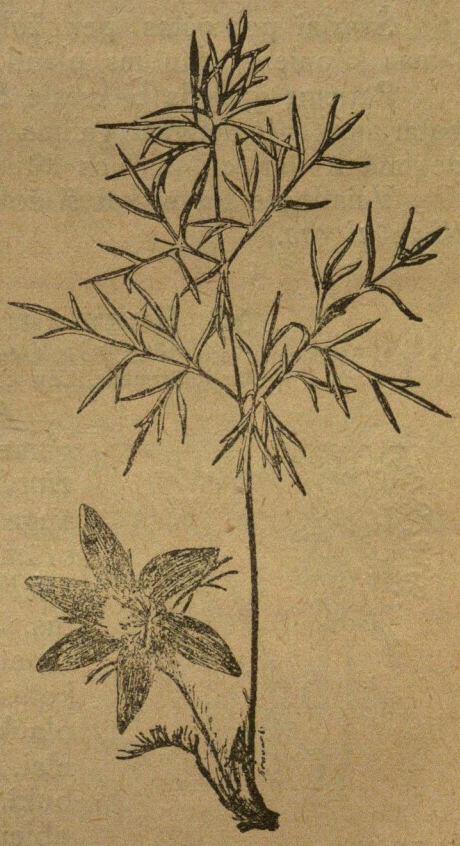

Bitkrėslė.

spalvos, didoki. *Žydi* balandžio ir gegužės mėnesio pradžioje. Visas augalas nuodingas!

Vaistams vartojama visa žydinti žolė, be šaknų. Bitkrėslė turi aštrų skonį ir pirštuose sutrynus duoda stiprų, net ašaras traukiantį kvapą. Šviežios sultys labai erzina žmogaus odą, del to jos, sumaišytos su tirštu opodeldoku (5 gramai sulčių ir 45 gr. opodeldoko), vartojamos trinti nuo reumato. Džiovinta žolė geriama lašais su vynu (10 gramų žolės — 100 gramų balto vyno, įmerkus stovi 10 dienų, paskui perkošus vartojama 3—4 kartus per dieną po 5—10—15 lašų su šiltu pienu, po valgio) nuo dusulio, bronchito ir visai po truputį — vaikams nuo kokliošo.

Švariai perkoštas per žolę minkštas vanduo vartojamas silpniems dantims plauti.

Patiems gydytis bitkrėsle, be gydytojo nurodymo, nepatariama, nes lengvai galima gauti inkstų ir vidurių uždegimą ir dar kai kuriuos kitus nemalonumus.

Vaistinėse lotyniškai ši žolė vadinasi: *Herba Pulsatillae nigrae.*

15. Bukvičia vaistinė.

Lotyn. Betonica officinalis L., Vok. Lehrkraut, Rus. Bukvica lekarstvennaja, Latv. Sarmene, Lenk. Bukwica lekarska.

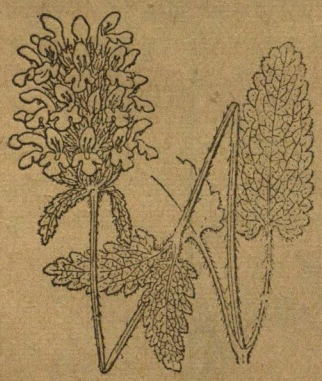

Bukvičia vaistinė su žiedais ir charakteringais lapais.

Aiškinimas. Tat gražus, ilgametis augalas, priklausąs prie *žiopliečių* (Labiatae) šeimynos, auga sausose pievose, dirvose, krūmuose ir miškuose. *Šakniastiebis* ilgametis, trumpas, status. *Stiebas* užauga ligi 60 centimetrų aukščio, tiesus, ne šakotas, keturbriaunis, maždaug plaukuotas. *Lapai* priešpriešiniai, pailgo kiaušinio pavidalo, buki, bukadančiai, raukšlėti, iš abiejų pusių apaugę šiurkščiais plaukeliais; apatiniai lapai

ilgakočiai, o kiti juo arčiau prie viršūnės, juo trumpesnius turi kotelius. *Žiedai* gan stambūs, raudoni, suaugę viršūninių lapelių pažastyse į tankų žiedyną. *Zydi* nuo birželio iki rugsėjo mėnesio.

Vaistams vartojama visa žydinti žolė, tik be šaknų ir be stambesniųjų stiebo dalių. Žolė renkama gražią sausą dieną ir džiovinama ne saulėje.

Sausa medžiaga turi šlykštų, neva prisvilusį kvapą ir kartų, šiek tiek dreskiantį, skonį.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Betanicae.*

Žmonės vartoja bukvičios miltelius čiaudymui sukelti; o arbatą (8 gramai sausos žolės stiklinėje vandens su 1 pilnu šaukštu medaus) geria 3—4 kartus per dieną po šaukštą nuo sauso kosulio. Kai kas duoda bukvičios sugrūstas šaknis gyvuliams vėmimui sukelti.

16. Debesylas (Kiauliažolė, Takukė, Taukys).

Lotyn. Symphytum officinale L., Vok. Beinwell, Rus. Okopnik, Latv. Tauku sakne, Lenk. Zywokost lekarski.

Aiškinimas. Ilgametė žolė, priklausanti prie *sustyrėlių* (Borraginaceae) šeimynos, auga drėgnose vietose, grioviuose, paupiuose ir pievose. *Šaknis* ilga, stati, varspstės pavidalo, šakota, juosvai ruda. Iš šaknialuišio kasmet išauga vienas ar keli stiebai, kurie siekia ligi 1 metro aukščio, stori, šakoti, iš apačios bukai, o paviršiuje plonai briaunoti ir ištisai apaugę šiurkščiais, atsilošusiais plaukeliais. *Lapai* eiliniai, apatiniai trumpakočiai, o viršutiniai — sėdį, šiurkštoki. Apatinė lapų pusė su žymiai išstirusiomis, tinklu supainiotomis gyslelėmis.

Debesylo žydinti viršūnė ir atskiras lapas.

Žemutiniai lapai dideli, pailgo kiaušinio pavidalo; viršutiniai mažesni, pailgesni. *Žiedai* vidutiniško didumo, paniurę, susibūrę šakelės viršūnėje po kelis kartu ir visi nulinkę į vieną pusę. Taurelė žalios spalvos, penkiadantė; vainikėlis balkšvai gelsvas,kai kada violetiškai purpurinis, pailgo žvagulėlio pavidalo. *Žydi* nuo gegužės iki rugsėjo mėnesio.

Vaistams vartojamos tik šaknys debesylo, kurios kasamos rudenį ir džiovinamos paprastu būdu, geriausia — šildomoje vietoje. Prieš džiovinant jos švariai nuplaujamos, išilgai skaldomos per pusę, jei storesnė — į keturias dalis. Džiovinta šaknis iš viršaus juoda, išilgai raukšlėta, traški, perlaužtoji vieta lygi, vaškiškai balkšva, be kvapo, gleivingo, šiek tiek traukiančio, apysaldžio skonio.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix Symphyti*, arba *Radix Consolidae* majoris, kuris vartojamas plėstrui gaminti. *Emplastrum ad rupturos* (pastaruoju gydo lengvai sužeistas kūno dalis: kojų tarpupirščių suskilimą, veido ar rankos įdrėskimą).

Žmonės vartoja debesylo šaknis dar kaip arbatą (10 gramų šaknies — 1 stiklinėje vandens) nuo kosulio ir viduriavimo. Nuo džiovos vartojama debesylo šaknis su taukais arba medumi. Gydantis žiemos metu, šutinama 100 gramų stambiai sugrūstų debesylo šaknų su 500 gramų lydytų kiaulinių taukų (tik ne lašinių), kuriuos paskui, perkošus ir atšaldžius, priiminėja po 1 arbatinį šaukštelį 3—4 kartus per dieną po valgio su šiltu pienu arba su kava. Gydantis vasaros metu taip pat vartojamas debesylas, tik vietoje taukų priemaišos imama paprasto medaus.

17. Dedešva miškinė.

Lotyn. Malva silnestris L., Vok. Roszpappel, Rus. Prosvirniak liesnoj, v. Saules lapinas, elksnene. Len. Slaz lesny

Aiškinimas. Tat nedidelis dvimetis arba ilgametis augalas; jis priklauso prie *dedesvinių* (Malvaceae) šei-

mynos; auga pievose, paliai tvoras, paliai trobas ir krūmuose. *Stiebas* tiesus, apie 50 centimetrų aukščio. *Lapai* ilgakočiai, įvijai (spirališka) išaugę aplink stiebą, pailgi, širdies pavidalo, penkiaskiaučiai. *Žiedai* šviesiai rausvi, su tamsiai raudonomis gyslelėmis. *Žydi* nuo liepos mėnesio iki rugsėjo.

Dedešvos žydinti šakutė

Vaistams vartojami dedešvos žiedai ir lapai. Bedžiovinant žiedai pasidaro violetinės spalvos, o lapai turi palikti gražiai žalios spalvos.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores Malvae ir Folia Malvae silvestris.*

Žmonės vartoja sausus dedešvos žiedus ir lapus arbatos pavidalu(2 0—30 gramų žolės — 1 litre vandens) po 1 stiklinę 3—4 kartus per dieną nuo gerklės užkimimo, nuo kosulio (daugiausia vaikams) ir nuo daugelio kitų ligų.

18. Degsnis.

Lotyn. Patentilla tormentilla Schrk., Vok. Bluhtwurz, Rus. Lapčatka, uzik Latv. Reteji, Lenk. Pięciornik, kurze ziele, drzewianka.

Aiškinimas. Degsnis — ilgametė žolė, priklausanti prie *eršketiečių* (Rosaceae) šeimynos, auga miškuose, brūzguose, drėgnose ir sausose pievose. Šakniastiebis gulsčias, susilenkęs arba tiesus, apskritas, gunklotos, rausvai rusvos spalvos, viduje — gelsvai baltas, ore greitai raustąs, ilgio iki 8 centimetrų, storio iki 1—$1^1/_2$ centimetro, apaugęs plonomis šalutinėmis šaknelėmis. *Stiebai* ploni, silpni, iki 30 centimetrų aukščio, apskriti, trum-

pai plaukuoti ir šakoti. *Stieblapiai* sėdį, trilypiai, su didokais prielapiais; lapeliai pailgi, stambiai dantyti, iš apatinės pusės su prigludusiais plaukeliais, prielapiai 3—7 kartus skelti. *Žiedai* paskiri, pažastiniai arba viršutiniai, ant ilgokų plonų žiedų kotelių. Taurelė susidaro iš 8 žalios spalvos lapelių, kurie sutvarkyti į dvi eiles, po 4 kiekvienoje. Vainikėlis susidaro iš aiškiai geltonų vainiklapių ir iš apačios su rausvu tašku. *Žydi* nuo gegužės iki rugpiūčio mėnesio. Subrendęs *vaisius* susideda iš keleto (iki 12 ir daugiau) kreivai pailgų, plikų, rudų, šiek tiek išilgai raukšlėtų grūdelių.

Degsnis žydėjimo metu ir jo šakniastiebis.

Medicinoje vartojamas tik šakniastebis, kuris kasamas anksti pavasarį, valomas nuo šalutinių plonų šaknelių ir džiovinamos paprastu būdu.

Sausas šakniastiebis kietas, šiurkštus, be kvapo, gaižaus skonio. Žalias šakniastiebis šiek tiek kvepia, panašiai į rožės kvapą.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Rhizoma tormentillae.*

Žmonės vartoja degsnio arbatą (10 gramų šakniastiebio — 200 gramų vandens) nuo viduriavimo, dantims, burnai plauti ir moterys — švirkšti nuo *baltplovės*. Kai kas barsto gyvulių pūliaujančias žaizdas smulkiai sugrūstais ir persijotais degsnio šakniastiebio milteliais.

19. Dygioji kryklė.

Lotyn. Prunus spinosa L., Vok. Schwarzdorn, Rus. Tern, Latv. Meža plūme, krumu ieva, Lenk. Tarnina, ciernie.

Aiškinimas. Tai tik Klaipėdos krašte užtinkamas krūmas; kitose Lietuvos vietose yra tik veisiamuose soduose. Dygioji kryklė priklauso prie *erškėtiečių* (Rosaceae) šeimynos, išauga iki 2 metrų aukščio, turi daug atžalų, ir tokiu būdu gan greitai plečiasi. *Šakos* išsikėtę, jaunos—švelniai pūkuotos, apsišarvoję smailais, duriančiais šakelių galeliais. *Lapai* pailgi, apvalaini, trumpakočiai, taisyklingai dantyti, pasenę— pliki. *Žiedai* nemaži, balti, paskiri, ant trumpų plikų kotelių. *Žydi* anksti: balandžio ir gegužės mėnesį. *Vaisius* — tai mažos, juodos, su melsva dūmine, paiša slyvelės, *skonis* aitriai rūgštus, traukiąs.

Vaistams vartojami tik žiedai ir šaknų žievė. *Žiedai* džiovinami labai plonai išsklaisčius ant audeklo (galima ir saulėje), o žievė—paprastu būdu. Žmonės girdo vaikus žiedų arbata (1 šaukštas džiovintų žiedų—1 stiklinėje vandens) viduriams išvalyti ir jiems sutvarkyti. Suaugę geria stiprią žiedų arba žievės arbatą kietiems viduriams reguliuoti.

20. Dygulys (dygžolė, bajorūnas).

Lotyn. Geum urbanum L., Vok. Nelkenwurz, Rus. Gravilat gorodskoj, Latv. Kerainites, zirgu nagi, Lenk Kukl ik gwozdzikowy.

Aiškinimas. Ši ilgametė žolė priklauso prie *erškėtiečių* (Rosaceae) šeimynos, auga pievose, daržuose, miškuose ir krūmuose. *Šakniastiebį* turi trumpą, rausvai rusvą, su daugelių šalutinių plonų šaknelių. Viršutinėje šakniastiebio dalyje kasmet išauga keli tiesūs, šiek tiek šakoti, mažai plaukuoti stiebai. *Lapai* eiliniai, švelniai plaukuoti, nelygiai dantyti, apatiniai iš jų — ilgakočiai, viršutiniai — sėdį, lapkočiai rindžiuoti. *Žiedai* dvilyčiai, geltoni, paskiri, randasi ant ilgokų, tiesių žiedo kotelių. *Žydi* nuo gegužės iki rugpiūčio mėnesio.

Vaistams vartojami šakniastiebiai kartu su šalutinėmis šaknelėmis, kurie renkami anksti pavasarį sausoje dirvoje ir džiovinami saulėje. Sausa medžiaga tamsiai rusvos spalvos, kieta, traški, kvapas ypatingas, malonus, nestiprus, šiek tiek panašus į gvazdikų kvapą; skonis apykartis, traukiąs.

Dygulys.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix Gei Urbani arba—Radix Caryophyllatae*, kuris vartojamas arbatai (1 šaukštas šaknies 1 stiklinėje vandens) nuo viduriavimo ir nuo daugelio kitų negalių. Raudonas vynas, kuriame mirko ne mažiau kaip 10 dienų šviežius dygulio šakniastiebius (50 gramų šaknies — 500 vyno), vartojamas po 1 arbatinį šaukštelį 3 kartus per dieną prieš valgį nuo skaudžių ir pasivėlavusių mėnesinių ir aplamai kūnui sutvirtinti. Dygulio šakniastiebis kai kada vartojamas kynų žievės falsifikacijai.

21. Dilgė (notrė, notryna).

Lotyn. Urtica dioica L., Vok. Grosse Nessel, Rus. Krapiva, Latv. Lielas natres, setas natres, Lenk. Pokrzywa zwyczajna.

Aiškinimas. Ši visiems gerai žinoma ilgametė piktžolė priklauso prie *notriečių* (Urticaceae) šeimynos,

auga ji visur, kur tik derlinga žemė: patvoriais, paupiuose, paliai trobas ir kt. *Šakniastiebis* ilgametis, plačiai išsikėrojęs, mazgavietėse apaugęs plonomis šalutinėmis šaknelėmis. *Stiebas* vienametis, tiesus, iki 1,5 metro aukščio, bukai keturbriaunis, rindžiuotas, su pryšakinėmis šakomis. *Lapai* priešpriešiniai, su koteliais, pailgai apvalaini, smailūs, prie koto įdubę, kraštai dantyti, iš viršutinės pusės tamsiai, o iš apatinės šviesiai žalios spalvos. Dilgių *stiebas* ir lapai plaukuoti, prisilietus niežiai degina, dilgina. *Žiedeliai* smulkūs, žalios spalvos, vienalyčiai, dvinamiai, surinkti mažais poterėliais ant ilgokų (ne trumpesni už lapo kotelius) siūliukų. *Žydi* nuo balandžio mėnesio iki pat rudens.

Medicinoje vartojami dilgių žiedai ir lapai džiovinti ar žali. Iš žalios dilgių žolės pavasarį spaudžiamos sultys, kurių 60 gramų sumaišius su 1 literiu virinto vandens geriama po pusę stiklinės 3 kartus per dieną nuo gemorojo. Sausi žiedai ir lapai vartojami lašams gaminti — *Tiuctura urticae*, kuriuos žmonės vartoja po 30 — 50 lašų 3 — 4 kartus per dieną virintame vandeny su citrinos sultimis nuo spiaudymo kraujais, nuo perdaug smarkios ir skaudžios mėnesinės ir kitų ligų. Taip pat smulkūs dilgelės milteliai sumaišius lygiomis dalimis su terpetinu, kamforo aliejumi ir nesūdytais taukais vartojami odai trinti nuo reumato.

22. Drignė (drignis).

Lotyn. Hyoscyamus niger L., Vok. Bilsenkraut, Rus'. Bielena, Latv. Drigenes, Lenk. Lulek, szalej, szaleniec.

Aiškinimas. Tai paprasta piktžolė, priklauso *džiugmiečių* (Solanaceae) šeimynos, išauga iki 80 centimetrų aukščio. Drignė esti vienametė ir dvimetė žolė, auga patvoriuose, pakėlėse, laukuose ir daržuose. *Šaknis* vienamečio augalo plona, šakota, balta, dvimečio — stora, trumpa, iš paviršiaus rusva, o vidury—balkšva. *Stiebas* tiesus, sultingas, tuščias, apskritas arba neaiškiai penkia-

briaunis, šiek tiek limpąs, pūkuotas. Dvimetis augalas — šakotas, o vienametis — paprastas. *Lapai* eiliniai, iki 15 centimetrų ilgio, pločio apie 7 centimetrus, giliai ir nelygiai karpyti, švelniai žalios spalvos, minkšti, pūkuoti, limpą. Apatiniai lapai su koteliais, o viršutiniai plačiai sėdį. *Žiedai* vidutiniško didumo, gelsvai balkšvos spalvos, dvilyčiai, bekočiai, paskiri, pažastiniai, susikaupę stiebų ir šakų viršūnėse tik iš vienos pusės. *Žydi* pradedant nuo birželio mėnesio ir baigiant rugsėjo. *Vaisius*—dėžutė, kuri užsidengia atskiru viršeliu ir apsiausta nenukrintančia gauruota žalia žiedo taurele. Dėžutė pertverta išilgai į du lizdeliu, kurie pilni tamsiai rusvų, tinkliškai rumbuotų grūdelių. *Visas augalas labai nuodingas*, ir neatsargiai elgiantis jis gali būti kenksmingas žmonėms ir gyvuliams.

Drignės viršūnė ir vaisius.

Medicinoje vartojami tik drignės lapai, kurie renkami augalui žydint, ir džiovinami tamsioje, gerai vėjo vėdinamoje ir sausoje vietoje. Pilnai išdžiūvę lapai yra pilkai žalios spalvos, raukšlėti, trupūs, su žymia balkšva išilgine lapo gyslele. Ilgai džiūvę lapai yra rudi arba šiaip tamsios spalvos, kurie vaistams visai netinka. *Kvapas* žalių lapų šlykštus, o išdžiūvusių bemaž visai nejaučiamas. *Skonis* — apysuriai kartus, aštrus.

Vaistinėse drignių lapai lotyniškai vadinasi *Folia*

Hyoscyami ir dažnai vartojami įvairiems vaistams daryti, būtent: ekstraktams — *Extractum Hyoscyami spissum* et *fluidum*, lašams — *Tinctura Hyoscyami*, aliejui — *Oleum Hyoscyami*, tepalui — *Unguentum Hyoscyami* ir kitiems.

Tam tikruose fabrikuose iš drignės lapų ir šaknų gaminama keletas labai brangių alkaloidų: *Hyoscyaminas*, *Hyoscinas* ir *Skopolaminas*. Be to, drignės lapai įeina į cigaretes, rūkomas nuo astmos.

23. Durnaropė (žioplys, durnadagys).

Lotyn. Datura stramonium L., Vok. Stechapfel, Rus. Durman, Latv. Velnabols, Lenk. Dędera, Bieluń.

Aiškinimas Durnaropė tai vienametė piktžolė, priklauso prie *džiugmiečių* (Solanaceae) šeimynos. Auga mėšlynuose, daržuose, patvoriuose ir šiaip apleistose vietose. *Šaknis* balkšva, stati, šakota. *Stiebas* tiesus, iki pusantro metro aukščio, šakotas, tuščias, sultingas, plikas (tik iš vidujinės šakų pusės silpnai plaukuotos), iš apačios kuone apskritas, viršuje bukai tribriaunis. Šakos priešpriešinės, iškėstos. *Lapai* eiliniai, ant šakų jie gretutiniai, ilgakočiai, apie 20 centimetrų ilgio ir apie 15 pločio, smaili, kraštai nelygiai karpyti, iš viršutinės pusės tamsiai, o iš apatinės šviesiai žalios spalvos; jauni lapai truputį plaukuoti, paskui tik išilgai gyslyčių retai plaukuoti. *Lapo koteliai* iš apačios apskriti, viršuje su išilgine rindele. *Žiedai* stambūs, balti, kvepią, trumpakočiai, paskiri, statūs, įaugę šakų pažastyse. *Žydi* pradedant nuo gegužės iki spalių mėnesio. *Vaisius* — apskrita spygliuota dežutė su keturiomis išilginėmis rindelėmis, atsivožianti keturiais antvožiukais. *Sėklos* inksto pavidalo, ilgumo turi iki 4 milimetrų, pločio apie 3 milimetrus; tamsiai rusvos spalvos, neaiškiai duobėtos. Visas augalas labai nuodingas.

Medicinoje vartojami lapai ir subrendusios sėklos.

Lapai renkami augalui žydint ir džiovinami tamsioje vietoje, plonai išsklaisčius ant audeklo arba ant lentynų. Švieži lapai turi šlykštų, narkotišką kvapą, kuris bedžiūstant žymiai sumažėja. Sausi lapai turi būti žalios spalvos, ploni, apysuriai kartaus skonio. Durnaropių lapai parduodami netrupinti ir atsargoje laikomi ne daugiau kaip vienerius metus.

Vaistinėse lotyniškai vadinami: *Folia Stramonii* ir vartojami ekstraktams, ląšams ir cigaretėms nuo astmos gaminti.

Durnaropių sėklos perkamos užsieniuose tik labai dideliais kiekiais, kur iš jų tam tikruose fabrikuose gamina labai brangius alkaloidus: *Atropiną* ir *Hyoscyaminą*.

24. Elprusė (verventė).

Lotyn. Veronica officinalis L., Vok. Ehrenpreis, Rus. Veronika lekarstvennaja, Latv. Aptiekas veronika, atrene, Lenk. Przetacznik lekarski.

Aiškinimas. Tai maža ilgametė žolelė, priklausanti prie *bervidiečių* (Scrophulariaceae) šeimynos, auga daugiausia sausuose kalneliuose, krūmuose, patvoriuose ir kt. *Stiebas* šakotas, gulsčias, su pakilusia žydinčia viršūne; visas augalas apaugęs tankiais, trumpais plaukeliais. *Lapai* trumpakočiai, apvalaini, nelygiai dantyti, šiek tiek raukšlėti, priešpriešiniai, bent kiek šiurkštūs. *Žiedo stiebai* išauga dviejų gretutinių lapų pažastyse. Viršūnėse retoki, apskritai pailgi žiedynai su trumpakočiais žiedeliais; jų spalva alyvinė — rausvai melsva, su tamsiai melsvomis gyslelėmis vainiklapiuose. *Žydi* nuo birželio iki rugsėjo mėnesio pirmiausia apatiniai, o paskui iš eilės sužysta ir viršutiniai žiedai. *Vaistams* vartojama visa pusiau sužydusi žolė, be šaknų. Renkama ir džiovinama elprusė

Elprusės viršūnė ir žiedas,

paprastu būdu, žiūrint, kad nepakeistų savo naturalios spalvos. Sausa medžiaga yra be kvapo, gleivingai apykarčio skonio.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba veronicae.* Žmonės vartoja elprusę arbatos pavidalu (20 gramų žolės — 200 gramų vandens, geriama po 1 šaukštą prieš kiekvieną valgį) nuo viso kūno neveiklumo, kraujui valyti ir nuo įvairių spuogų ir išbėrimų.

25. Erškėtys laukinis.

Lotyn, Rosa Canina., Vok. Heckenrose, Rus. Šipovnik, Roza dikaja, Latv. Meža roze, Lenk. Szypszyna,

Aiškinimas. Šis visiems žinomas krūmokšnis priklauso prie *erškėtiečių* (Rosaceae) šeimynos, auga visur: laukuose, apleistose vietose, pakelėse, krūmuose, pievose ir kt. Erškėčio krūmokšnis yra labai išsišakojęs, šakos ir virbalai aštriai ir gan tankiai spygliuoti, pliki, spygliai paliai savo išsiplėtusią apačią susiploję, šiek tiek nukniubę, rausvos spalvos. *Lapai* pailgi, ilgakočiai, susidarę iš 5—7 bekočių, apvalainiai apskritų, dantytų lapelių. (Žydinčių erškėčio žagarų lapeliai žymiai platesni kaip nežydinčių). Vaisius pailgas arba apskritas, raudonas, viduje su daugeliu plaukuotų kauliukų, viršūnėje su nudžiūvusiomis ir nulinkusiomis žiedo taurelės dalimis, kurios paskui visai nubyra. *Žiedai* daugiausia šviesiai raudoni arba balkšvi. *Žydi* birželio mėnesį.

Vaistams vartojami tik vaisiai, kurie renkami visiškai subrendę ir džiovinami šiltoje vietoje paprastu būdu.

Vaistinėse lotyniškai jie vadinami: *Fructus cynosbati.*

Žmonės vartoja džiovintas erškėčio uogas kaip arbatą skilviui ir inkstams gydyti.

26. Ežė (auksažiedė).

Lotyn. Tanacetum vulgare L., Vok. Rainfarn, Rus. Pižma, Latv. Bišu krēslinš (cērmju zales), Lenk. Wrotycz pospolity.

Aiškinimas. Ežė ilgametė žolė, auga apie 1 metrą aukščio, priklauso prie *bendražiedžių* (compositae) šeimynos, stiebą turi briaunotą, tiesų. Bendras lapų pavidalas pailgas, plunksniškai skaldytas, lapų dalelės neporinės. Apatiniai lapai ant kotelių; pusiaustiebiai—kuone sėdį, trumpai plaukuoti. *Lapų* dalys pailgos, smailos, smulkiai ir aštriai dantytos. Spalva lapų iš viršutinės pusės tamsiai, o iš apatinės pilkai žalia. *Kvapas* ežės charakteringas, nemalonus, aštrus. *Skonis* — šlykštus, kartus, gaižus. *Žiedai* ežės lyg auksuoti, geltoni, mažučiai, suglausti į nedideles, pusiau apskritas galveles, kurios turi plokščią viršūnę ir visos surinktos į viršūnines šluotytes. Subrendusios *sėklos* yra pilkai rusvos spalvos, penkiabriaunės, mažutės, viršutinis jų galas bukas, o apatinis—kyliškai smailas. *Žydi* ežė nuo birželio pabaigos iki rugsėjo pabaigos. Ežė auga sausose vietose, ant ežių, pakelėse, dirvonuose, krūmuose ir kt.

Ežė ir jos atskiras žiedelis.

Vaistinėse ir vaistų sandėliuose daugiausia perka-

mos žydinčios ežės geltonos galvelės, o lapai mažiau vartojami. Nors kai kuriose farmakopėjose ežė jau nebežymima, bet liaudis dar gan plačiai ją vartoja visur nuo daugelio įvairių ligų, būtent: nuo lisninkų (kirmėlių), veterinarijoje ir kitur.

Vartojant ežę reikia atminti, kad *didelė jos dozė yra nuodinga.* Kai kas pripažįsta, kad ežė esanti gera priemonė nuo kandžių. Del to išdulkintus ir saulėje išvėdintus vilnonius drabužius barsto ežės žiedais ir laiko gerai uždarytus spintoje arba kubile. Kai kas mėgsta maltomis ežės galvelėmis barstyti kumpius ir lašinius, kad apsaugotų juos nuo musių ir nuo kirmijimo.

Vaistinėse ežės žiedai lotyniškai vadinasi: *Flores Tanaceti*, o lapai kartu su plonesniųjų šakelių viršūnėlėmis—*Herba Tanaceti* arba *Athanasiae.* Renkama ir džiovinama ežė paprastu būdu, žydėjimo metu. Atsarga laikoma gerai uždengiamuose kubiluose.

27. Gailis.

Lot. Ledum palustre L., Vok. Porst, Rus. Bagulnik bolotnyj, Latv. Vaivarini, Lenk. Bagno pospolite.

Aiškinimas. Ilgametis, visuomet žaliuojąs augalas, priklausąs prie *viržiečių* (Ericaceae) šeimynos, auga durpynų balose, Gailio *šaknis* kieta, šakota. Jaunos augalo šakos rusvai rausvos, šiek tiek apaugusios plaukiukais, apskritos; senesnės iš jų—rusvai pilkos, su suskeldėjusia, storoka luobele. *Lapai* eiliniai, diržingi, trumpakočiai, pailgi, žemyn raitytais kraščiukais, iš viršutinės pusės gražiai žalios spalvos, iš apatinės — trumpai pūkuoti. *Žiedai* balti, ilgakočiai, susibūrę kekelėmis šakelių viršūnėse. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. Visos augalo dalys *nuodingos* ir kvepinčios svaiginančiu kvapu.

Vaistams vartojami tik žydinčio gailio lapai; jie gerai išdžiovinti beveik nekeičia savo naturalios spalvos, tik lapų kraštai labiau užsiriečia, taip kad apatinės lapo pusės tada beveik visai nematyti. *Kvapas* išdžiovintų

lapų palieka taip pat aštrus; *skonis* — apykarčiai gaižus.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Folia Ledi palustris*, arba *Folia rosmarini silvestris*. Vartojamas gailis daugiausia tik homeopatijoje nuo reumato. Priimta į vidų didelė gailio dozė sukelia skaudų vidurių suerzinimą, vėmimą ir kitus nemalonumus.

Stiprum gailio viralu naikinami naminiai vabzdžiai, būtent: *blakės*, *prūsokai*; sausi lapai—gera priemone ir nuo kandžių, del to jį vartoja kaip ežę. Gailiu išbarstytus drabužius reikia prieš dėvint gerai išvėdinti, kad neliktų kvapo.

28. Gardunytė (gardžiakvapis).

Lotyn. Anthoxanthum odorantum L., Vok. Ruchgras, Rus. Pachučij kolosok [kai kas klaidingai vadina zubrovka. Tikroji „zubrovka", tai Hierochloa borealis, kuris Lietuvoje vietomis taip pat auga šiluose], Latv. Siena zale, tabaka zale, Lenk. Tomka wonna,

Aiškinimas. Ilgametė žolė, priklausanti prie *javų* (Gramineae) šeimynos, auga sausose, saulėtose pievose ir miškuose, kur sudaro kartais šviesiai žalios spalvos kupstelius. *Stiebai* (šiaudeliai) išauga iki 50 centimetrų aukščio, lygūs, tiesūs. *Lapai* gan siauri, kraštai jų lyg blakstienai, kartais iš viršutinės pusės plaukuoti; makšties liežuvėlis ilgokas; varputės rusvai gelsvos, minkštokos, apie 3—6 centimetrus ilgio. *Žydi* gegužės mėnesį, o kai kur (aukštesniuose kalneliuose) ir liepos mėn.

Vaistams vartojama visa žydinti žolė. Renkama gardunytė gražią, sausą ir saulėtą dieną (geriausia medžiaga yra ta, kuri surinkta aukštesnėse ir saulėtesnėse vietose). Džiovinama tamsioje ir gerai vėjo perpučiamoje vietoje. Medžiagos atsarga laikoma gerai uždengiamuose kubiluose arba dėžėse. *Kvapas* žolės švelnus, malonus; *skonis* šiek tiek panašus į vaniliną.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Authoxanthi odorati*. Žmonės vartoja gardunytę kaip arbatą daugiausia kartu su kitomis žolėmis nuo dusulio ir nuo kai kurių krūtinės sunkumų. Smulkiai sugrūstos ir persijotos

gardunytės šaknys vartojamos šniauškiamosios tabokos kvapui pagerinti. Sausa gardunytė dedama į vyną ir į degtinę jų kvapui ir skoniui pagerinti. Be to, gerai išdžiovintą žolę daugumas mėgsta laikyti spintose, kubiluose, nuo ko rūbai prisigeria malonaus ir ilgai išsilaikančio kvapo, kuris savo švelnumu yra ne prastesnis už kai kuriuos kvepalus.

29. Gegužraibė.

Lotyn. Orchis militaris L., Vok. Knabenkräuter, Rus. Jatryšnik, Latv Dzeguzes piestini, baložu pupa, Lenk. Starczyk wielkokwiatowy.

Aiškinimas. Ši žolelė yra ilgametė, priklausanti prie *gegužraibių* (Orchidaceae) šeimynos, auga pievose ir krūmuose.

Trumpas gegužraibės šakniastiebis gausiai apaugęs gulsčiai išsišakojusiomis šalutinėmis šaknelėmis, tarpe kurių yra dvi nelygaus didumo, pailgo kiaušiniuko pavidalo, šviesiai rusvos bulbelės. Iš didesniosios bulbelės pavasarį išauga žiedo stiebas su lapais, o iš mažesniosios tik pumpuras būsimam stiebui. Augalas kartais siekia iki 50 centimetrų aukščio; jo stiebas tiesus, apskri-

Gegužraibė.

tas, nešakotas, tik ligi pusės lapuotas, viršūnėje su pailgu žiedynu, susidedančiu iš raudonų žiedelių. *Lapai* eiliniai, apačioje apgaubią stiebą, lygiakraščiai, pailgai apvalaini, iš viršutinės pusės tamsiai, o iš apatinės šviesiai žalios spalvos, *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. *Vaisius* — pailgos rusvos galvelės, kurios atsidengia šešiomis išilginėmis siūlelėmis. *Sėklos* labai mažas.

Medicinoje vartojamos tik jaunosios, mažosios bulbelės, kurios kasamos tuojau augalui peržydėjus (apie rugpiūtį mėnesį), mazgojamos švariame vandeny, valomos nuo rusvos žievelės, paskui merkiamos kelias sekundes į verdantį vandenį (prieš tai varstomos ant siūlo, kaip rožančiaus poterėliai), o po to džiovinamos šiltoje vietoje paprastu būdu. Šviežios bulbelės nemaloniai kvepia, o išdžiūvusios visai be kvapo. Be aprašyto augalo, pas mus auga dar kelios gegužraibės rūšys, kurios visos vienodai renkamos ir vartojamos vaistams. Didesnioji, minkštesnioji bulbelė visų gegužraibės rūšių vaistams netinka; ji sodinama atgal į žemę, kad visai neišnyktų toks brangus augalas. Be gegužraibių, tokiems pat vaistams vartojamos bulbelės ir plateivės kvepiančiosiosios (Platantera bifolia Rich.). Sausa medžiaga susideda iš apypilkiai gelsvų, apskritai pailgų, šiek tiek raukšlėtų gabalėlių; jie sunkūs, labai kieti (kaip ragakauliai), šiek tiek permatomi; skonis — be jokių ypatybių.

Vaistinėse lotyniškai vadinama: *Tubera Salep,* iš kurio gaminama tam tikra gleivė — *Mucilago Salep,* kurie vartojami daugiausia vaikų praktikoje nuo skilvio slogos ir kitų vidurių ligų ir nuo nusinuodijimo kai kuriais vaistais.

Šis vaistas pripažintas ne tik liaudies, bet ir mokslo medicinoje.

30. Girūnė (girinė).

Lotyn. Sanicnla europaea L., Vok. Heildolde, Rus. Podlesnik, Lenk. Zankiel lekarski.

Aškinimas. Tai ilgametė nedidelė žolė, priklausanti prie *bragiečių* (Umbeliferae) šeimynos, auga lapuotuose

miškuose, mėgsta paunksnį, prie drėgmės, daugiausia aukštoje vietoje ir derlingoje žemėje. Girūnė išauga ligi 40—50 centimetrų aukščio. *Stiebas* status, tiesus, šiek tiek šakotas. Apatiniai lapai platūs, ilgakočiai, iš viršaus blizgą, giliai įskaldyti į nelygiai dantytas daleles, kurių kiekvienas dančiukas baigiasi trumpu šeriuku; stieblapiai maži, sėdį. *Stiebo viršūnė* baigiasi 3—6 šiaudspinduliais, kurių viršūnėlėse skėtiškai suaugę maži balkšvi žiedeliai. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį.

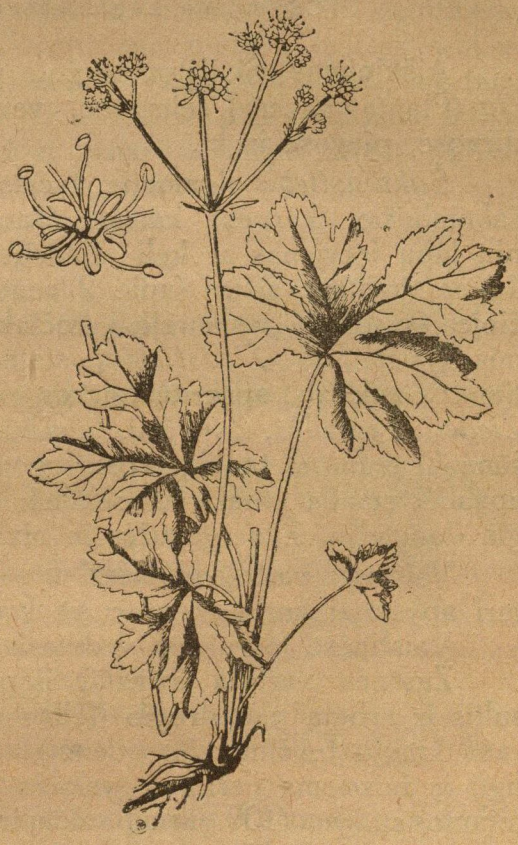

Girūnė.

Vaistams vartojamos tik žydinčios augalo viršūnės, kurios skinamos gražią dieną ir džiovinamos palėpėje, kad nepakeistų nuo saulės savo pirmykštės spalvos.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi *Herba saniculae.* Žmonės vartoja girūnę kaip arbatą (10 gramų sausos žolės—1 litre vandens) 3 kartus per dieną po 1 šaukštą nuo kvėpavimo kelių slogos, nuo vidurių blogo virškinimo ir prievilgiui, nuo įvairių odos suerzinimų.

31. Gyslotis.

Lotyn. Plantago lanceolata L., Vok. Spitzwegerich, Rus. Podorožnik, Latv Celmenu lapa, Lenk. Babka wąskolistna.

Aiškinimas. Ši ilgametė žolė priklauso prie *gysločių* (Plantaginaceae) šeimynos, veisiasi sausose vietose dirvose, pievose ir kt.

Šakniastiebis ilgametis, stačias, storokas, kietas. Iš šaknialuišio (kerpės) kasmet išauga puokštas pašaknių lapų ir vienas ar keli žiedstiebiai. *Lapai* ilgi (apie 16 centimetrų), siauri (apie 2 centimetru), smailūs, apačioje išvadžiai susiaurėję į kočiuką, su 3 — 6 išilginėmis gyslelėmis. *Žiedstiebiai* statūs, tiesūs, iki 30 centimetrų aukščio, apskriti, kartais rindžiuoti ir plaukuoti. *Žiedeliai* smailūs, dvilyčiai, susibūrę į žiedstiebio viršūnę—į trumpą, tankią, apskritą varpą. *Vaisius* — tai apvaliai smaila, maža dvisėklinė galvelė, kuri atsidengia dangteliu. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį.

Vaistams vartojami švieži ir sausi gysločio lapai. Jie turi apysuriai kartų skonį ir be kvapo.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Folia Plantaginis.*

Žmonės vartoja šviežiai išspaustas gysločio lapų sultis ir arbatą nuo drugio (febris intermitens), nuo įvairaus kraujo tekėjimo (stypticum), nuo kai kurių plaučių ligų ir žaizdoms perrišti, gysločio sultys daugiausia vartojamos su vynu (100 gramų sulčių ir 400 gramų raudonojo vyno) po $^1/_2$ šaukšto 3—4 kartus per dieną, po valgio virintame, bet atšaldytame vandenyje su citrina (1—2 citrinos). Arbata užverdama iš 50 gramų sausos žolės — 1 litre vandens.

32. Gyvatžolė.

Lotyn. Polygonum bistorta L., Vok. Natterwurz, Rus. Golec, Rakovija šeiki, Latv. Zalšu sakne, Lenk. Rdest — Wężownik.

Aiškinimas. Tai gražus ilgametis augalas, priklausąs prie *rieteniečių* (Polygonaceae) šeimynos, auga drėgnose pievose. *Šakniastiebis* ilgametis, sumedėjęs, ilgas,

gulsčias, susiraitęs, kaip gyvatė, tamsiai rudas, apaugęs daugeliu šalutinių šaknelių, viduje šviesiai raudonos spalvos. *Stiebas* vienametis, tiesus, iki 90 centimetrų aukščio, be šakų, apskritas, mazguotas, tuščias, plikas. *Lapai* eiliniai, pailgi, smaili, lygiakraščiai, iš viršaus tamsiai žalios spalvos, o iš apatinės pusės šviesiai pilkos spalvos. Apatiniai lapai susiartinę tarpu savęs, ilgakočiai, koteliai plonabriauniai; aukštesnieji lapai reti, bekočiai. *Žiedeliai* smulkūs, kvepią, dvilyčiai, ilgakočiai, išaugę priežiedinių lapelių pažastyse, po 2 žiedeliu greta. Bendras žiedynas apskritas, raudonas ir išaugęs žiedstiebio viršuje. *Žydi* birželio ir liepos mėnesį.

Gyvatžolė su charakteringu šakniastiebiu.

Vaistams vartojamas šakniastiebis, kuris kasamas rudenį arba anksti pavasarį. Prieš džiovinant šviežia medžiaga plaujama švariame, geriausiai tekančiame, vandenyje ir džiovinama šiltoje vietoje. Džiovintas šakniastiebis labai kietas, mažai raukšlėtas, be kvapo, smarkiai traukiančio skonio. Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Rhizoma*, arba *Radix Bistortae.*

Žmonės vartoja gyvatžolės šaknis miltelių ir arbatos pavidalu nuo pilvinės, dantims plauti, moterims švirkšti nuo baltplovės.

33. Gluosnis (žilvitis, blindė, karklas).

Lotyn. Salix L. [species], Vok. Weide, Rus. Iva, Latv. Karklis, Lenk. Wierzba

Aiškinimas. Tai visiems labai gerai pažįstamas mūsų krašto medis, priklausąs prie *gluosniečių* (Salicineae)

šeimynos, auga drėgnose ir net šlapiose vietose. Gluosnių yra daugybė įvairiausių rūšių, kartais ir specialistams botanikams sunku yra jas tiksliai atskirti. Del to čia ir neaiškinama jų, tuo labiau, kad visi tie medžiai (gluosnių, žilvičių, blindžių ir karklų veislės) turi savo žievėje saliciną, vien tik del kurio šie augalai ir vartojami vaistams. *Žievė* lupama pavasarį nuo 3—4-mečių šakų, daugiausia baltojo ir raudonojo žilvičio, kurios greitai džiovinamos lauke.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Cortex Salicis*, kurios žmonių vartojamos kaip arbata (30 gramų sausos žievės — 1 litre vandens) 3 kartus per dieną pavalgius, nuo reumato ir nuo skrėplingo kosulio. Kai kurie vartoja stiprų žilvičio žievės viralą galvai trinkti (2 kartus per savaitę) nuo pleiskanų ir sąryšy su tuo — nuo plaukų smukimo.

34. Guodulis didysis (godas).

Lotyn. Anchusa officinalis L., Vok. Ochsenzunge, Rus. Volovik lekarstvennyj, Latv. Verša mele, Lenk. Miodunka lekarska, wołowy język.

Aiškinimas. Tai ilgametė žolė, priklausanti prie *sustyrėlių* (Borraginaceae) šeimynos, auga patvoriais, daržuose, laukuose ir aplamai sausose ir saulėtose vietose. *Stiebas* tiesus, apie 40 centimetrų aukščio, šakotas. *Lapai* pailgi, smaili, lygiakraščiai, apatiniai susiaurėję į platų kotelį, o viršutiniai —bekočiai. Visas augalas šiurkščiai plaukuotas. *Žiedeliai* vidutiniško didumo, violetiniai, rusvai melsvi, susibūrę daugiausia žiedstiebio viršūnės vienoje pusėje. *Žydi* nuo gegužės iki spalių mėnesio.

Guodulio didžiojo žydinti viršūnė, lapas ir žiedas

Vaistams vartojamas visas

augalas, kartu su šaknimis. Antžeminė augalo dalis piaunama žydėjimo metu, džiovinama tamsioje ir gerai vėjo vėdinamoje vietoje. Del plaukuotumo guodulio žolė sunkiai džiūsta ir greitai juoduoja, ko neturi būti. Norint šito išvengti reikia džiovinama žolė labai plonai paskleisti ant ištempto audeklo arba ant vytelinių (virbinių) rezginių. Šaknys kasamos rudenį arba anksti pavasarį ir džiovinamos šiltoje vietoje, geriausia suvarsčius ant siūlo.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba* ir *Radix Buglossi.*

Žmonės vartoja guodulį arbatos pavidalu nuo sauso kosulio ir sunkumo krūtinėje, geriausiai sumaišius su kitomis žolėmis, pavyzdžiui, su plaute, su gysločiu, su dedešvos miškinės lapais ir kitais, o taip pat su džiovintu miežių salyklu, kas patariama gerti ypatingai silpno sudėjimo vaikams.

35. Jautlelis (šunlai škis).

Lotyn. Cynoglossum officinalis L., Vok. Berg-Hund-Szunge, Rus. Černokoren, Latv. Sunu mele, Lenk. Ostrzeń lekarski.

Aiškinimas. Tai dvimetė žolė, priklausanti prie *sustyrėlių* (Borraginaceae) šeimynos, auga prie kelio, laukuose, patvoriuose, prie tvenkinių, mėšlynuose ir aplamai apleistose vietose. *Stiebas* išauga apie 60 centimetrų aukščio, tiesus, su minkštais plaukeliais. *Lapai* taip pat visi apaugę plonučiais, pilkais plaukeliais, smaili; apatiniai — apvali, susiaurėję į kotelį; viršutiniai pailgi, bekočiai, apimą stiebą. *Žiedai* vidutiniško didumo, rausvos, lyg suteršto kraujo spalvos arba retkarčiais balkšvi. *Žydi* nuo gegužės iki liepos mėnesio. *Vaisius* — keturlypiai, kabliškai spygliuoti, šiek tiek paplokšti riešučiukai.

Vaistams vartojama visa žydinti žolė su šakomis ir šaknys atskirai.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Cynoglossii* ir *Radix Cynoglossii.*

Žolė renkama sausą gražią dieną ir džiovinama tamsioje ir gerai vėjo perpučiamoje vietoje. *Šaknys* kasamos rudenį, plaujamos ir džiovinamos šiltoje trioboje.

Jautlelis ir jo vaisius.

Augalas vartojamas kaip arbata (10 gramų žolės arba šaknų—200 gramų vandens) po 1 šaukštą 3—4 kartus per dieną su šiltu pienu nuo kosulio, nuo gerklės slogos ir prievilgiui nuo odos apsmukimo (nuplikinimo). Stiprus jautlelio žolės kartu su šaknimis viralas (100 gramų sausos žolės — litre vandens) vartojamas vaikų kompresams nuo liaukų ir nuo pagurklio sutinimo. Šviežios jautlelio sultys arba aukščiau nurodytas stiprus jo viralas su priemaišu 1% acto esencijos (tai yra 20 lašų į pilną stiklinę) ir su 10% spirito (2 šaukštai į stiklinę viralo) vartojamas plaukams ir odai mazgoti nuo utėlių ir nuo glindų.

Visa jautlelio žolė vartojama pelėms ir žiurkėms naikinti, tam reikalui ji kaišiojama į šių graužikų landas (urvus).

36. Ieva.

Lotyn. Prunus padus L., Vok. Traubenkirsche, Rus. Čeremucha, Latv. Ieva, Lenk. Czeremcha.

Aiškinimas. Šis gerai pažįstamas medelis priklauso prie *migdoliečių* (Amygdolaceae) šeimynos, auga daržuose, miškuose ir krūmuose. Aukščio ieva turi apie 4 metrus. *Lapai* pailgai apvali, smaili, smulkiai dantyti, lengvai raukšlėti, su koteliais. *Žiedai* vidutiniško didumo. balti, stipriai kvepią, išaugę į ilgokas, apskritas karojančias kekes. *Žydi* gegužės mėnesį. *Vaisius*—juodos uogos.

Vaistams vartojami ievos švieži žiedai, iš kurių gaminamas ievos vanduo *Aqua pruni padi.* Pastarasis vartojamas akims gydyti ir parfumerijoje. Šviežia ievos žievė nuodinga!

37. Jonažolė (Jėzaus žaizdų žolė).

Lotyn. Hypericum perforatum L., Vok. Johanniskraut, Rus. Zvieroboj, Latv. Azins zale, Lenk. Dziurawiec, Świętojańskie ziele.

Aiškinimas. Jonažolė priklauso prie *saidiečių* (Hypericineae) šeimynos, auga pievose, dirvose, krūmuose ir patvoriuose. *Šakniastiebis* plonas, šakotas, ilgametis, iš kurio kasmet išauga keli tiesūs, lygūs, dvibriauniai, šakoti stiebai. *Šakos* priešpriešinės, augančios iš lapo pažasčių. *Lapai* taip pat priešpriešiniai, bekočiai, pailgai apvali, buki, lygiakraščiai, iš apatinės lapo pusės žiūrint prieš saulę matyti daugelis permatomų mažų taškelių. *Žiedai* geltoni, suaugę šakelių viršūnėse į bendrus žiedynus, kurie turi šluotyčių pavidalą. *Žydi* visą, vasarą.

Vaistams vartojama visa žydinti žolė, be šaknų ir be stambesniųjų stiebo dalių. Kvapas žolės — silpnas, ypatingas, šiek tiek panašus į balzaminį šviežios pušines smalos kvapą. Skonis lengvai gaižus, apykartis.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Hyperici.*

Žolė renkama gražią sausą dieną ir džiovinama ne saulėje. Žmonės vartoja jonažolės arbatą (50 gramų sausos žolės — 1 litre vandens) su medum nuo džiovos, nuo bronchito, bet daugiausia nuo geltonligės, dizenterijos, skilvio dispepsijos, nuo žarnų slogos, nuo pilvo išpūtimo ir dar nuo kai kurių ligų.

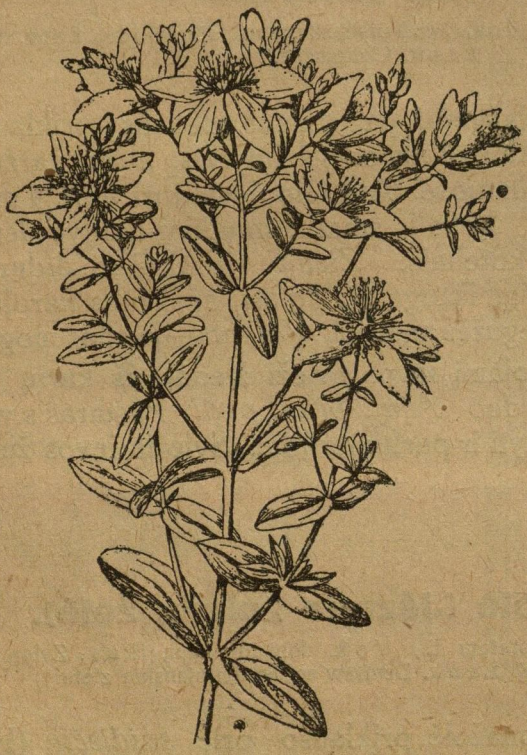

Jonažolės viršūnė.

Viduriams gydyti, be arbatos, vartojama jonažolė prieš valgį vyne, lašais ir degtinėje.

Žydinti jonažolė piaunama tik tada, kol dar nėra užsimezgusių vaisių.

38. Jondobilis.

Lotyn. Melilotus officinalis Desr., Vok. Steinklee, Rus. Donnik lekarstvennyj, , Latv. Dzeltenais celabolinš, Lenk. Nastrzyk lekarski.

Aiškinimas. Šis dvimetis augalas priklauso prie *drugiečių* (Papillionaceae) šeimynos, išauga iki 1,5 metro aukščio ir veisiasi pas mus patvoriuose, pakelėse, pievose, krūmuose ir kt. Jondobilis turi balkšvą, šakotą šaknį, iš kurios išauga vienas ar keli, iš pradžių gulsti, o paskiau pakilę, šakoti stiebai, kurie pažemėje kuone apskriti, o arčiau prie viršūnės šiek tiek briaunoti. *Lapai* eiliniai, ilgakočiai, triskilčiai, su šiurkščiais, lygiais prie-

lapiais. Atskiri lapeliai dantyti, pliki, tik iš apatinės pusės kai kada su retais, trumpais plaukeliais, išaugę išilgai vidurinės gyslytės. *Žiedai* vidutiniško didumo, geltoni, kvepią, trumpakočiai, daugiausia nulinkę tik į vieną šakutės pusę ir išaugę gan tankiai pažastinių, ilgokų žiedstiebių viršūnėse. *Žydi* nuo liepos mėnesio iki rudens. Vaisius—mažos, rusvos, pailgai apvalios, skersai raukšlėtos ankštelės; pastarosios yra su vienu arba dviem sėklutėm ir su ylos pavidalo viršūnėle.

Jondobilio šakelė.

Medicinos reikalams vartojama žydinti žolė, be stiebų ir be šaknų. Renkama ji liepos ir rugpiūčio mėnesį ir džiovinama paprastu būdu, ne saulėje. Žalia žolė turi silpną kvapą, o išdžiūvus — įgauna gan stiprų ir malonų, panašų į šviežio medaus, kvapą. *Skonis* jondobilio apysuriai kartokas ir šiek tiek aštrokas. Sausos medžiagos atsarga laikoma sandariose skardinėse arba medinėse dėžėse, kad neišsikvėptų.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba meliloti*, iš kurios gaminamas pūlius traukiąs pleisteris — *Emplastrum meliloti* ir įeina į minkštinamųjų žolių rinkinį: *Species emollientes*. Žmonės geria jondobilio arbatą nuo lengvo kosulio, gerklės užkimimo ir vilgo suerzintą, paraudusią rankų ir veido odą. Išvalyta perkošta per popierį šviežia jondobilio arbata kai kas plauna akis nuo lengvo jų uždegimo.

39. Jovaras (juodpeplė).

Lotyn. Papulus nigra L., Vok. Schwarz-Pappel, Rus. Osokor, Lenk. Sokora.

Aiškinimas. Jovaras priklauso prie *gluosniečių* (Salicaceae) šeimynos, išauga iki 25 metrų aukščio, veisias drėgnose pievose, paupiais ir dažnai sodinamas paliai namus, kaip greitai augąs medis. Šaknys jovaro giliai įsišakoję žemėje, del to gan greit dirvą sausina, *Žievė* iš apačios tamsiai pilka, suskeldėjusi, o viršūnėje šviesiai pilka arba gelsva, lygi. *Pumpurai* gan stambūs, pailgo kiaušinio pavidalo, smailagaliai, pliki, smalingi, limpą, iš viršūninių pumpurų išauga tiktai lapai ir stiebai, o iš šoninių—žiedai. *Lapai* eiliniai, ilgakočiai, kuone trikampiai, smailagaliai, bukai dantyti, iš abiejų pusių pliki, lygūs, žalios spalvos; viršutinis lapkočio galas suplotos. *Žiedai* maži, vienalyčiai, dvinamiai, suaugę apskritomis, ilgokomis, šiek tiek sulenktomis burbuolėlėmis, kurios atsiranda pavasarį pirma lapų. *Žydi* jovaras balandžio mėnesį.

Medicinos reikalams vartojami tik jovaro pumpurai (spurgai), kurie renkami kovo ir balandžio mėnesį ir parduodami žali į vaistines ir į vaistų laboratorijas, kur iš jų gaminamas topolio tepalas *Unguentum populi* ir ekstraktas.

Vaistams renkamieji lapų pumpurai yra žalsvi arba rausvai gelsvi; ilgumo jie turi apie 1 — 2 centimetru, storumo apie 0,4—0,6 centimetro; kvapas (labiausiai pa-

trys pirštais) ypatingai malonus; skonis smalos — apyskartis.

Vaistinėse jovaro pumpurai vadinasi: *Gemmos populi recentes.* Žmonės vartoja pumpurus spirite (100 gramų šviežių pumpurų ir 500 gramų 90° spirito) išorinėms žaizdoms gydyti, lygiai žmonių praktikoje ir veterinarijoje. Be aprašyto jovaro, tiems patiems vaistams tinka pumpurai dar *balzaminio* ir *piramidalinio* topolio.

40. Kadugys (ėglis).

Lotyn. Juniperus communis L., Vok. Wacholder, Rus. Možževelnik, Latv. Paeglis, Lenk. Jałowiec pospolity,

Aiškinimas. Visą laiką žaliuojąs kadugys priklauso prie *cipariečių* (cupressaceae) šeimynos. Šis nedidelis ir visiems žinomas medelis Lietuvoje vietomis gan plačiai auga, daugiausia Vilniaus krašte. *Šaknys* jo šakotos, rausvai rusvos ir beveik su balta arba rausvai balkšva mediena. *Liemuo* nuo pat požemio tankiai apaugęs išsikėrojusiomis šakomis; jaunos šakutės neaiškiai tribriaunės. *Žievė* kol jauna—pilka arba rusvai ruda, pasenėjusi—išilgai suskeldėjusi ir trupa atskirais lustais. *Lapai* (spygliai) kadugio bekočiai, išaugę po tris greta, kieti, smaili, iš viršutinės pusės išilgai rindžiuoti, šviesiai žalios spalvos, su melsvu atspalviu; iš apačios jie turi bukų išilginį rumbelį, žalios spalvos; jauni kadugio lapeliai glaudžiasi į stiebelį, o seni—atsivėpę. *Žiedai* vienalyčiai, dvinamiai, paskiri, glūdį lapų pažastyse ant pernykščių šakelių dalių. *Žydi* nuo balandžio iki birželio mėnesio. *Vaisiai,* vadinamosios „uogos", išauga ant visai trumpučio kotelio ir paspirti iš apačios kelių mažų rudų likusių priežiedžių. Pirmais metais kadugio

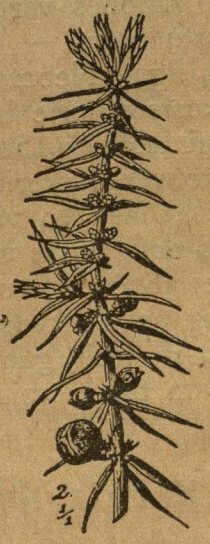

Kadugio šakelė su vaisium.

vaisiai pailgi, žalios spalvos; antrais metais — prieš r. denį — jau subręsta ir darosi apskriti, blizgą, juodai rusvi arba kuone juodi, su melsvai juodu vaškinių atspalviu; viršūnėje dviejose pusėse vaisius turi po tris susiduriančias savo galais mažas siūleles, tarp kurių, šiek tiek žemiau, yra nedidelių bukų dantelių. Vaisiaus minkštimas — žalsvai rusvas, minkštas, turįs savyje dažniausiai 3 gelsvas trikampes, tarp savęs suaugusias sėkleles, kurių lukštelis labai kietas.

Medicinos reikalams vartojamos subrendusios kadugio uogos, kurios renkamos rudenį ir džiovinamos paprastoje temperatūroje ir sausoje vietoje. Subrendusios uogos turi ypatingą nestiprų kvapą ir apysaldį skonį.

Vaistinėse kadugio uogos lotyniškai vadinasi: *Baccae Juniperi*, kurios vartojamos kadugio lašams, spiritui, ekstraktui ir kit. gaminti.

Žmonės vartoja kadugio uogų arbatą (30 gramų grūstų uogų — 1 litre vandens) šlapumui sukelti ir nuo kitų ligų. Nepatariama kadugio uogų gerti žmonėms, linkusiems prie inkstų uždegimo. Vietoje arbatos gaminami lašai iš 150 gramų sugrūstų uogų ir 500 gramų balto vyno, kuriuos, pastovėjusius 10—15 dienų, geria po 30 lašų po valgio. Kadugio uogos pastaraisiais laikais daugiausia vartojamos tik veterinarijos, reikalams. Specialinėse farmacijos laboratorijose ir fabrikuose perka daug ne tik kadugio uogų, bet ir jo spyglių ir medienos, iš kurių gaminami brangūs kadugio eteriniai aliejai ir tam tikras vaistų degutas.

41. Karklavijas (bebrokarkliai, birbinyčios, virbinyčios).

Lotyn. Solanum dulcamara L., Vok. Bittersüsznachtschatten, Rus. Paslen sladkogorskij, Latv. Berbu kaklinš, Lenk. Słodkogorz.

Aiškinimas Karklavijas — ilgametis augalas, puskrūmis priklausąs prie *džiugmiečių* (Solanaceae) šeimynos, auga drėgnose, unksmingose vietose, paupiais, dau-

giausia karklų krūmuose. *Šakniastiebis* šliaužiantis, šakotas, sumedėjęs, vietomis apaugęs šalutinėmis šaknelėmis. *Stiebas* plonas, ilgas (iki 3 metrų ilgio), sumedėjęs, vyniojantis aplink medžius, viduje dažnai yra išparpęs. *Žievė* pilka arba šviesiai rusva. *Šakos* kol jaunos, tai minkštos, žolingos, lanksčios, plonos, žalios spalvos, plikos arba šviesiai plaukuotos. *Lapai* eiliniai, atsivėpę, ilgakočiai, pailgo kiaušinio pavidalo, smaili, prie kočiuko šiek tiek įdubę, kartais su 1 arba su 2 šoniniais, kuone gretutiniais, mažais liežuvėliais, lygiakraščiai, tamsiai arba violetiškai žalios spalvos. *Žiedai* vidutiniško didumo melsvi, dvilyčiai, ilgakočiai, paniūrę,

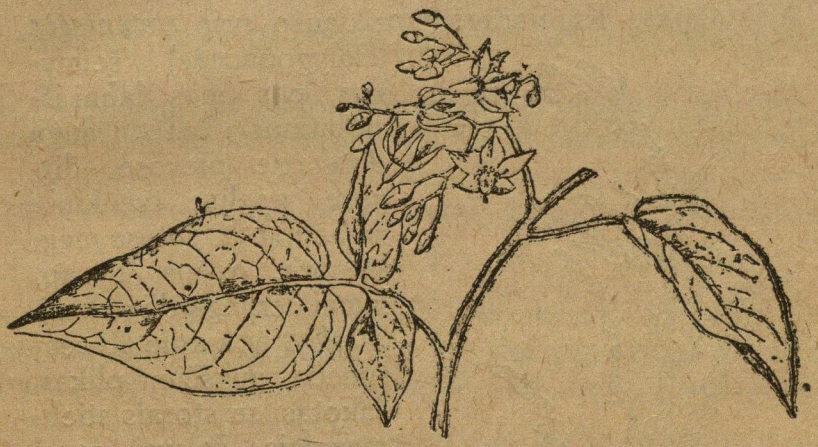

Karklavijo dalis su charakteringu lapeliu,

išaugę kekelėmis po 4 — 8 žiedelius vietoje. *Žydi* nuo gegužės iki rugpiūčio mėnesio. *Vaisius*—pailga, raudona, karti, sultinga uoga, kurioje yra daug sėklelių. Visas augalas *nuodingas*!

Medicinos reikalams vartojami tik jauni 1, 2, 3 metų stiebai, kurie piaunami rudenį nukritus lapams arba pavasarį dar augalui nesužėlus, paskiau piaustomi gabaliukais apie 1—3 centimetrus ilgio ir džiovinami paprastu būdu. Parduodamoji medžiaga susideda iš įvairaus ilgumo šviesiai rusvų arba žalsvų, išilgai raukšlėtų, viduje tuščių gabaliukų, kurių skonis iš pradžios yra kar-

tus, o ilgiau burnoje palaikius daros šlykščiai apysaldis, dreskiąs, be kvapo.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Stipites dulcomrarae*, iš kurių gaminami ekstraktai.

Žmonės vartoja karklavijų arbatą (20 gramų karklavijų — 1 litre vandens) su vynu nuo geltonligės, nuo peršalimo, nuo bronchito, nuo astmos ir koklišo.

42. Karčiarūgštė (gailiarūgštė).

Lotyn. Polygonum hydropiper L., Vok. Wasserpreffer, Rus. Vodlanoj perec Latv. Sūrenes, Iivenes, Lenk. Pieprz wodny.

Aiškinimas. Karčiarūgštė priklauso prie *rieteniečių* (Polygonaceae) šeimynos, pas mus labai išsiplatinus žolė, auga drėgnose pievose, dirvose, upelių, tvenkinių ir balų pakrantėse, mėgsta prie trąšos ir ap lamai derlingą dirvožemį. *Stiebas* yra apie 40 centimetrų aukščio, plikas, šakotas, su storais stiebmazgiais, žalsvai rausvos spalvos. *Lapai* pailgi, smailūs, su šiek tiek garbiniuotais kraščiukais, pliki, dažnai su tamsia dėme, aštraus pipiriško skonio. *Makštys* tamsiai rausvos, iš viršutinės pusės rusvos, plėnėtos, apatinės makštelės su trumpais blakstienėliais, o viršutinės —be jų. *Ziedeliai* maži,

Karčiarūgštės viršūnė.

išaugę į viršūnines, nulinkusias, su pertraukomis, retas varpeles. *Žydi* nuo liepos iki rugsėjo mėnesio. *Sėklos* tribriaunės, šiek tiek apyšiurkščios.

Vaistams vartojama visa karčiarūgštės žydinti žolė kartu su šaknimis. Renkama ji gražią dieną ir džiovinama sausoje pelėpėje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba polygoni hydropiperis*, arba *Herba Persicariae urentes*, iš kurios gaminamas skystas ekstraktas *Extractum polygoni hydropiperis fluidum*. Pastarasis ištirtas Petrapily Medicinos Akademijos profesoriaus Kravkovo, Klinikoje profesoriaus Favickio, profesoriaus ginekologo Lebedevo, profesoriaus Popovo, gydytojo Kaminskienės ir kitų žymių mokslininkų, kurie pripažino, kad šis ilgą laiką nežinioje buvęs augalas turįs savyje labai brangių vaistams ypatybių. Pavyzdžiui, jie skyrė Extractum Polygoni hydropiperis po 30—40 lašų vandenyje 3—4 kartus per dieną nuo spiaudymo kraujais, nuo kraujo iš pūslės, nuo kraujo prie gemorojo, nuo nenormaliai gausios ir skaudžios mėnesinės rausvos, ir rado, kad šis vaistas daugeliui geriau veikiąs už *Hydrastis'ą*, *Stypticiną* ir kitus brangius vaistus, nes karčiarūgštės ekstraktas neturįs jokio blogo pašalinio veikimo ir, be to, dar pasižymįs skausmų ir nervų nuraminimo ypatybe, ko nedaro aukščiau minėtas užsieninis vaistas.

Karčiarūgštės lašai turi gardų kvapą, gerą, lengvai apykartį ir truputį traukiantį skonį.

43. Kiaulapienė.

Lotyn. Taraxacum officinale Weber, Vok. Löwenzahn, Rus. Oduvančik, Latv. Cūku peenene, Lenk. Podružnik pospolity.

Aiškinimas. Ši labai išsiplatinusi ilgametė žolė priklauso prie bendražiedžių (Compositae) šeimynos, auga ji daržuose, pievose, dirvose ir kt. *Šaknis* stati, varpstės pavidalo, mažai šakota, iki 50 centimetrų ilgio, apie 2 centimetru storio, mėsinga, iš viršaus gelsvai arba raus-

vai rusva, su retomis, plonutėmis šalutinėmis šaknelėmis, o viduje — balta. *Lapai* visi pašakniniai, ilgoki, nelygiai karpyti, su rausvais koteliais. Jauni lapai retai pūkuoti, bet paaugę darosi visai pliki, tik iš apatinės pusės, išilgai vidutinės gyslelės, yra reti plaukeliai. *Žiedai* smulkūs, dvilyčiai, visi liežuvėliniai, išaugę į gan didokas galūnines paskiras geltonas galveles, kuriose žiedas ostis duobėtas, žydėjimo metu iš lengvo įdubęs, o peržydėjęs darosi išgaubtas. *Žiedstiebis* išauga iš šaknialuišio vienas arba keli; jie apskriti, tušti ir ilgumo turi iki 30 centimetrų, šiek tiek sulinkę. *Žydi* nuo pat pavasario iki rudens. *Sėklos* rusvos, pailgos, lengvai suplotos, baigiasi viršūnėje švelniu kuodelių ant kojelės.

Kiaulapienė.

Medicinos reikalams daugiausia vartojamos šaknys ir labai retai — lapai. Šaknys kasamos rudenį, plaujamos tekančiame vandenyje ir džiovinamos šiltoje vietoj ne aukščiau kaip 60° C. temperatūroje. Šviežia kiaulapienės šaknis, kaip ir visas augalas, labai sultinga.

Sultys jo yra baltos panašios į pieną, karčios ir džiūdamos lauke pasidaro juodos.

Kiaulapienės šaknys vaistinėse lotyniškai vadinasi *Radix taraxaci*, iš kurios gaminamas tirštas ekstraktas: *Extractum taraxaci spissum* ir—milteliai: *Radix taraxaci pulveratum* Abudu preparatai vartojami žirneliams (piliulėms) gaminti. Jauni, švieži kiaulapienės lapeliai valgomi, kaip rinktiniai prancūziški saločiai, vadinamieji *Pissenlit, Dent-ae-lion.*

44. Kietis visurtinis.

Lotyn. Artemisia vulgaris L., Vok. Beifusz, Rus. Černobylnik, Latv. Vibotnes, Lenk. Bylica pospolita.

Aiškinimas. Tai ilgametė žolė, priklausanti prie *bendražiedžių* (compositae) šeimynos, auga apleistoje žemėje—patvoriais, krūmuose ir paupiais. *Šakniastiebis* status, apskritas, neilgas, visas apaugęs šalutinėmis, šakotomis, rusvomis šaknelėmis. *Stiebai* vienamečiai, tiesūs, kieti, apskriti, iš saulės pusės rausvi, iš apačios pliki, į paviršių lyg voratinkliu pūkuoti, šakoti, lapuoti. *Lapai* eiliniai, bekočiai, iš viršaus tamsiai žalios spalvos, pliki, iš apačios balkšvai velti, plunksnos pavidalu skelti, su pailgomis lapų dalelėmis. *Žiedeliai* labai maži, gelsvai rusvi, išaugę į mažas puokšteles, kurios auga paskirai ar po keletą pažastyse mažučių, pailgų lapukų. *Žydi* nuo birželio iki rugsėjo mėn. pabaigos.

Vaistams vartojamos šaknys ir pati kiečio žolė. Šaknys kasamos rudenį, sausame laike ir tuojau (neplautos) džiovinamos, geriausia ant pečiaus arba dirbtinėje džiovykloje. Pradedant džiovinti stambieji šakniastiebiai atmetami. Sausos šaknys esti maždaug 2 milimetrų storumo, raukšlėtos, rusvos, viduje baltos, apysaldžiai aštraus sonio ir nemalonaus kvapo. Šaknų atsarga laikoma sausoje vietoje ir neilgiau kaip vienerius metus. Kiečio žolė (tik lapai ir žydinčios viršūnės, be stambiųjų stiebų) renkama gražią dieną ir džiovinama ne saulėje. Išdžiūvus kiečio žolės medžiaga gardžiai kvepia ir turi apykartį skonį.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi *Radix* arba *Herba Artemisiae*, iš kurios gaminami lašai ir ekstraktai. Kiečio žolės arbata (30 gramų žolės – 1 litre vandens) geriama po pusę stiklinės 3 kartus per dieną. Moterys vartoja sunkioms ir skaudžioms mėnesinėms palengvinti. Šaknis taip pat (50 gr. grūstos šaknies — 1 litre vandens) žmonės vartoja kaip arbatą 3 kartus per dieną po pusę ar 1 stiklinės prieš valgį nuo nuomaro ir nuo dieglių.

45. Kmynas.

Lotyn. Carum carvi L., Vok. Kümmel, Rus. Tmin, Latv. Kimenes, Lenk. Kmin pospolity, karolek pospolity.

Aiškinimas. Kmynas yra visiems žinomas dvimetis mūsų laukų augalas, priklausąs prie *bragiečių* (umbeliferae) šeimynos, auga pievose, pakelėse, ant ežių ir dirvose. *Šaknys* varpstės pavidalo, mėsingos, mažai šakotos, šviesiai rusvos, o viduryje—baltos. *Stiebas* tiesus, plikas, rindžiuotas, iš apačios šakotas. Lapai eiliniai; bendras jų pavidalas—pailgas, du ar tris kartus plunksniškai skelti į pailgas, siauras daleles. Apatiniai lapai ilgakočiai, viršutiniai—sėdį; visi lapai turi lengvai išpūstas, plėvėtas makšteles. *Žiedai* smulkūs, ant ilgokų žiedstiebių, išaugę į sudėtingus skėtelius; kiekvienas skėtelis turi po 5 — 13 nelygaus ilgumo spindulius, kurių viršūnėse telpa po 5—15 baltų, mažų žiedelių. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. *Sėklos* kmyno dvilypės, pailgos, suplotos, su 5 išilginėmis gyslytėmis, tamsiai rusvos spalvos.

Kmynų sėklos vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Fructus carvi*, kurios vartojamos lašų, arbatos ir miltelių pavidalu nuo kai kurių skilvio ir žarnų ligų, nuo išpūtimo, pienui padauginti ir kitų vaistų skoniui pagerinti. Kmynai renkami paprastu būdu, rišami į mažus pėdelius, džiovinami saulėje ir kuliami. Sėklos visai subrendusių ir gerai išdžiovintų kmynų turi malonų skonį ir kvapą, del to jie plačiai vartojami ne tik vaistams, bet ir kulinarijos, parfumerijos ir likerių fabrikuose.

Rinkti ir sėti kmynus patariama visiems, nes dideli jų kiekiai galima būtų eksportuoti į užsienius, kur iš kmynų gaminamas daugiausia eterinis aliejus. Pavyzdžiui, tik viena Vokietija reikalauja per metus apie 1.200.000 kilogramų, o Prancūzija, Anglija ir kitos valstybės — dar daugiau.

Žmonės vartoja kmynus daugiausia nuo vidurių neveiklumo.

46. Kraujožolė (sraužolė, seileteké).

Lotyn. Archillea millefolium L., Vok. Schafgarbe, Rus. Tysiačelistnik, Latv. Pelaški, Lenk. Krwawnik,

Aškinimas. Kraujožolė ilgametis augalas, priklausąs prie *bendražiedžių* (compositae) šeimynos, auga pievose, prie kelio, krūmuose ir bendrai sausoje vietoje. *Šaknia-stiebis* plonas, gelsvas, gulsčias, apaugęs plonomis, siūlingomis šaknelėmis. *Stiebas* vienametis, tiesus, šakotas, išilgai rindžiuotas, paviršius tuščias, iki 50 centimetrų aukščio. Bendras lapų pavidalas pailgas, iki 10 centimetrų ilgio dvejopai plunksniškai karpytas, su daugeliu taip pat plunksniškai skeltų, smailų, garbiniuotų lapo dalelių. Pašakniniai lapai trumpakočiai, o stieblapiai sėdį. *Lapkočiai* truputį rindžiuoti, pūkuoti ir prie apačios šiek tiek išplėsti. *Žiedai* smulkūs, suaugę į daugelį mažų kreželių, kurios tankiai susibūrę žiedstiebių viršūnėse į skėtiškas šluotytes. Žydinčių kreželių spalva rausva ir kartais truputį balkšvai gelsva. *Žydi* nuo gegužės iki spalių mėn.

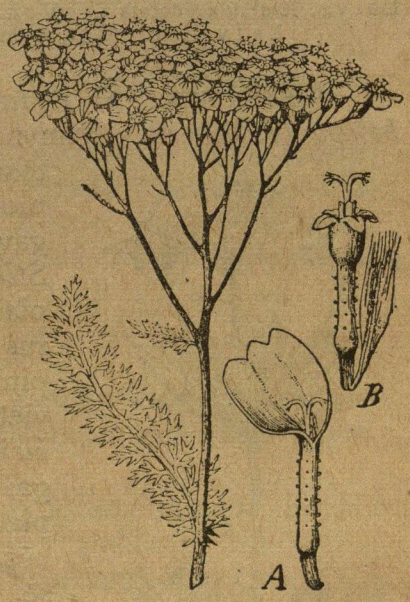

Kraujažolė su atskirais žiedeliais A ir B,

Medicinos reikalams vartojama žydinti žolė be stambiųjų stiebų, kuri renkama gražią sausą dieną ir džiovinama paprastu būdu, ne saulėje. Rinkti ir džiovinti patariama atskirai žiedus ir atskirai žolę, nes taip ir vaistininkai reikalauja. Geriausias rinkti laikas tai birželio ir liepos mėnesiai. Sausa medžiaga turi gan stiprų, sunkoką kvapą, kartų, traukiantį ir šlykščiai suroką skonį. Kraujažolės žiedai vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores*

Millefolii, o žolė — Herba *Millefolii*, iš kurių gaminami ekstraktai: *Extractum Millefolii*, ir eterinis aliejus.

Žmonės kraujažolę gan plačiai vartoja kaip arbatą (2—5 gramai sausos žolės arba žiedų — 1 vandens stiklinėje) 3 kartus per dieną po $^1/_4$ stiklinės prieš valgį nuo gemorojo, nuo blogo apetito ir nuo viso kūno nusilpnėjimo. Sausos žolės atsarga laikoma standžiai uždengiamose dėžėse.

47. Krapilaitis kvepiantysis.

Lotyn. Asperula odorata L., Vok. Waldmeister, Rus. Jasmennik pachuči Latv. Istais miškis, Lenk. Barwica wonna, marzanka.

Aiškinimas. Ši ilgametė žolė priklauso prie *kimbėklių* (Rubiaceae) šeimynos, auga unksnėtose miškų vietose, beveik visur. *Šakniastiebis* plonas, šliaužiąs, apaugęs mazgavietėse plonomis šaknelėmis. *Stiebai* tiesūs, lygūs, keturkampiai, nešakoti, apie 25 centimetrus aukščio. *Lapai* bekočiai, stipiniškai sutvarkyti stiebo mazgavietėse po 6—9 kartu, lygiakraščiai, smaili, apatinėje pusėje, išilgai vidutinės gyslytės, trumpai plaukuoti. *Žiedeliai* kvepią, smulkūs, balti, išaugę stiebo viršūnėse. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį.

Krapilaičio kvepiančio viršūnė.

Vaistams vartojama visa žydinti žolė, tik be šaknų — žalia ir džiovinta.

Šviežia žolė turi švelnų, nestiprų kvapą, kuris didėja žolei bevystant ir ypač stipriai kvepia, kada ji visai sausa. Džiovinama žolė paprastu būdu, gerai vėdinamoje vietoje, ne saulėje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Asperulae odoratae*, arba Herba *Matrisilvae*.

Žmonės vartoja krapilaitį kvepiantįjį kaip arbatą daugiausia primaišydami prie kitų žolių nuo įvairių plaučių ligų,aplamai kūnui sustiprinti, vonioms ir—visų daugiausia — tai vadinamajam gegužiniam vynui gaminti.

48. Krienas.

Lotyn. Cochlearia armoracia L., Vok. Meerrettich, Rus. Chrien, Latv. Merrutki, marrutki, Lenk. Chrzan.

Aiškinimas. Tai visiems gerai žinomas augalas, kurių šaknys vartojamos valgyti. Krienas priklauso prie *kryžmiečių* (Cruciferae) šeimynos, auga drėgnose pievose, dirvose ir upių pakrantėse. *Šaknys* jų ilgos, mėsingos, šakotos, iš viršaus gelsvai rusvos spalvos, o viduryje — baltos. Iš šakniastiebio kasmet išauga puokštas lapų ir vienas ar keli aukšti, šakoti, rindžiuoti stiebai. Pašakniniai lapai ilgakočiai, pailgai apvali, lengvai garbiniuoti, apatinių stieblapių kraštai bukai ir giliai dantyti; vidutinių — piūkliškai dantyti, o patys viršutiniai lapai — lygiakraščiai ir smailai pailgi. Visas augalas plikas. *Žiedai* balti, išaugę į viršūnines šluotytes. *Žydi* nuo gegužės iki liepos mėnesio.

Vaistams vartojamos šviežios krienų šaknys. Savaime šaknys neturi jokio kvapo, bet beskutant peiliu arba tarkuojant ūmai atsiranda labai smarkus kvapas, traukiąs ašaras, charakteringas krienų gailumas. Skonis labai aštrus, deginąs, bet ilgai begulėdamos krienų šaknys visai nustoja savo stiprumo. Išoriniam gydymui krienų skutenos veikia panašiai į garstyčią, tik šiek tiek silpniau, ir vartojamos kompresų pavidalu nuo reumato, plaučių uždegimo ir nuo dieglių. Šviesiai išspaustos krienų sultys vartojamos lašais (po 20—60 lašų 3 kartus per dieną prieš valgį taurelėje virinto, bet atšaldyto vandens) nuo dusulio, šlapumui sukelti ir nuo skorbuto (cingos).

Vaistinėse krienų šaknys vadinasi: *Radix Armoraciae recens*, kurios kasamos rudenį arba pavasarį paprastu būdu, kaip valgyti.

49. Laikišius (ubagžolė, tirškė).

Lotyn. Bidens tripartitus L., Vok. Raubars, zweizahn. Rus. Čereda, Latv. Suniši, logainis, Lenk. Dwuząb trojdzielny

Aiškinimas. Laikišius — vienametė žolė, priklauso prie bendražiedžių (compositae) šeimynos, veisiasi paupiais, pabaliais ir grioviuose. Šaknis plona, šakota. *Stiebas* tiesus, apskritas, apie 1 metrą aukščio, šakotas, retai plaukuotas, žalios arba žaliai rausvos spalvos. *Lapai* pašakniniai, trumpakočiai, giliai skaldyti į tris dalis. Pastarosios pailgos, dantytos, vidutinė dalis visų stambiausia. *Žiedeliai* smulkūs, dvilyčiai, išaugę ant bendrų žiedkočių į vidutiniško didumo suplotas geltonas kreželes, kurios sutvarkytos paskirai šakučių gale. *Žydi* nuo liepos iki rugsėjo mėnesio. Sėklos pailgos, šiek tiek plokščios, briaunotos, su 2 arba 3 stipriais aštriais dantytais šipuliukais; jų danteliai nulinkę žemyn.

Laikišius žydėjimo laikė

Vaistams vartojama visa žolė, be šaknų ir be stam-

besniųjų stiebo dalių. Laikišius renkamas žydėjimo metu ir džiovinamas ne saulėje. *Žolė* turi ypatingą, nemalonų kvapą ir gaižiai aštrų skonį.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba bidentis tripartiti*, kuri vartojama arbatos pavidalu (25—35 gramai sausos žolės — 1 litre vandens) nuo voties (skrupulo) ir vaikams prausti nuo išbėrimo.

50. Lelonė.

Lotyn. Chelidonium majus L., Vok. Schellkraut, Rus. Čistotiel, Latv. Strutenes, Lenk. Jaskółcze ziele.

Aiškinimas. Lelonė — ilgametė žolė, priklauso prie *aguoniečių* (Papaveraceae) šeimynos, auga patvoriais, daržuose, krūmuose ir kt. *Šaknis* jos ilgametė, mažai šakota, rausvai rusva, o viduje geltona. Iš šakniastiebio pavasarį išauga tiesūs, mazguoti, apie 50 centimetrų aukščio, šakoti, vidury tušti, plaukiukais apaugę stiebai, spalva jų melsvai žalia. *Lapai* eiliniai, švelnūs, iš apačios melsvai, o iš viršaus šviesiai žalios spalvos. Apatiniai lapai ilgakočiai, plunksniškai skaldyti; viršutiniai — trumpakočiai arba sėdį, lapų dalelės apvalios arba kiaušinio pavidalo, nelygiai dantytos. *Žiedai* geltoni, vidutiniško didumo, išaugę po 5 (kartais 3—8) šakučių viršūnėse, ant ilgokų žiedkočių. *Žydi* nuo gegu-

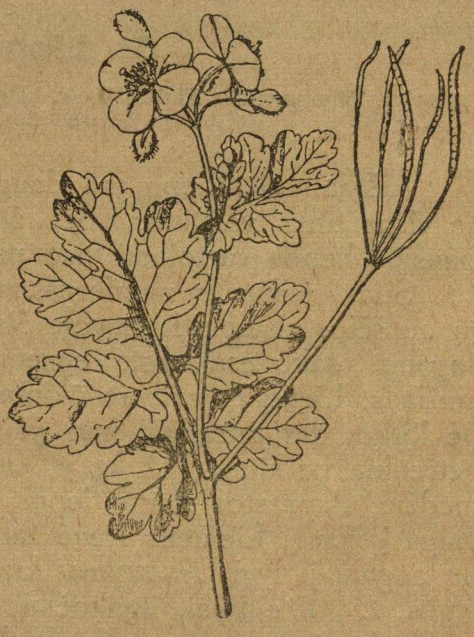

Lelonės viršūnė

žės iki rugsėjo mėnesio. *Sėklos* kreivo kiaušinio pavidalo, juodos, blizgančios, su mėsinga balta skiauterėle. Visas augalas vidury turtingas geltonų nuodingų sulčių, kurios sužeistoje augalo vietoje greit ištrykšta.

Vaistams vartojama žalia ir džiovinta lelonės žolė, surinkta žydėjimo pradžioje. Kvapas nemalonus, aštrus, skonis gnybiamai kartus. Patepus lelonės šviežiomis sultimis kūno minkštą vietą galima sukelti žymų odos suerzinimą ir net jos uždegimą.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Chelidonii*, iš ko gaminami lelonės lašai ir ekstraktai. Šviežias augalo sultis senovėje vartodavo šlapumui išleisti, nuo kepenų ligų, nuo rauplių (po oda), o dabar daugiausia tik karpoms išnaikinti.

51. Liepa.

Lotyn. Tilia parvifolia Ehrh., Vok. Linde, Rus. Lipa, Latv. Leepa, Lenk. Lipa.

Aiškinimas. Liepų yra daug, įvairių veislių, iš kurių ne visos tinka vaistams, bet žiedai mūsiškės, paprasčiausios, liepos vartojami viso pasaulio vaistinėse.

Šitas puikus ir naudingas medis, užaugąs iki 30 metrų aukščio, visiems Lietuvoje žinomas. Liepa labai gajus augalas, sako esą rasta egzempliorių apie 1200 metų amžiaus. Liepa patariama ūkininkams sodinti arti trobų, be kitko, dar apsaugai nuo gaisro. Po liepa žmogaus netrenkia perkūnas, už ką ją kai kur dar vadina šventu medžiu. Paprastos mūsų liepos šaknys išsišakoja, giliai įauga į žemę. Liemens žievė tamsiai rusvos spalvos, jaunų augalų ji lygi. *Pumpurai* kiaušinio pavidalo, taip pat lygūs. *Lapai* eiliniai, ilgakočiai, išilgine gyslyte perskirti į nelygias tarp savęs dalis, apskritai širdiški, smailagaliai, kraštai dantyti, abi lapo pusės plikos, tik iš apatinės pusės, kotelio pritvirtinimo vietoje, yra mažas „įtapas“ rusvų plaukučių. *Žiedai* balkšvai gelsvi, švelniai kvepią, puokštelėmis (iki 10 žiedų greta) prisitvirtinę il-

gokais žiedkočiukais lapo pažastyse. Prie kiekvieno žiedstiebio iki pusei išilgai prisitvirtinęs pailgas, rusvai žalios spalvos, priežiedžio lapelis. *Vaisius* — pailgai apskritas, lyg mašastinis, su plonu lukšteliu riešučiukas. *Žydi* birželio pabaigoj ir visą liepos mėnesį. *Žiedų* puokštelės renkamos sausą gražią dieną ir džiovinamos pagreitintu būdu palėpėse plonai išsklaidžius ant ištemptų audeklų, lentynų, arba ant vytelinių rezginių. Sausa medžiaga kvepia silpniau negu žalia, skonis jos gleivinis, apysaldis, šiek tiek traukiąs.

Vaistinėse liepos žiedai lotyniškai vadinasi: *Flores Tiliae*, kuriuos žmonės plačiai vartoja kaip arbatą nuo įvairių peršalimo padarinių ir prakaitui sukelti. Be žiedų, medicinos reikalams vartojamas taip pat ir liepos medžio anglis, kuris šviežiai išdegtas, dar karštas malamas į smulkius miltelius ir atsargoje laikomas standžiai užvožtose skardinėse arba stiklinėje dėžėje.

Liepos anglis vartojamas miltelių pavidalu po 1 arbatinį šaukštelį 3—4 kartus per dieną prieš valgį nuo vidurių išpūtimo ir sąryšy su tuo — nuo blogo jų virškinimo, taip pat vartojamas dantims valyti.

52. Maironas čiobrinis (šilažolė).

Lotyn. Thymus serpillum L., Vok. Quendel, Rus. Bogorodskaja trava, Latv. Laukų eglite, Maras sils, Lenk. Macierzanka pospolita.

Aiškinimas. Tai nedidelis, ilgametis augalėlis, priklausąs prie *žiopliečių* (Labiatae) šeimynos. Auga sausose, saulėtose vietose, daugiausia prie smėlelio, tarp krūmų, sausuose miškuose ir laukuose. *Stiebas* plonas, rusvas, kietas, šliaužiąs, mazgavietėse prie žemės priaugęs. *Šakutės* keturbriaunės, plonos, šiek tiek plaukuotos. *Lapai* priešpriešiniai, trumpakočiai, apvalai pailgi, truputį užlenktais žemyn krašteliais ir iš abiejų pusių su mažomis taškuotomis duobelėmis. *Žiedeliai* mažučiai, trumpakočiai, daugiausia šviesiai raudoni, išaugę šakelės viršūnėse, mažų lapelių pažastyse. *Žydi* nuo gegužės mėnesio pabaigos iki rudens.

Vaistams vartojamas visas žydįs augalas be šakniastiebio, kuris renkamas birželio arba liepos mėnesį, džiovinamas paprastu būdu, ne saulėje, ir laikomas labiausiai skardinėse dėžėse, kad neišsikvėptų. *Kvapas* sausos ir žalios žolės stiprus, gan malonus; *skonis* apykartis, traukiąs.

Maironas čiobrinis.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Serpylli*, kuri vartojama eteriniam čiobrelių aliejui gaminti, vonių žolėms — *Species aromaticae pro balneo* ir čiobrelių spiritui — *Spiritus serpylli.*

Žmonės vartoja mairono ciobrinio žolę taip pat vonioms nuo peršalimo, nuo kaulų laužymo -- kompresams nuo įvairių sutinimų; arbata (5—15 gramų žolės—1 litre vandens) geriama su medum skrepliams atkrėsti, nuo sunkumo krūtinėje ir nuo slogos. Eterinis aliejus vartojamas lygiomis dalimis sumaišius su terpetino ir kamporo aliejumi trinti nuo reumato.

53. Mauda (liaugara, piktropė.)

Lotyn. Conium maculatum L. Vok. Gefleckter Schierling, Rus. Boligolov Latv. Sunu burkški, Lenk. Pietrašnik plamisty.

Aiškinimas. Ši dvimetė piktžolė priklauso prie *bragiečių* (Umbeliferae) šeimynos, auga ji apleistose vietose, patvoriuose, soduose, pūdymuose ir kt. Saknis dvimetė, balta, varpstės pavidalo ne šakota. Pirmais metais išauga tik puokštas lapų, o antrą pavasarį atsiranda iš šaknies jau ir stiebas su žiedais. *Stiebas* vienmetis, šakotas, rindžiuotas, plikas, prie pažemio su tamsiai rausvais taškais, tarpmazgiuose tuščias, spalva jo melsvai žalia. *Lapai* taip pat pliki, iš viršutinės pusės tamsiai žalios, matinės, spalvos, iš apačios—šviesesni, šiek tiek blizgą. Apatiniai lapai ilgakočiai, bendras jų pavidalas—trikampis, tris kartus plunksniškai skeltas į pailgas daleles. *Lapkočiai* apskriti, tušti, su plokšteli-

Maudos viršūnė, taškuota charakteringa stiebo dalis ir vaisius.

nėmis makštelėmis. Visi lapai juo aukščiau ant stiebo, juo mažesni ir su trumpesniais koteliais, patys viršutiniai — sėdį. *Žiedeliai* balti, smulkūs, dvilyčiai, išaugę į skėtelius su 12 — 18 spindulėlių. *Žydi* birželio mėnesį ir vėliau. *Vaisius* — dvilypis, apvalas, su 5 išilginėmis gyslytėmis, rausvai rusvos spalvos. Visas augalas labai nuodingas!

Medicinos reikalams vartojamas visas maudos augalas, be šaknų. Antžeminė dalis piaunama žydėjimo metu gražią, sausą dieną ir džiovinama ne aukščiau kaip 20° R ir ne saulėje. Žolė turi šlykštų kvapą, panašų į pelių šlapumo kvapą, ir apysuriai kartų skonį. *Sėklos* nuodingesnės už žolę. Džiovinant atmetami stiebai ir stambesnės šakos.

Vaistinėse lotyniškai maudos žolė vadinasi: *Herba conii maculati* arba *Herba cicutae maculatae*, kuri vartojama maudos lašams, ekstraktams, plestrams, tepalui ir kitiems dalykams gaminti. Maudos vaistai visi vartojami aštriems skauduliams nuraminti.

Patiems gydytis maudos vaistais, be gydytojo nurodymų, jokiu būdu nepatariama, nes daug yra nusinuodijimo atsitikimų. Atsarga sausos medžiagos laikoma ypatingai sausoje ir izoliuotoje vietoje ne ilgiau kaip vienerius metus.

54. Mėlynė.

Lotyn. Vaccinium Myrtillus L., Vok. Heidelbeere, Rus. Černika, Latv. Mellenes, Lenk. Czernica.

Aiškinimas. Šis nedidelis, apie 30 centim. aukščio krūmelis, priklauso prie *viržiečių* (Ericaceae) šeimynos, auga miškuose, retkarčiais krūmuose. *Šaknis* sumedėjusi, gulsčia. *Stiebas* iš apačios apskritas, rudas, tiesus ir šakotas. *Šakos* maždaug išsiskėtusios, žalios spalvos, briaunotos. *Lapai* eiliniai, trumpakočiai, kiaušinio pavidalo, buki arba šiek tiek smaili, smulkiai dantyti, iš abiejų pusių šviesiai žali, iš apatinės pusės tinkliškai gysloti. *Žiedai* dvilyčiai, žalsvai rusvi, smulkūs, paniurę, trumpakočiai, išaugę pa-

skirai ant pirmamečių šakučių, apatinių lapų pažastyse. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. *Vaisius* — apskrita, žirnio didumo, sultinga, juoda arba melsvai juoda uoga, kurioje yra keli rausvai gelsvi grūdeliai. Uogos subręsta liepos, ar rugpiūčio mėnesį.

Medicinos reikalams vartojamos tik pilnai subrendusios mėlynių uogos, kaip šviežios taip ir džiovintos; šviežios uogos turi malonų, rūgščiai saldų skonį; išdžiuvusios yra ne taip gardžios ir truputį traukiančio skonio, susiraukšlėjusios.

Vaistinėse melynės vadinasi: *Fructus* arba *Baccae Myrtillorum*. Žmonės visur, ir pas mus, labai mėgsta gydyti mėlynėmis savo vaikus nuo viduriavimo, nes tai, tiesą sakant, yra geras namų vaistas. Be to, mėlynių uogos turi žymią reikšmę ir pramonėje, nes jos vartojamos vynui, likierui ir kitiems gėrimams dažyti. Uogos turi būti gerai išdžiovintos, nes kitaip jos greitai pradeda kirmyti. Geriausiai ir labai greitai galima mėlynių uogos džiovinti paprastose dirbtinėse šildomose džiovyklose, nes tada ir skonis uogų daug geresnis negu saulėje džiovintų. Mėlynių uogų galima rinkti kuo daugiausia, nes tai ne visur augąs augalasir del to galima būtų jos eksportuoti į užsienius, tik, žinoma, didesniais kiekiais. Greitai uogoms rinkti yra tam tikros šukos, tarp kurių dančiukų stiebai ir lapeliai praslinksta, o uogos užkliūva ir byra tiesiai į spečialiai įtaisytą dėžutę, panašią į vėtyklę.

55. Meškauogis (arkliauogis, pelenis).

Lotyn. Arctostophylos uva ursi Spr., Vok. Bärentraube, Rus. Tolokнianka, Latv. Miltenes, Lenk. Niedzwiedzie grono, Mącznica.

Aiškinimas. Šis visuomet žalias, daugiausia pušynų augalas priklauso prie *viržiečių* (Ericaceae) šeimynos. Meškauogio stiebas gulsčias, kietas, labai šakotas, vietomis prisitvirtinęs prie žemės plonomis šalutinėmis šaknelėmis. Stiebo ir senesniųjų šaknelių spalva tamsiai, rusva. Senesnėse stiebo vietose žievė skeidi ir trupa,

o jos vietose iš apačios išauga šviežia lygi rausva žievė. Jaunesnieji šakelių galai minkšti, žali ir padidinus matyti, kad truputį plaukuoti; pasenėje jie pasidaro vienodos su stiebu spalvos. Visas augalas prisiglaudęs prie žemės, tik žydinčios jo viršūnėlės pasikelia viršun. *Lapai* krinta tik kas antri metai, bet jų vieton nauji išauga dar prieš tai, taip kad augalas visados žaliuoja. Lapai turi iki 2,5 centimetro ilgio ir iki 1 centimetro pločio, lapų viršūnė plati, apskrita, o prisitvirtinimo galas išvadžiai susisiaurinęs į trumpą kotelį, lapo krašteliai lygūs ir šiek tiek užlenkti į apačią. Per lapo vidurį išilgai tęsiasi tiesi gyslelė, kuri žymiai stambesnė yra už kitas tinkliškai sudarytas gyslytes. Visos meškauogio lapų gyslytės viršutinėje pusėje įdubusios, o apatinėje — išpampę. Lapo plokštelė diržinga, stipri, iš viršaus tamsiai, o iš apačios šviesiai žalios spalvos. Kraštai jaunų lapų truputį pūkuoti, o senų — pliki (lapų kraštų pūkuotumą geriau galima pastebėti tik per padidinamąjį stiklą). Žiedai maži, trumpakočiai, nulinkę, išaugę po 4—6 šakelių viršūnėse. *Žydi* gegužės mėnesį. *Vaisius* — raudona, į užsilikusio žiedo taurelę įtupdyta uoga, kuri šiek tiek panaši į bruknę, su penkiais kauliukais, viduje miltuota ir ne taip rūgšti, kaip bruknė.

Meškauogės šakelė su vaisium.

Medicinos reikalams vartojami tik meškauogio lapai, kurie renkami žydėjimo metu ir džiovinami paprastu būdu tamsioje vietoje; *skonis* lapų smarkiai traukiąs, apykartis.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Folia Uvae ursi*, vartojama kaip arbata (2—3 gramai stambiai sugrūstų sausų lapų—1 stiklinėje vandens) 3—4 kartus per dieną po 1 šaukštą nuo pūslės ir inkstų ligų. Stipriai užvirinta arbata gali sukelti blogumą ir net vėmimą. Nepratę vaistinių augalų rinkėjai kartais sunkiai atskiria meška-

uoges nuo bruknių (Voccinium vitis idaea L.) ir net nuo girtuoklių (Vaccinium uliginosum d.) Taigi renkant meškauogės lapus reikia daugiausia kreipti dėmesio į šias žymes; 1) bruknių lapų viršūnėje yra maži įdubimai (iškarpa), apatinė pusė be tinklinių gyslyčių su rusvais taškeliais ir su retais trumpais plaukeliais, kraštai kartais dantyti, 2) girtuoklių lapai ploni, kraščiukai neužsirietę, iš apatinės pusės melsvai žalios spalvos ir aplamai iš pažiūros augalas žymiai skiriasi nuo meškauogės

56. Mešlankis (žalčialankis).

Lotyn., Daphne mezereum L., Vok. Seidelbast, Rus. Volčje lyko, Latv. Zeltanojs. Lenk. Wilcze łyko.

Mešlankio šakutės: žydinti ir su vaisiumi.

Aiškinimas. Šis krūmokšnis priklauso prie *mešlankiečių* (Thymelaceae) šeimynos, auga tik miškuose ir krūmuose. Stiebas yra vytelės pavidalo, iki $1^1/_2$ metro aukščio, pilkos spalvos su mažais rusvais taškais. *Šaknys* sumedėjusios, šakotos, su rusvai ruda ir diržinga žieve. *Lapai* vienamečiai eiliniai, išaugę daugiausia tik šakelių viršūnėse, pailgi, buki, į apačią išvadžiai

susisiaurinę į trumpą lapkočiuką (lapų ilgis apie pustrečio karto didesnis už jų plotį). *Žiedai* vidutiniško didumo, raudoni arba retkarčiais ir balkšvi, kvepią, susibūrę po 2--3 greta pažastyse mažų rusvų pumpurų, iš kurių peržydėjus išsiskleidžia augalo lapeliai. *Žydi* kovo ir balandžio mėnesį dar prieš lapų atsiradimą. Vaisius — apskritai pailga, raudona (arba yra baltažiedžių — geltona) sultinga uoga, kuri turi po keletą sėklelių. Visas augalas nuodingas!

Vaistams vartojama mešlaukio žievė, kuri lupama pavasarį, kada lengviausiai atsidreskiai nuo medienos. Džiovinama paprastu būdu sausoje vietoje, ne saulėje

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Cortex Mezerei* arba *Cortex Thymelacae*, iš kurios gaminamas plestras, *Emplastrum Mezerei*, tepalas— *Unguentum Mezerei* ir spiritas —*Spiritus Mezerei*, vartojami odai suerzinti ir prietvinkiams vietoje vezikatorijos. Kai kas vartoja mešlankio lašus arba uogas vėmimui sukelti, nuo sifilio ir kitais atvejais, bet toks be gydytojo nurodymų gydymasis yra labai pavojingas, nes visados baigias nusinuodijimu.

57. Miegalė (velniagraužis).

Lotyn. Succisa pratensis Moench, Vok. Teufelsabbiss, Rus. Siviec lugovoj Latv. Vilku meles, Lenk. Driakiew podgryziona.

Miegalė su charakteringu buku šakniastiebiu.

Aiškinimas. Ilgametė žolė, priklausanti prie *siaušiečių* (Dipsaceae) šeimynos, auga krūmuose, ant ežių, grioviuose, prie drėgmės. *Stiebas* yra apie 80 centimetrų aukščio, apskritas, iš viso tik su 2—3 lapų poromis, kartais viršuje šakotas, šiek tiek plaukuotas, plaukeliai prisiglaudę prie stiebo (apatinėje stiebo dalyje plaukeliai nulinkę žemyn savo viršūnėlėmis, o viršutinieji priešingai—į viršų pakilę), paliai patį žiedą galvelių plaukeliai visų tankiausi. *Lapai* pailgi, apatiniai iš jų

platesni už smailagalius viršutinius, iš viršaus jie pliki, iš apatčios—plaukuoti, lapų kraštai tik kartais nelygiai dantyti. *Žiedeliai* violetiškai melsvi, išaugę į pusapskričias, paskiras galveles. *Šaknis* kieta, neva su nugraužtu galu (už tat ir—velniagraužis), tamsiai rusva, o vidury balkšva. *Žydi* nuo liepos iki rugsėjo mėnesio.

Vaistams vartojama tik šaknis, kuri kasama rudens pradžioje (apie rugsėjo mėn.), plaujama ir džiovinama šiltoje vietoje. Šaknies skonis traukiąs, kartus, be kvapo.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix succisae.* Žmonės vartoja miegalės šaknis kaip arbatą (1 pilnas šauktas stambiai grūstos šaknies—1 litre vandens) 3 kartus per dieną po 1 šaukštą, į viršų vočiai išvaryti, nuo užšaldytų tymų, raupų ir kitų. Medžiagos atsarga laikoma sausoje vietoje.

58. Muilinė (putų žolė, prausyklė).

Lotyn. Saponaria officinalis L. Vok. Seifenkraut. Rus. Mylnianka, mylnyj koren Latv. Ziepene, ziepju sakne· Lenk. Mydlik lekarski.

Aiškinimas. Muilinė tai ilgametė žolė, priklausanti prie *glazdikiečių* (Caryophyllaceae) šeimynos, auga daugiausia smėlingose ir akmeningose upių pakrantėse, krūmuose, pievose. *Šakniastiebis* ilgas, gulsčias. *Stiebas* tiesus, apie 60 centimetrų aukščio. *Lapai* priešpriešiniai, pailgi, pliki arba nežymiai pūkuoti, kraštai apyšiurkščiai. *Žiedai* vidutiniško didumo, viršutiniai, balkšvai rusvi, gardžiai kvepią. *Žydi* rugpiūčio, rugsėjo mėnesį.

Vaistams vartojamos tik muilinės šaknys, kurios kasamos rudenį, prieš šalčius, plaujamos ir džiovinamos šiltoje vietoje

Džiovinta šaknis rausvai rusva, šiek tiek raukšlėta, labai traški, vidury gelsvai balta, su silpnu, ypatingu kvapu ir šiek tiek šlykščiu, paskui gerklėje kutenančiu skoniu. Muilinės milteliai sukelia čiaudėjimą, įplakti vandeny —putoja.

Šaknys piaustomos prieš džiovinant, nes išdžiūvusios jos labai kietos.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *radix saponariae*, iš kurios gaminami muiliniai ekstraktai: *Extractum saponariae*. Žmonės vartoja muilinės šaknis kaip arbatą (15 gramų stambiai grūstos šaknies—1 vandens litre) po 1 šaukštą 3 kartus per dieną po valgio su pienu ir su medum nuo bronchito, skrepliui atkosėti (dalimi — vietoje radix senegae), nuo reumato ir kitų ligų. Sakoma, kad muilinės šaknis pilnai pakeičianti brangią panamos žievę --*Cortex Quillaiae*. Be vaistų, muilinės šaknis vartojama dideliais kiekiais ir technikos reikalui, sakysime, švelnesniems vilnų išdirbiniams veliant mazgoti ir k. Nereikėtų pas mus vien tik apsibrėžti laukinės muilinės šaknų rinkimu, o gerai būtų ją plačiai veisti, nes tinkamų vietų Lietuvoje jai augti yra labai daug; sėklų galima surinkti iš laukinių augalų; muilinė, kaip mūsų krašto laukinis augalas, nereikalauja ypatingo žemės išdirbimo nei didelės priežiūros, o derlių galima visados pelningai parduoti. Kultūrinės muilinės šaknys renkamos antrais metais rudenį.

Muilinės viršūnė žydėjimo metu.

59. Naktinyčia gulsčioji.

Lot. Ajuga reptans L., Vok. Günsel, Rus. Živučka polzučaja, Latv. Rapajošie cekuliņi, Lenk. Dąbrowka rozłogowa.

Aiškinimas. Ilgametė žolė, priklauso prie *žiopliečių* (Labiatae) šeimynos, auga miškuose, krūmuose, pievose, slėniuose, mėgsta molingą prie šaltažemio vietą. *Stiebas* yra apie 50 centimetrų aukščio, keturbriaunis, daugiausia tik iš dviejų pusių plaukuotas, nešakotas, kai kurie stiebai žydėjimo metu prie žemės prigludę ir net vietomis papildomai prisitvirtinę plonomis šalutinėmis šaknelėmis. *Priešakiniai* lapai su koteliais, o viršutiniai sėdį, apvali, bukai ir retai dantyti. Žiedai vidutiniško didumo, mėlyni, išaugę lapų pažastyse, menturėliais, po 4—8 kartu. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį.

Naktinyčia gulsčioji

Vaistams vartojama visa žydinti žolė, tik be šaknų. Renkama ji gražią sausą dieną ir džiovinama ne saulėje, kad nepakeistų savo spalvos. Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herbae Bugulae* arba *Herbae Consolidae mediae*.

Žmonės vartoja naktinyčios žolę kaip arbatą (40—50 gramų sausos žolės — 1 litre vandens) po šaukštą 4

kartus per dieną prieš valgį nuo reumato, nuo drugio ir nuo gemorojo. Norint ilgiau vartoti vietoje arbatos gaminami naktinyčios lašai tokiu būdu: 100 gramų sausos žolės mirkoma 10—13 dienų 500 gramų stiprios degtinės, paskui sultys išspaudžiamos, košiamos ir geriamos po 40 lašų virintame vandenyje. Pasak kai kurių nurodymų, naktinyčia gulsčioji, girdi labai geras esąs vaistas nuo drugio, gemorojo ir reumato, bet žolė dar kol kas moksliškai neištirta.

60. Našlaitė (broleliai).

Lotyn. Viola tricolor L, Vok. Stiefmüstterchen, Rus. Aniutiny glazki, ivanda marja, Latv. Bezdeligactinas, Lenk. Bratek trójbarwny

Aiškinimas. Tai gan išsiplatinusi pas mus žolė; ji priklauso prie *priealkiečių* (Violaceae) šeimynos, auga pasėliuose, pievose, pūdymuose, apskritai sausuose laukuose. Našlaitės *šaknis* plona, šakota, rusva. *Stiebas* tribriaunis, šakotas, plikas arba tik silpnai plaukuotas, tuščias, iki 30 centimetrų aukščio. *Lapai* eiliniai, su koteliais, pliki arba tik išilgai gyslyčių šiek tiek plaukuoti, su stambiais ir bukais dantimis; apatiniai lapai apskritai apvalaini, ilgakočiai; viršutiniai — pailgi, trumpakočiai. *Žiedai* vidutiniško didumo, įvairiaspalviai, išaugę viršūnėje ilgų, 3 — 4 briaunių, truputį paniurusių, žiedkočių. *Žydi* nuo balandžio mėnesio iki pat rudens. Našlaičių yra daug įvairių ir labai gražių kultūrinių rūšių, bet vaistams tinka tik laukinės.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi *Herba Violae tricoloris* arba *Herba Jaceae*, kurios vartojamos kaip arbata nuo vaikų skrupulo (voties). Našlaitės žolė renkama (be šaknų) žydėjimo metu gražią ir sausą dieną; džiovinama ne saulėje pagreitintu būdu, kad nepakeistų savo spalvos. Žalia žolė turi gleivingai apysaldį skonį, džiovinta — ji beveik visai be skonio.

61. Notrelė tuščioji.

Lotyn. Lamium album L., Vok. Weisse Taubnessel, Rus. Jasnotka bielaja Latv. Balta natre, čūpstene, Lenk. Jasnotka biała,

Aiškinimas. Notrelė tuščioji — tai ilgametė žolė, auga patvoriais, krūmuose, pakelėse. *Šakniastiebis* gulsčias, mazgavietėse apaugęs ilgomis, siūliškomis šaknelėmis. *Stiebas* tiesus, vienametis, apie 40 centimetrų aukščio, keturbriaunis, paviršius trumpai plaukuotas. *Lapai* pašakniniai, su koteliais, pailgai širdiško pavidalo, smailais galais, dantyti, raukšlėti, trumpaplaukiai. *Žiedai* gan stambūs, dvilyčiai, sutvarkyti lapų pažastyse, balti. *Žydi* iš pat pavasario su pertraukomis iki vėlybo rudens.

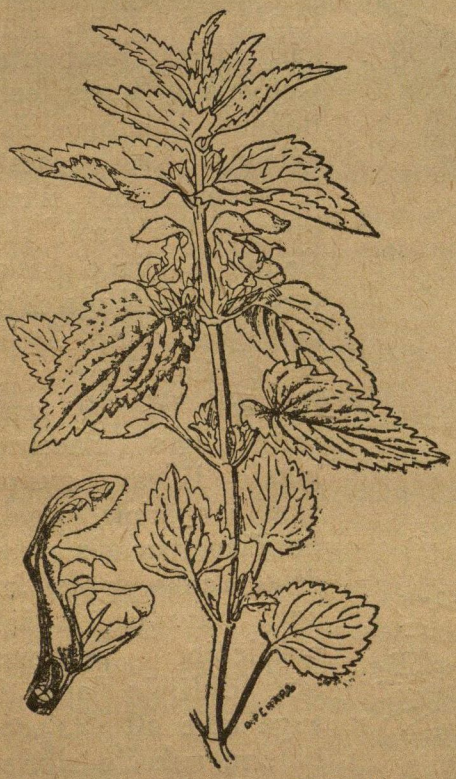

Notrelės tuščiosios viršūnė ir perskeltas žiedas.

Medicinos reikalams vartojami vien tik žiedų balti vainikėliai, kurie renkami gražią, sausą dieną ir džiovinami pagreitintu būdu ploniausiai išsklaisčius ant ištempto audeklo, ne saulėje, kad nepajuostų. Baltuosius žiedų vainikėlius patogu rinkti, nes jie lengvai išsitraukia iš žalios, plaukuotos, 5 dantės žiedo taurelės.

Gerai išdžiūvę žiedai turi gelsvai baltą spalvą, lengvą medaus kvapą ir apysaldžiai gleivėtą skonį. Norskai kuriose farmakopejose notrelės tuščiosios žiedai jau nebežymimi, bet žmonės juos dar vartoja kaip

arbatą gan plačiai nuo gerklės slogos, nuo voties (skrupulo) ir kitų ligų. Del to rinkti žiedus dideliais kiekiais gerai apsimoka, nes galima būtų juos eksportuoti į užsienius.

62. Pakalnutė (glūdyšius).

Lotyn. Convallaria majalis L., Vok. Maiglöckchen, Rus. Landyš, Latv. Kreimene, Lenk. Konwalja, Lanuszka.

Aiškinimas. Pakalnutė priklauso prie *lelijiečių* (Liliaceae) šeimynos, auga miškuose ir krūmuose, ilgametė gėlė. *Šakniastiebis* apskritas, gulsčias, arti žemės paviršiaus, ilgokas, skersai rumbuotas, vietomis apaugęs šalutinėmis, siūlėtomis šaknelėmis. Kas pavasaris iš šakniastiebio išauga pirma 4—6 maži, susičiaupę lapeliai, o paskui tarp jų išsiplėtoja 2 ir nedaugiau kaip 3 pačių didžiųjų lapelių, kurie esti iki 20 centimetrų ilgio. Pastarieji lapai išilgai gysloti, smaili; apatinis jų galas besičiaupdamasis išvadžiai slenką ilgoką lapkotį. Pavasarį iš šakniastiebio pumpuro, tarp didžiųjų lapų, išauga apie 20—25 centimetrų aukščio tribriaunis, truputį sulinkęs žiedstiebis, kurio viršūnėje iš vienos pusės

Pakalnutė.

yra išaugus baltų, apskritų ir labai maloniai kvepiančių žiedelių eilė. *Žydi* pakalnutės kekelė ne visa kartu, o iš eilės, pradėdama nuo apatinių ir baigdama viršutiniais žiedeliais, gegužės ir birželio mėnesį. Subrendęs pakalnutės vaisius — tai raudona uoga. Visas augalas nuodingas!

Vaistinėse vartojami daugiausia tik švieži, žali pakalnutės žiedai, kurių skonis iš pradžios apykartis, o paskui darosi šleikštus, *Liedai* renkami anksti rytą, kada jie turi daugiausia malonaus kvapo, dedami plonai į plačiadugnes pintines, kad nesusislėgtų ir nesukaistų. Rinkti šviežius pakalnutės žiedus galima tik iš anksto susitarus su vaistine arba laboratorija, kad tuojau juos galima būtų parduoti, nes pastovėję nors keletą valandų šiltoje vietoje, sakysime, per naktį jie jau genda. Žali žiedai iki parduodant per naktį arba kiek nors ir daugiau laikomi tik ledūnėje. Jeigu del kokios nors priežasties nepavyktų parduoti žalius, tai tada juos galima ir džiovinti, tik pagreitintu būdu ir temperatūroje ne aukščiau kaip 35^0 C, tai yra šiltoje trioboje arba ant pečiaus plonai išsklaisčius ant popierio arba ant audeklo. Bet reikia atminti, kad sausa medžiaga mažiau ir pigiau perkama negu žalia.

Vaistinėse ir laboratorijose iš žalių pakalnutės žiedų gaminami gan svarbūs širdies ligoms gydyti lašai, vadinami: *Tinctura Convallariae majalis;* o džiovinti žiedai vartojami tik retkarčiais kaip arbata (infusum) kartu su kitais vaistais. Puikus žalių pakalnutės žiedų kvapas išdžiūvusioje medžiagoje visai išnyksta.

Del to, kad pakalnutės lašai — Tinctura Convallariae majalis, kaip sakiau, yra svarbus vaistas ir vaistininkams dažnai jų pritrūksta, tai iš vienos pusės, o iš antros — del to, kad ne visados galima ir patogu yra savo laiku pristatyti į vaistines žalia medžiaga, tai, manau, kai kam iš vaistinių augalų rinkėjų prieinama bus patiems gaminti lašus namie iš šviežiausios medžiagos ir paskui juos parduoti vaistinėms jau neprisilaikant tam tikro laiko. Tokiu būdu pilniau galima būtų išnaudoti

pakalnutės žiedų medžiaga, tuo labiau, kad gaminimas šių lašų palyginti nesudėtingas, tik, žinoma, reikia stropiai prisilaikyti visų žemiau nurodytų smulkmenų, nes pirkėjas, padaręs analizą ir radęs lašus netinkamus, nepirks jų. Lašai gaminami taip (pagal VI rusų farmakopėją): imama 100,0 gramų šviežių pakalnutės žiedų, grūdžiami jie farforinėje arba akmeninėje piestelėje (tik ne metalinėje) mediniu piestuku į košelę, kuri skiedžiama 120,0 gramų 90° spiritu, paskui visa šita perpilama į stiklinę bonką (butelį), kuri laikoma paprastoje (gyvenamojo buto) temperatūroje 14 dienų (bonka kartkartėmis plakama, purtoma, taip 4—6 kartus kasdien). Paskui skystimas išspaudžiamas iš tirštimų, pilamas vėl į švarią bonką, kuri stovi nejudinama, kol visos drumzlės nugrims į dugną. Tada permatomas skystimas filtruojamas (košiamas) per filtro popierį į švarią bonką, kurioje lašai jau ir parduodami. Iš nurodytų 100 gramų žiedų ir 120 gramų spirito turi išeiti apie 150 gramų gatavų lašų, kurie turi būti permatomi, tamsiai gelsvai rudos spalvos, silpno pakalnutės kvapo ir apykarčio skonio. Lašų atsarga laikoma rūsyje, gulsčiose ir smėly įkastose bonkose. Lašai turi būti gaminami švariai ir saugomi nuo susisiekimo su metalu; ant kiekvienos bonkos turi būti parašai, kiek yra jose skystimo ir kada lašai pagaminti. Po darbo reikalinga rankos švariai nuplauti, kad nenusinuodytų.

63. Palazdė (pipirlapė).

Lotyn. Asarum europaeum L., Vok. Haselwurz, Rus. Kopyten europejskij, Latv. Piparu lapas, Lenk. Kopytnik pospolity.

Aiškinimas. Ši ilgametė žolė priklauso prie *palazdžių* (aristolochiaceae) šeimynos, auga lapuotuose miškuose ir krūmuose, mėgsta drėgnokas vietas ir derlingą pavėsį. *Stiebas* šliaužiąs, apskritas, iš apatinės pusės apaugęs plonomis šaknelėmis. *Lapai* ilgakočiai, tinkliškai gysloti, lygiakraščiai, inksto arba mažo kumeliuko kano-

pėlės pavidalo, diržingi, žalios spalvos, blizgą, plotis yra didesnis už ilgį. *Žiedeliai* iš tolo mažai žymūs, rausvai žalsvi, vidury tamsiai rausvi, apyžiedžio viršūnėlės įlenktos į vidų. *Žydi* nuo balandžio iki birželio mėnesio. *Kvapas* ir *skonis* ypatingas, panašus į pipirų arba kartais į paletrūnų.

Vaistams vartojami palazdės lapai ir stiebai, kurie džiovinami paprastu būdu, ne saulėje. *Lapai* renkami nuo pa-

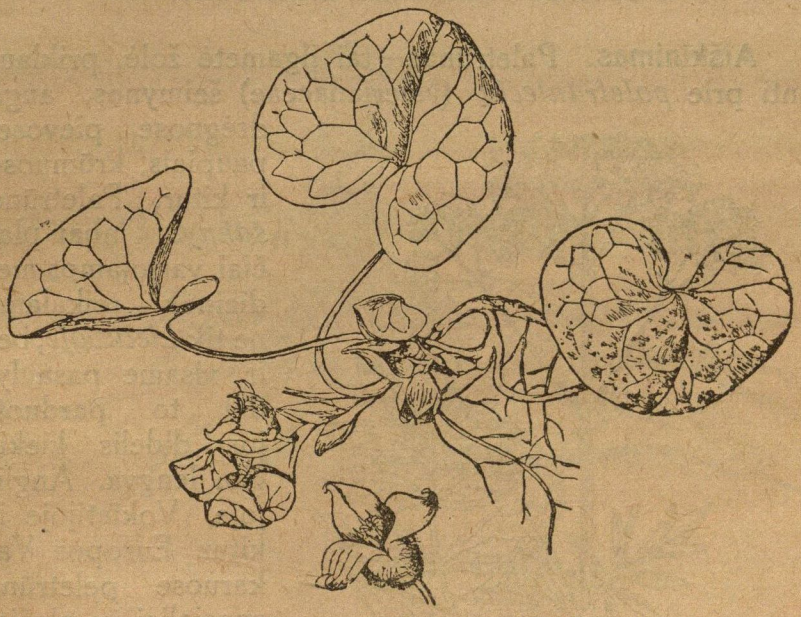

Palazdė pipirlapė,

vasario iki rugpiūčio mėnesio, o stiebai — rudenį arba pavasarį. Renkant palazdę reikia prisilaikyti ypatingo švarumo, nes stiebas jos dažnai yra apaugęs samanomis ir suterštas nukritusių lapų puvėsiais.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Asari*, kurių miltelius žmonės ima pavasarį gyvulių viduriams valyti, bet reikia atminti, kad šiek tiek didesnė šio vaisto dalis sukelia skausmą ir vėmimą.

Be to, žmonės vartoja palazdę dar nuo girtuokly-

stės, del to žolė merkiama į degtinę. Vietoje žolės galima vartoti jos šviežiai išspaustas sultis.

Vaistams palazdės reikšmė mokslo atžvilgiu dar neištirta.

64. Paletrūnas (karštžolė, valerijonas).

Lotyn. Valeriana officinalis, L., Vok. Baldrian, Rus. Maun, Latv. Baldurjanis, Lenk. Kozłek lekarski.

Aiškinimas. Paletrūnas—tai ilgametė žolė, priklausanti prie *paletrūniečių* (valerianaceae) šeimynos, auga drėgnose pievose, paupiais, krūmuose ir kitur. Paletrūno *šaknys* labai plačiai vartojamos medicinos reikalams ne tik *Lietuvoje*, bet ir visame pasauly, del to parduoti jos didelis kiekis gan lengva. Anglijoje, Vokietijoje ir kitur Europos Vakaruose peletrūną specialiai ir plačiai augina, nes ten laukinių jau jiems neužtenka. Peletrūnai yra kelių rūšių, ir kai kurios jų vaistams netinka. Paprastasis mūsų laukų paletrūnas vaistams labai geras, jei tik savo laiku ir neperdaug drėgnoje vietoje surinktas, ir jei kas nors juos norėtų specialiai sėti, tai užuot

Paletrūnas: a] sėklutė dar su kuodžiuku, b/ žydinti viršūnė, c/ lapas.

išrašinėjus sėklas iš užsienių, geriausia yra rinkti jos savo laukuose. Sausa peletrūno medžiaga turi labai charakteringą stiprų kvapą ir skonį, kuris iš pradžios yra apysaldis, o palaikius burnoje ilgiau daros kartus. Nors žalio augalo šaknies kvapas silpnesnis kaip sauso, bet vis delto prityręs rinkėjas ir iš kvapo greitai atskiria paletrūną nuo kitų žolių. Paletrūno *lapai* nelygiaporiai, plunksniškai skelti į pailgas daleles, kurių bendrame lape esti iš abiejų išilginės gyslelės pusių po 5—10 lapelių; apatiniai lapai turi daugiau tokių šalutinių lapelių kaip viršutiniai; lapų dalelės iš apačios pailgai lancetinės, o juo aukščiau, juo platesnės darosi, taip kad pačios viršūninės dalelės yra jau beveik pailgo kiaušinio pavidalo ir nelygiai dantytos arba lygiakraštės. *Stiebas* gan aukštas (apie 1 metrą), tuščias, tiesus, išilgai raukšlėtas, kartais apačioje truputį pūkuotas. Lapų *spalva* iš apačios šviesiai, o iš viršaus tamsiai žalia. Stiebo viršūnėje auga gan stambus šakotas žiedynas. *Žiedeliai* maži, dvilyčiai, rausvai balkšvi, kvepią. *Žydi*

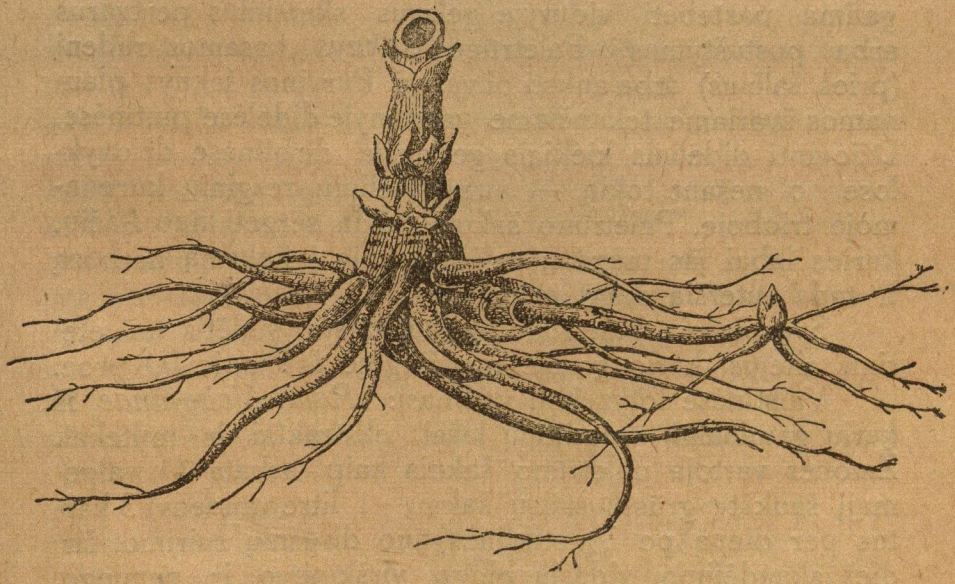

Paletrūno šaknis.

paletrūnas liepos ir rugpiūčio mėnesį. Paletrūno sėklos pailgos, apie 2 milimetru ilgio, rusvos, gyslėtos, su spinduliuotu kuodžiuku viršūnėje.

Renkamoji vaistams paletrūno medžiaga susideda iš šakniastiebio su šalutinėmis šaknelėmis ir su šaknialuišiu. *Šakniastiebis* trumpas, rumbuotas, tamsiai rusvas, tankiai apaugęs apskritomis, balkšvomis arba rusvomis, mikliomis, apivaraičių pavidalo šalutinėmis šaknelėmis. Šaknelių storis yra apie 1 — 3 milimetrus, o ilgis apie 10 centimetrų. Išilgai perskėlus suaugusius šakniastiebius galima pastebėti viduryje gelsvus skersinius pertvarus arba pustuštymus. Paletrūno *šaknys* kasamos rudenį (prieš šalčius) arba anksti pavasarį. Purvinos šaknys plaunamos švariame tekančiame vandenyje didelėse pintinėse. Džiovinti dideliais kiekiais geriausia dirbtinėse džiovyklose, o nesant tokių — ant vytelinių rezginių kurenamoje trioboje. Paletrūno šaknis reikia sergėti nuo kačių, kurios labai jas mėgsta; priėdę įpuola į linksmą narkozą ir tada suteršia daug medžiagos.

Svarbiausia paletrūno šaknų vaistų sudėtis tai eterinis aliejus, kurio geroje medžiagoje esti apie 0,8 proc.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix Valerianae*, iš kurių gaminami: valerijonų lašai, ekstraktai ir milteliai. Žmonės vartoja paletrūno šaknis kaip arbatą (1 valgomąjį šaukštą grūstų sausų šaknų—1 litre vandens) 3 kartus per dieną po $^1/_4$ stiklinės nuo dirgsnių suirimo, širdies skaudėjimo, vidurių blogo virškinimo ir nemiego.

65. Papartis kelminis.

Lotyn. Asdipium filix mas, L., Vok. Wurmfarn, Rus. Mužskoj paporotnik Latv. Melnas papardes, Lenk. Paproč samcza.

Aiškinimas. Ši ilgametė miškų žolė priklauso prie *papartiečių* (Filicineae) šeimynos, auga miškuose, krūmuose, daugiausia drėgnoje vietoje, paunksnėje. *Šakniastiebis* ilgametis, gulsčias, iki 30 centimetrų ilgio ir iki 3 centimetrų storio, labai dažnai apaugęs senų supuvusių

lapų liekanomis ir plonomis šalutinėmis, kietomis, rudomis siūluotomis šaknelėmis. Šakniastiebio viršūnėje, be pilnai išsiplėtojusių didelių lapų, auga dar keletas jaunų, kriauklišKai į vidurį susisukusių lapelių, kurie taip pat visi apaugę pailgai smailomis permatomomis, šviesiai rusvomis plokštelėmis. Kiekvieną rudenį lapai sudrimba ir supūsta, o vasarą išauga nauji puoštėmis. Pilnai išsiplėtojęs lapas esti iki 1 metro ilgio ir iki 30 centimetrų pločio. *Lapkotis* neilgas, su dviem išilginėm briaunelėm, apaugęs švelniomis, pailgomis, dantytomis, šviesiai rusvomis, blizgančiomis plokštelėmis ir plokščiais plaukeliais, kurie dažnai pereina net ant išilginių lapo gyslelių. Patys lapai plunksniškai skaldyti, smailai pailgo pavidalo. Lapų dalelės eilinės arba kuone priešpriešinės, pailgai smailos, su labai trumpučiais koteliais, giliai skaldytos į pailgas, smailas, bukai ir neaiškiai dantytas daleles. *Sporangijų* kupsteliai rudi, apskriti, susiglaudę, bet nesusilieję; auga jie eilelėmis apatinėje lapinių dalelių pusėje iš abiejų pusių vidurinių gyslelių.

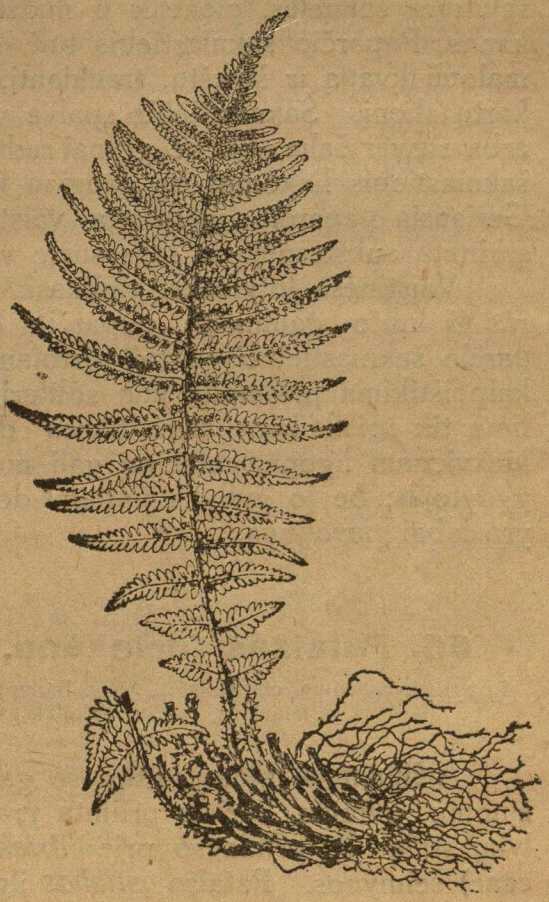

Paparčio kelminio lapas ir šakniastiebis,

Medicinos reikalams vartojamas tik paparčio šakniastiebis, kuris kasamas rugsėjo mėnesį ir džiovinamas paprastu būdu sausoje vietoje. Prieš džiovinant reikia šakniastiebį gerai išplauti, o apatinį galą, kuris vidury parudavęs, atmesti iki žaliumos. Taip pat nuvalomos šalutinės šaknelės, plėnelės ir nudžiūvusios lapkočių liekanos. Paparčio šakniastiebis turi silpną, ypatingą, nemalonų kvapą ir šlykštų, traukiantį, gnybantį, apysaldžiai kartų skonį. Šakniastiebio spalva vidury turi būti žalia arba rusvai žalia, tik ne grynai ruda. Atsargoje paparčio šakniastiebis laikomas ne daugiau kaip vienerius metus. Geriausia paparčio medžiaga vaistams laikoma ta, kuri surinkta aukštesnėje ir sausesnėje vietoje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Rhizoma Filicis maris*, iš kurio gaminami paparčio ekstraktai ir kita. Paparčio šakniastiebio vaistai vartojami jau nuo senų laikų, kaip ištikima priemonė nuo soliterio, bet gydytis ja galima tik prisilaikant tam tikros dozės ir dietos, o tai kiekvienam ligoniui atskirai gali nurodyti tik specialistas gydytojas; be jo gydytis patiems del augalo nuodingumo yra labai pavojinga.

66. Pataisas (driekana, šundreika).

Lotyn. Lycopodium clavatum L., Vok. Bärlapp, Rus. Plaun, Latv. Meža staipeknis, Lenk. Widłak gwozdzisty.

Aiškinimas. Mūsų miškuose gan daug auga visiems žinomų pataisų, kuriais priimta yra Lietuvoje puošti Velykų stalą. Jis priklauso prie *driekaniečių* (Lycopodiaceae) šeimynos. Pataiso *stiebas* ilgametis, apskritas, iki 4 metrų ilgio, šakotas, spirališkai ir tankiai apaugęs mažučiais lapeliais. Lapeliai pailgi, nelygiai dantyti, smaili, viršūnė baigiasi ilgoku šeriuku. Pataisas veisiasi sporomis (mažiausiomis „sėklelėmis“), kuriomis yra gausiai pripildytos į viršų pakilę gelsvos šakučių galūnės, panašios į varpeles. Jos auga šakelių galūnėse po vieną arba retkarčiais iki 4. Paviršinis sporinių varpučių padaras

panašus į paprastas šakelių galūnes, tik jos rečiau ir mažesniais lapeliais apaugę ir, be to, jų spalva ne žalia, bet geltona. Didesniame kieky surinktos sporos atrodo švelniai gelsvos, smulkios: lyg riebūs milteliai.

Medicinos reikalams vartojamos tik pataisų sporos, kurios gerai išdžiovintos ir išvalytos neturi nei skonio, nei kvapo. Nevirinamos sporos neskęsta vandeny, o gražiai ir plonai išsisklaido jo paviršiuje, beriamos į ugnį sporos smarkiai švysteria, kaip parakas, o atsargiai uždegus jos tik svyla paprasta liepsnele (senovėje teatruose vartodavo pataisų miltelius dirbtiniam žaibui padaryti). Pataisų milteliai renkami daugiausia apie rugpiūčio mėnesį, aplamai, kai varpelės yra subrendusios. Šis darbas atliekamas paprastu būdu: piaunamos geltonosios pataisų viršūnėlės ir kraunamos į maišą, kuris turi būti pasiūtas iš tankaus audeklo. Parnešus namo pataisai džiovinami sausoje ir, jei galima, saulėtoje vietoje (tik, žinoma, nuo vėjo apsaugotoje) ant pakloto popieriaus, kad milteliai neišsibarstytų. Tokiu būdu išdžiovinti pataisai kuliami ir jų sporos (milteliai) sijojamos per tankų (ašutinį arba šilkinį) sietą. Tinkamai surinkti ir išvalyti pataisų milteliai dar kartą džiovinami, kad paskui jie nepelėtų.

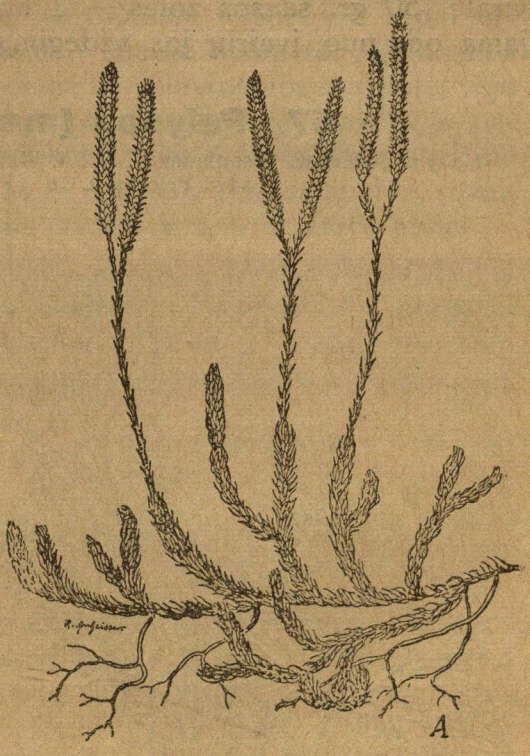

Pataisas su sunokusiomis „varputėmis“.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Pulvis Lycopodii*, kur jie vartojami daugiausia žirneliams (piliulėms) barstyti, kad nesuliptų.

Medicinos reikalams sterealizuoti pataisų milteliai vartojami sunkiai gyjančioms žaizdoms, taip pat ir vaikams, barstyti. Pataisų miltelių galima rinkti kuo daugiausia, nes jų daug reikalauja užsieniai. Pataisų žolės viralu (50 gr. sausos žolės — 1 litre vandens) mazgojama oda nuo įvairių jos uždegimų.

67. Pelynos (metylės).

Lotyn. Artemisia absinthium L., Vok. Wermut, Rus. Polyn gorkaja, Latv. Pelenes, Lenk. Piołun.

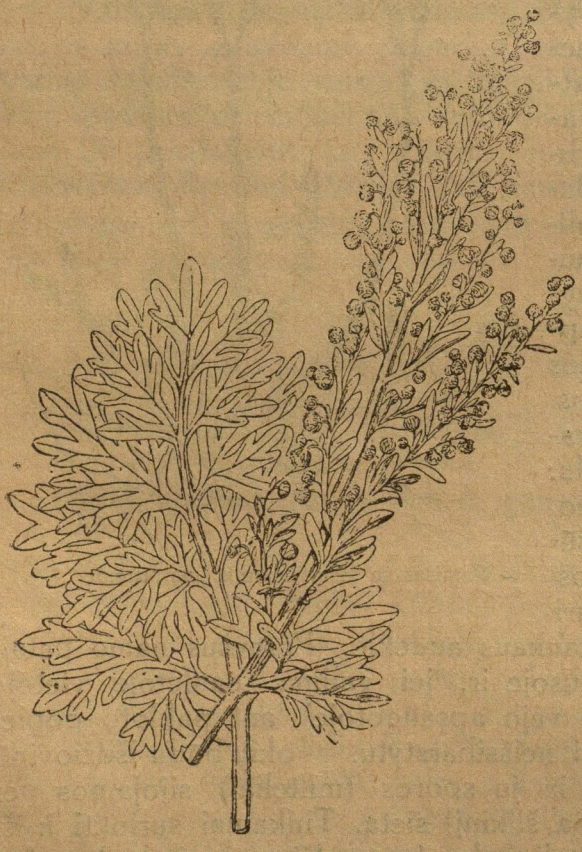

Žydinčios pelynos viršūnė ir lapas.

Aiškinimas. Pelynos — ilgametis augalas, priklauso prie *bendražiedžių* (Compositae) šeimynos, auga daržuose, laukuose, mėgsta derlingą ir šiek tiek smėlinga žemę. Visas augalas pūkuotas lyg mašastas, aukštumo iki $1^1/_2$ metro.

Iš vieno gerai užderėjusių pelynų kelmo išauga net keletas stiebų, kurie plačiai šakojasi ir kerojasi. Apatiniai ir vidutiniai suaugusių pelynų lapai bekočiai, du kartu plunks-

niškai skelti į pailgas, bukagales daleles, viršutiniai stiebo lapiai neskaldyti, prasti, pailgi. *Lapų* spalva viršuje žaliai pilka, o apačioje šviesiai pilka (sidabrinė). Žiedynai pailgi, šluotelių pavidalo, išaugę stiebų šakų viršūnėse. *Žiedeliai* smulkūs, geltoni, surinkti į mažas apskritas nulinkusias kreželes. *Sėklos* mažos, apskritai pailgos. *Žydi* pelynos liepos ir rugpiūčio mėnesį.

Medicinos reikalui vartojamos viršūnės ir lapai žydinčių metylių, stambesnieji stiebai atsimeta. Renkamos metylės gražią sausą dieną ir džiovinamos tamsioje, vėjo vėdinamoje, vietoje, sakysime, pritaikytoje skardinėje pastogėje. Tinkamai surinkta ir išdžiūvus pelynų vaistinė medžiaga turi gražiai žalią, nepajuodavusią spalvą, savaimingą, ypatingai smarkų kvapą ir aštriai kartų skonį.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Absiuthii*, iš kurių gaminami metylių ekstraktai, lašai ir kiti preparatai. Liaudies medicinos reikalams metylės vartojamas kaip arbata nuo drugio, nuo gumbo, nuo jaknų ir tulžies ligų, nuo kraujo nupuolimo, apetitui pagerinti, vidurių virškinimui padidinti ir nuo viso kūno nusilpnėjimo. Arbata verdama iš 50 gramų sausos žolės — 1 litre vandens ir geriama 3—4 kartus per dieną prieš valgį po $^1/_4$ stiklinės. Geriant reikia atminti, kad perdaug didelė metylių dozė gali sukelti nemalonų svaigulį ir galvos skaudėjimą. Gyvuliams gydyti metylės taip pat vartojamos labiausiai nuo pilvo išpūtimo, nuo prietvaro, gromului atnaujinti ir k. Del to sugrūsta į miltelius žolė gniaužoma į čiūles sulig vištos kiaušinio didumu, kurios tiesiog dedamos raguočiams giliai į gerklę. Kad čiūlės laikytųsi krūvoje, be pelynų, imama dar paprastų ruginių miltų, druskos ir truputį vandens. Smulkiai sumaltos ir persijotos pelynos barstomos nuo blusų, blakių, prūsokų, kandžių ir aplamai nuo naminių vabzdžių.

68. Pentinius raguolis (licporiai).

Lotyn. Delphinium Consolida L., Vok. Feld-Rittersporn, Rus. Živokost' posievnoj, Latv. Darza zilauši, Lenk. Ostrożka zbożowa.

Aiškinimas. Tai paprasta vienametė rugienų ir vasarojaus žolė, priklauso ji prie *vėdryniečių* (Ranunculaceae) šeimynos, auga laukuose ir daržuose. *Stiebas* šakotas, apskritas, lygus, iki 50 centimetrų aukščio. *Lapai* suskaldyti į siaurutes lygias daleles. *Žiedai* žydrai mėlynos spalvos, kartais rusvi arba balkšvi, pliki, baskiri, su pentiniukais, kurie jaunų žiedelių užsirietę į viršų. *Žiedkotis* plonas, ilgokas, šiek tiek nukrypęs. *Žydi* liepos ir rugpiūčio mėnesį.

Vaistams vartojami tik mėlyni žiedai, kurie džiovinami pagreitintu būdu, kad nepakeistų savo spalvos.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores Consolidae regalis* arba: *Flores Calcitropae*, kurie vartojami kaipo priemaiša kitų žolinių rinkinių spalvai pagerinti. Žmonės vartoja pentiniaus žiedų arbatą (20—30 gramų sausų žiedų — 1 litre lietaus vandens) akims plauti nuo įvairaus jų paraudonavimo; moterys geria kartu su kitomis žolėmis mėnesinėms pagreitinti.

69. Pienažolė (baltieji pastarnokėliai).

Lotyn. Pimpinella saxifraga L., Vok. Kleine Biebernelle, Rus. Kamnelomka, Latv. Noragas, Lenk. Biedrzeniec, rozpikamień.

Aiškinimas. Ilgametė žolė, priklauso prie *bragiečių* (Umbeliferae) šeimynos, auga visur: pievose, laukuose, krūmuose.

Šakniastiebis trumpas, baigiasi varpstės pavidalo, rausvai rusva, mėsinga šaknimi, kuri yra mažai šakota ir išauga iki 30 centimetrų ilgio. Iš šakniastiebio kasmet išauga vienas arba keli tiesūs, iki pusės metro aukščio, į viršų šakoti, apskriti ir kartais truputį pūkuoti stiebai. *Lapai* nelygiaporiai, plunksniškai sudėti iš apskritai apvalainių dantytų lapelių. *Pašakniniai* lapai ilgakočiai;

vidurstiebiai — trumpakočiai, o patys viršutiniai—sėdį. *Žiedeliai* smulkūs, balti, sutvarkyti į dvigubus skėtelius; mažieji skėteliai yra iš 8 — 18 spindulėlių, o didieji — iš 10 — 20. *Žydi* nuo pabaigos birželio iki spalių mėnesio. *Vaisius* pailgo kiaušinio pavidalo, iš šonų bent kiek suplotas, plonesniame gale su 2 į šonus palinkusiais rageliais.

Vaistams vartojamos tik pienažolės šaknys, kurios

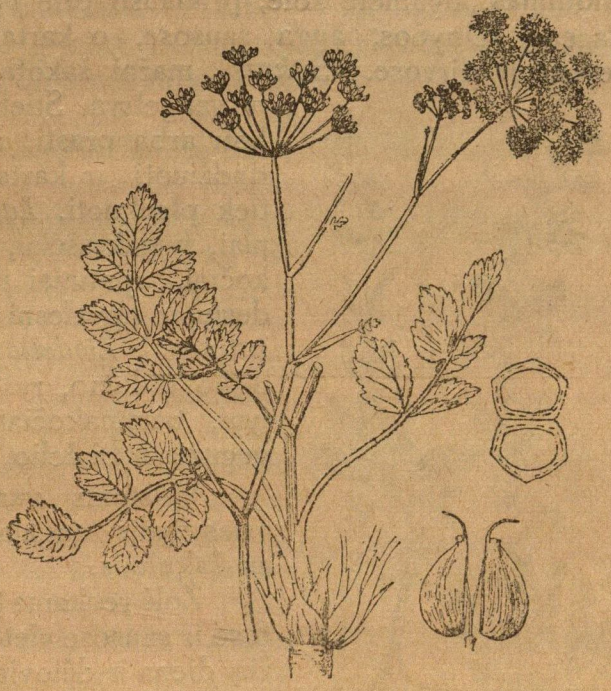

Pienažolė ir jos vaisius.

renkamos pavasarį ir džiovinamos paprastu būdu, galima ir saulėje. *Kvapas* sausos žolės ypatingas; *skonis*—aštrus, deginąs ir apysaldžiai gaižus.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix pimpinellae*, iš kurios gaminami lašai—*Tinctura Pimpinellae*. Pienažolės šaknys ir jos lašai vartojami nuo sauso kosulio ir nuo kvėpavimo takų slogos. Smulkiai sugrūstos

ir persijotos per šilkinį sietą šaknys vartojamos dantų milteliams ir pastai gaminti. Pienažolės lašai lašinami ant cukraus po 20—40 lašų ir čiulpiami nuo gerklės užkimimo.

70. Pienuolė karčioji.

Lotyn. Polygala amara L., Vok. Bittere Kreuzblume, Rus. Istod gorkij, Latv. Zelpenes, Lenk. Miecznica gorżka.

Aiškinimas. Ilgametė žolė, priklauso prie *pienuolių* (Palygalaceae) šeinynos, auga sausose, o kartais drėgnose pievose ir dirvose. *Šaknis* mažai šakota, plona, rusvai gelsva. Stiebeliai šakoti arba prasti, apačioje rindžiuoti ir kartais šiek tiek plaukuoti. *Lapai* eiliniai, lygiakraščiai, trumpakočiai, apatiniai iš jų didesni ir apvalesni už viršutinius. *Žiedeliai* vidutiniško didumo, ryškiai mėlyni, trumpakočiai. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį.

Pienuolė karčioji.

Vaistams vartojamas visas žydįs augalas kartu su šaknimis.

Žolė renkama tik aukštose ir sausose vietose gražią dieną ir džiovinama ne saulėje. Sausa vaistinė karčiosios pienuolės medžiaga be kvapo, smarkiai kartaus ir truputį dreskiančio skonio.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Pelygalae Amarae cum radice.* Žmonės vartoja žolę kaip arbatą (20 gramų žolės — 1 litre vandens) 3 — 4 kartus per dieną prieš valgį po 1 stiklinę nuo bronchito,

apetitui pagerinti ir visam kūnui sustiprinti. Pienuolės karčiosios yra keletas atmainų, bet vaistams jos beveik visos vienodai vartojamos.

71. Plautė (čerpė).

Lotyn. Pulmonaria officinalis L., Vok. Lungenkraut, Rus. Medunica, Latv. Lakacis, Lenk. Plucnik lekarski.

Aiškinimas. Plautė — tai ilgametė žolė, priklauso prie *sustyrėlių* (Borraginaceae) šeimynos, auga unksminguose, lapuotuose miškuose ir krūmuose. *Šaknastiebis* vidutiniško storumo, vietomis apaugęs plonomis šaknelėmis. Iš šaknialuišio anksti pavasarį išauga vienas ar keli žiedstiebiai, o peržydėjus — stiebai. *Stiebai* lapuoti, tiesūs, ne šakoti, briaunoti, apaugę trumpais kietais plaukeliais ir aukščio turi apie 20 centimetrų. *Lapai* smaili, plaukuoti, kartais su balkšvais taškeliais, lygiakraščiai. Pažeminiai nežydinčio stiebo lapai apvalaini, staiga susisiaurinę į ilgoką platų kotelį. Žiedstiebio lapai— bekočiai, pailgai apvali. *Žiedai* vidutiniško didumo, dvilyčiai, trumpakočiai, truputį nulinkę, išaugę žiedkočių viršūnėse. *Taurelė* žalios spalvos, penkiadantė, plaukuota; vainikėlis žydėjimo pradžioj raudonas, paskui violetinis ir

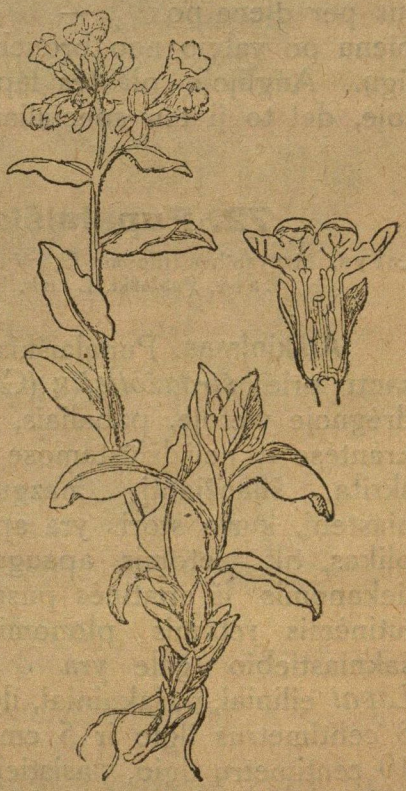

Plautė ir jos perskeltas žiedas.

pagaliau — mėlynas. *Žydi* balandžio ir gegužės mėnesį. *Vaisius* —sausas, susidedąs iš 4 greta susispaudusių, mažų, tamsiai rusvų, blizgančių pailgų, truputį suplotų, smailų riešučiukų.

Vaistams vartojama tik sausa plautės žolė, kuri renkama prieš pat žydėjimą ir džiovinama paprastu būdu, ne saulėje. Sausa medžiaga turi pablyškusiai žalią spalvą, šiurkšti. *Skonis*—gleivinis ir šiek tiek traukiąs.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Pulmonariae maculosae.* Žmonės vartoja plautę kaip arbatą (30 — 40 gramų grūstos sausos žolės—1 litre vandens) 4 kartus per dieną po $^1/_4$ — 1 stiklinę su cukrum ir šiltu pienu po valgio nuo bronchito ir aplamai nuo krūtinės ligų. Anglijoje plautės lapus kartais valgo saločių vietoje, del to ji ten specialiai ir plačiai auginama.

72. Pupalaiškis (ožkanogė).

Lotyn. Menyanthes trifoliata L., Vok. Bitterklee, Rus. Vachta trilistnaja, Latv. Puplaški, Lenk. Bobrek trojlistny, bobownik.

Aiškinimas. Pupalaiškis —tai ilgametė žolė, priklausanti prie *širdažoliečių* (Gentianaceae) šeimynos, auga drėgnoje vietoje, pabaliais, upelių, ežerų, tvenkinių pakrantėse ir neišdžiūstamose pievose. Ji turi ilgoką, apskritą, šliaužiantį, mazguotą, mažai šakotą šakniastebį, kurio storis yra apie 10 milimetrų, spalva žalia, plikas, tik vietomis apaugęs plokštelinėmis senų lapų liekanomis. Iš apatinės pusės šakniastiebis apaugęs šalutinėmis retomis plonomis šaknelėmis. Pakilusiame šakniastiebio gale yra 3 — 5 lapai ir žiedstiebis. *Lapai* eiliniai, pašakniniai, ilgakočiai, triskilčiai, pliki, apie 8 centimetrus ilgio ir 5 cm. pločio. *Lapkočiai* turi apie 10 centimetrų ilgio, pasistiepę, viršuje apskriti, į apačią išsiplėtę, su plonais, stiebą apimančiais krašteliais, lapstiebio viršūnė skiriasi į tris trumpas šakeles, kurios baigiasi bendro lapo dalimis. Jos šiek tiek lyg oda stambrios,dažnai viršūnė platesnė už apačią ir su balkšvomis,

plunksniškai išsklaistytomis lapo gyslytėmis. Lapo kraštai lygūs arba neaiškiai vingiuoti; spalva jų — melsvai žalia. Jaunos lapelių plokšteles išilgai susičiaupę, o paaugėję išsikečia. *Žiedai* vidutiniško didumo, dvilyčiai, susispietę žiedstiebių viršūnėse į gan tankias, pailgas kekeles. *Žiedstiebis* apskritas, plikas, apie 30 centimetrų aukščio, auga jis rumbavietėje. *Žydi* pupalaiškis gegužės ir birželio mėnesį. (Pirmiausia pražysta apatiniai ir vienas viršutinis kekės žiedelis, o paskui jau ir likusieji). *Vaisius* — tai vienalizdė, apskritai pailga, dvivožė dėželė, kurioje glūdi apie 6—8 rusvi, šiek tiek gelsvi, blizgą, pailgai apvalaini ir šiek tiek suploti grūdeliai.

Pupalaiškio viršūnė žydėjimo metu.

Medicinos reikalams vartojami vien tik pupalaiškių lapai, kurie renkami prieš arba žydėjimo metu ir greitai džiovinami, bet ne saulėje. Gerai išdžiūvę lapai būna žalios spalvos, be kvapo ir smarkiai kartaus skonio. Pupalaiškiai vartojami nuo įvarių vidaus ligų, būtent: nuo skilvio slogos, gemorojo, virškinimui padidinti, visam kūnui sustiprinti, o seniau gerdavo net nuo drugio.

Vaistinėse pupalaiškiai lotyniškai vadinasi: *Folia trifolii fibrini*, kur iš jų gaminami ekstraktai, lašai, milteliai ir kiti. Kai kur pupalaiškį vartoja bravoruose, norėdami padaryti kartesnį alų. Pupalaiškis auga ne visur, o Lietuvoje jo vietomis yra labai daug, taigi reikėtų rinkti šita naudinga žolė ne tik savosioms vaistinėms, bet tiek, kad užtektų ir eksportui į užsienius.

73. Pušis.

Lotyn. Pinus silvestris L., Vok. Forche, Rus. Sosna, Latv. Preede, Lenk. Sosna pospolita.

Aiškinimas. Pušis priklauso prie *spygliuočių* (Coniferae) šeimynos, užauga gan didelis medis (iki 40 metrų aukščio). Tai visuomet žaliuojantis ir gražus augalas, kuris sudaro Lietuvoje, daugiausia Vilniaus ir Klaipėdos krašte, didelius miškus. Pagrindinė pušies *šaknis* nusileidusi stačiai žemyn (daugiausia taip auga smėlingoje žemėje), o šalutinės — išsisklaistę arčiau prie paviršiaus. *Liemuo* paprastai tiesus, iš apačios su tamsiai ruda, suskeidėjusia žieve, o juo aukščiau, juo ji lygesnė ir šviesesnė, pačioje viršūnėje žievė jau visai rausvai gelsva, plona ir nuolat lupas plonomis plokštelėmis. Pumpurai kiaušinio pavidalo, smalingi ir tankiai apaugę rusvomis, spirališkai sudėstytomis, mažomis plokštelėmis. *Lapai*, arba vadinamosios skujos, spygliai, turi adatos pavidalą, dvilypiai, apie 4 — 6 centimetrus ilgio ir apie $1^1/_2$ milimetro pločio, iš išorinės pusės apvalai tamsiai žalios spalvos, o iš išvidinės — plokščiai lygūs, melsvai žalios spalvos. Visi lapai išaugę ant šakelių spiraline eile, o kiekviena lapų pora atskirai iš apačios apsupta bendra, rusva makštele. *Žiedai* pliki, vienalyčiai, vienanamiai. *Pušis žydi* gegužės arba birželio menesį.

Medicinos reikalui vartojami džiovinti pušies pumpurai — *Turiones Pini*, smala ir iš jos gaminamas terpentinas, pušies eterinis aliejus, degutas ir kiti. Pušies pumpurai renkami anksti pavasarį gražią dieną ir džiovinami šiltoje troboje. Atsarga jų laikoma skardinėse dėžėse (kad neišsikvėptų) sausoje vietoje ir ne daugiau kaip vienerius metus. Šviežia pušies pumpurų medžiaga limpa prie pirštų, gardžiai kvepia ir turi smalinį apykartį skonį. Žmonės vartoja pumpurus kaip arbatą (20—30 gramų spurgų — 1 litre vandens) po $^1/_2$—1 stiklinę 3 kartus per dieną po valgio nuo džiovos, nuo plaučių gangrenos ir šlapumui išleisti. Pušis mūsų kraštui

yra labai brangus augalas, del to, renkant jos pumpurus nuo pažeminių šakučių reikia stropiausiai sergėti augalo viršūnę, nelaužyti šakų, jei nepasieki aukštai — nelenkti jaunų medelių, o geriau prieiti prie kito krūmo. Trumpai sakant, kiekvienas vaistinių augalų rinkėjas turi elgtis ne tik miške, bet ir visur gyvos gamtos tarpe taip, kaip elgiasi geras ir kultūringas šeimininkas savo mylimame sode, kur kiekvienas augalėlis džiugina jo jausmus ir žada jam ateity gerą pelną.

74. Ramunėlai.

Lotyn. Matricaria Chamomilla L., Vok. Kamille, Rus. Romaška, Latv. Kumelites, Lenk. Rumianek zwyczajny.

Aiškinimas. Šis vienametis augalėlis priklauso prie *bendražiedžių* (Compositae) šeimynos ir gan plačiai auga sausuose Lietuvos laukuose. *Šaknis* plona, stati, šviesiai rusva. *Stiebas* tiesus, šakotas, plikas, iki 50 centimetrų aukščio. *Lapai* eiliniai, bekočiai, pliki, dukart plunksniškai skelti į siaurutes smailas daleles. *Žiedeliai* mažučiai, išaugę į nedideles paskiras galveles, kurios susideda iš 18 kraštinių liežuvėlinių moteriškų baltų ir daugelio vidujinių vamzdžiuotų dvilyčių geltonų žiedelių. *Žie-*

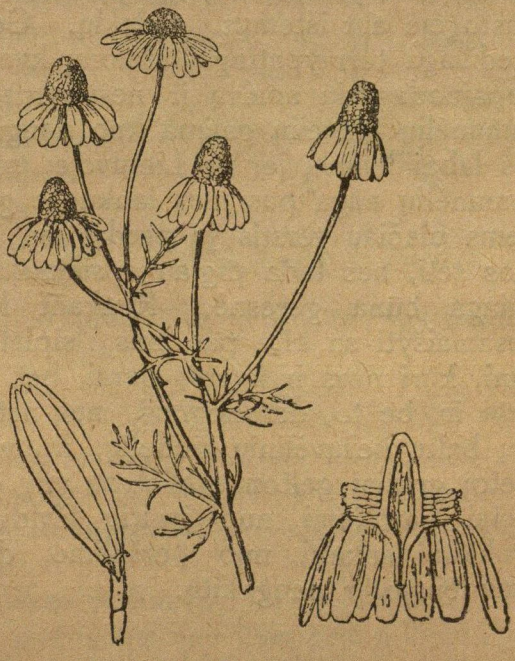

Ramunėlio viršūnė, charakteringas žiedasostis ir atskiras žiedelis.

dasostis plikas, švelniai duobėtas, tuščias ir aukštai išgaubtas. Kraštinių žiedelių liežuvėliai žydėjimo metu išsikėtę, o peržydėjus — nulinkę. Laukiniai ramūnėliai *žydi* pradedant nuo gegužės mėnesio ir baigiant lapkričio mėn.

Medicinos reikalams vartojamos tik ramunėlių žydinčios galvelės, kurios renkamos gražią, sausą dieną ir skubiai džiovinamos, tik ne saulėje, kad nepajuostų. Geriausias laikas ramunėlių galvelėms rinkti žydėjimo pradžioje, nes paskui jos bedžiūdamos greitai subyra, ir tokia medžiaga, nors jį būtų ir geriausiai surinkta, vis delto yra pigesnė. Renkant ramunėlius patariama tuojau juos plonai berti ant paklodžių, kad pintinėse ar —tuo labiau—sterblėse nesusispaustų ir nesukaistų. Geroje ramunėlių žalioje medžiagoj atskiros galvelės stiprios aiškiai išsiplėtojusios, pirštuose suspaudus nebyra ir turi švelnų kvapą. Geriausia ramunėlius džiovint dirbtinėse džiovyklose, o jeigu jų nėra, tai nors skardinėje pastogėje ant ištemptų audeklų. Gera sausa ramunėlių medžiaga turi ypatingai malonų kvapą, apykartį skonį, nepajuodavusią spalvą ir nesubyrusias galveles. Rinkti ramunėlių galvelių galima kuo daugiausia, nes parduoti jos labai lengva jei ne Lietuvoje, tai užsieniuose. Nors ramunėlių auga pas mus laukuose gan daug, bet norintiems plačiau verstis jų pardavimu vis delto patariama juos sėti, nes tada pigiau apsieina rinkimas ir pati medžiaga būna geresnė. Renkant laukinius ramunėlius nesumaišyti su kita pas mus išsiplatinusia ramunėlių rūšimi, kuri nors ir kvepia gerai, bet vis delto, dar neištirta ir, be to, dar negraži, nes neturi galvelėje kraštinių baltų liežuvėlinių žiedelių, ir vamzdiniai jų žiedai vietoj gražiai geltonos spalvos yra gelsvai žali. Ramunėliai vartojami nuo įvairių išvidinių ir išorinių ligų: prakaitui sukelti, nuo peršalimo, dieglių, akių, dantų skaudėjimo ir daug kitų.

75. Raskila (saulės ašarėlės).

Lotyn. Drosera rotundifolia L., Vok. Sonnėntau, Rus. Rosianka kruglolistnaja, Latv. Apallapaina rasene, Lenk. Rosiczka okrągłolistna.

Aiškinimas. Tai ilgametė balų žolelė, priklausanti prie *saulašariečių* (Droseraceae) šeimynos, auga durpynuose, drėgnose, kur yra baltų samanų, pievose, samanotais pabaliais, laukuose ir miškuose. *Šaknelės* silpnos, plaukuotos, juosvos. *Lapeliai* apskriti, išsitiesę į ilgoką kotelį, visi mentūriškai sutvarkyti ir prisiglaudę prie žemės. Viršutinė lapų pusė apaugusi rausvais, limpančiais plaukeliais. Jie lapo pakraščiuose didesni už vidurinius plaukelius. Apie gegužės mėnesį lapmenturio vidury išauga kelis kartus ilgesnis už lapelius lygus tiesus žiedstiebis, kurio viršūnėje yra nedidelis, nulinkęs žiedynas. Jis susideda iš baltų žiedelių, kurie turi tą ypatybę, kad išsiskečia tik vidurdienį, o vakare ir rytą yra susiglaudę. *Žydi* birželio ir liepos mėnesį.

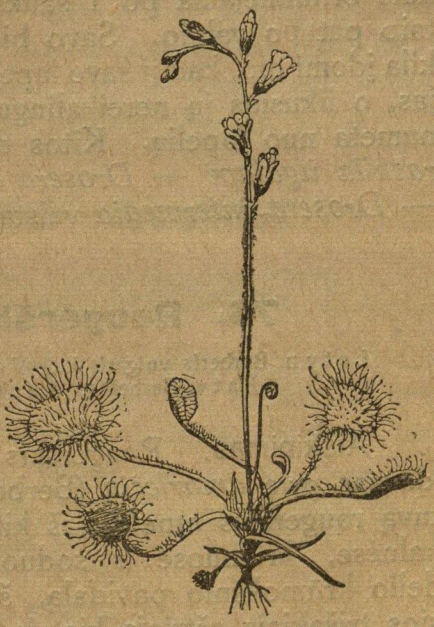

Raskila su įdomiais lapeliais.

Vaistams vartojami tik raskilos lapeliai, kurie renkami prieš pat augalo žydėjimą. Džiovinama žolė tamsioje ir gerai vėjo perpučiamoje vietoje, plonai išsklaisčius ant ištiesto audeklo arba ant lentynų. Džiovintos medžiagos atsarga laikoma sausoje vietoje. Lapelių skonis rūgštus, be kvapo.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Rorellae* arba *Herba Roris salis* ir vartojama nuo kvėpavimo kelių ligų, nuo vidurių nevirškinimo ir aplamai visam organizmui

sustiprinti. Raskila vartojama lašų arba arbatos pavidale. Lašai gaminami taip: imama 100 gramų sausos žolės ir mirkoma 10—15 dienų 500 gramų 45° degtinės. Paskui išspaustas ir perkoštas skystimas vartojamas po 30—40 lašų pusėje stiklinės virinto vandens 3—4 kartus per dieną po valgio. Arbata verdama iš 1 arbatinio šaukštelio sausos žolės — 1 stiklinėje vandens, kuri priiminėjama po 1 šaukštą 3—4 kartus per dieną taip pat po valgio. Savo biologinėmis ypatybėmis raskila įdomi tuo, kad ji savo lapeliais gaudo mašalas, virškina jas, o likusius jų nereikalingus kietus kriauklelius paskui numeta nuo lapelių. Kitos dvi raskilos rūšys, būtent: *raskila ilgalapė — Drosera anglica* ir raskila *vidutinė — Drosera intermedia* vaistams netinka.

76. Raugerškis (Amaras).

Lotyn. Berberis vulgaris L., Vok. Samerdorn, Rus. Barbaris, Latv. Barbeles, Lenk. Berbelis pospolity.

Aiškinimas. Raugerškis — žinomas augalas, priklausąs prie *amariečių* (Berberidaceae) šeimynos. Į Lietuvą raugerškis atneštas iš kitur, auga jis pas mus pakalnėse, krūmuose ir soduose. Raugerškis turi nedidelio krūmokšnio pavidalą, šakotas, šakelės jo apaugusios trišakiais aštriais kietais spygliais, kurių pažastyse auga po keletą lapelių. *Lapai* pailgai apvalaini, su aštriai ir smulkiai dantytais kraščiukais, trumpakočiai. *Žiedai* geltoni, auga kareiliuojančiomis pailgomis kekelėmis. *Uogos* pailgos, raudonos. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį.

Vaistams vartojamos raugerškio uogos, kurios renkamos pilnai subrendus ir džiovinamos saulėje arba šiltame pečiuje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Baccae Berberum,* iš jų gaminamas raugerškių sirapas (*Sirupus Berberum*) ir vartojamas kitų vaistų skoniui pagerinti ir duodamas gerti trokštantiems karščiuojantiems ligonims. Žmonės

vartoja raugeriškio uogų šviežias sultis su raudonu vynu nuo kraujinės ir aplamai visam skilviui gydyti. Užtroškusiems ligonims duodama gerti su virintu vandeniu, karštu vasaros metu net ir sveikiems žmonėms yra naudinga gerti (labiausiai viduriavimo epidemijos metu) raugeriškio uoginę, išvirtą proporcingai: 1000 gramų šviežiai išspaustų raugeriškio uogų sulčių su 1600 gramų cukraus. Virinti reikia labai atsargiai ir nuolat maišyti, kad neprisviltų. Stipriai užvirinta raugeriškio džiovintos žievės ir žiedų arbata plaujama burna nuo blogo kvapo ir smagenims sustiprinti.

77. Raudonėlis (raudolėlė).

Lotyn. Origanum vulgare L., Vok. Dost., Rus. Dušica, Latv. Sarkana rauda, Lenk. Lebiodka pospolita.

Aiškinimas. Ilgametė žolė, priklausanti prie *žiopliečių* (Labiatae) šeimynos, auga sausuose miškuose, krūmuose ir laukuose. *Šaknis* šakota, stipri, stiebas turi apie 30 centimetrų aukščio, keturbriaunis, minkštai plaukuotas, šakotas, žalios arba rausvai žalios spalvos. *Lapai* priešpriešiniai, su koteliais, pailgo kiaušinio pavidalo, smaili, lygiakraščiai, iš apačios šviesiai žalios spalvos, švelniai plaukuoti. *Žiedeliai* smulkūs, raudoni, trumpakočiai, išaugę priežiedžių pažastyse po 2—3 greta. *Žydi* liepos ir rugpiūčio mėnesį.

Raudonėlio viršūnė, šaknis ir atskiras lapelis.

Vaistams vartojamos visos žydinčios augalo viršūnės kartu su lapais, kurios gražią ir sausą dieną rišamos į mažutes gniūžtelės ir džiovinamos palėpėje ant ištemptų virvių. Džiovinta žolė turi gan smarkų ir malonų kvapą, apykarčiai traukiantį skonį.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Origani vulgaris*, kuri dedama į žolių rinkinį, vadinamąjį *Species aromaticae*, ir į kvėpiantį vyną: *Vinum aromaticum*. Iš raudonėlio daromas eterinis aliejus: *Oleum origani vulgaris*, kuris vartojamas parfumerijos reikalui ir dantims gydyti.

Žmonės vartoja raudonėlio arbatą (5 — 10 gramų žolės — 1 litre vandens) po $^1/_2$ — 1 stiklinę 3—4 kartus per dieną su medum nuo įvairių krūtinės ligų, o su vynu — užšaldytos mėnesinės rausvai sukelti ir visai kraujo cirkuliacijai sujudinti, pagreitinti.

78. Rietena kiaulinė.

Lotyn. Polygonum aviculare L., Vok. Vogelkröterich, Rus. Sporyš, Latv. Putnu sūrene, Lenk. Rdest ptasi.

Aiškinimas. Tai labai išsiplatinusi vienametė žolelė, priklausanti prie rieteniečių (Polygonaceae) šeimynos, auga visur: dirvose, daržuose, ant ežių, atšlaitėse ir kartais tarp grįstinių akmenų net miestų gatvėse. *Stiebas* dažniausiai prisiglaudęs prie žemės, labai šakotas, plonutis, išilgai rindžiuotas, žalias arba rausvai žalios spalvos, mazguotai lankstytas, lapuotas. *Lapeliai* pailgi, smulkūs, su lengvai plaukuotais krašteliais, plokšti. *Žiedeliai* mažyčiai, balkšvai rausvi, išaugę lapų pažastyse po kelis greta. *Sėklelės* smulkios, trikampės, tamsiai rausvos. Rudenį rietenos sėklas lesti labai mėgsta žvirbliai. Žydi nuo liepos iki rugsėjo mėnesio.

Rietena kiaulinė ir atskira jos šakelė.

Vaistams vartojama žydinti žolė be šaknų, kuri renkama ir džiovinama paprastu būdu palėpėje, ne saulėje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Centumnodii*, o vokiečių liaudis — „*Russiche knöterich*“, kur ji gan plačiai vartojama nuo tulžies, jaknų, inkstų ir pūslės akmenų.

Vokiečiai geria kiaulinės rietenos arbatą (1 šaukštas žolės — 1 stiklinėje minkšto vandens) kasdien po 2 stiklines po valgio; geria ne tik ligoti, bet ir sveiki, kad, girdi, apsisaugotų senatvėje nuo minėtų sunkių ligų. Skoniui pagerint kai kas deda į arbatą žemuogių, ramunėlių, vyšnių lapų ir kitų sulig savo skoniu.

79. Rugiagėlė.

Lotyn. Centaurea cyanus L., Vok. Kornblume, Rus. Vasiliok, Latv. Žila zidene, žila rudru puke, Lenk. Błowatek.

Aiškinimas. Rugiagėlė priklauso prie bendražiedžių (Compositae) šeimynos, augą javuose, daugiausia rugiuose. *Stiebas* apie 50 centimetrų aukščio, tiesus, šakotas. Pašakniniai lapai su koteliais, atvirkščio kiaušinio pavidalo, pailgi, prasti arba giliai skaldyti. *Stiebo lapiai* bekočiai, pailgi, smaili. *Žiedeliai* mažyčiai, mėlyni, susibūrę į nedideles, galūnines, paskiras galveles. *Žydi* nuo gegužės iki rugpiūčio mėnesio.

Vaistams vartojamos tik rugiagėlių žydinčios galvelės, kurios renkamos gražią, sausą dieną ir džiovinamos tamsioje vietoje, kad nepakeistų savo gražios spalvos. Rugiagėlė renkama tik žydėjimo pradžioje, nes senesni žiedai džiovinami keičia spalvą.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores Cyani*, *Flores Alyzi*, *Flores Hermines*, *Flores Baptiseculae*. Žmonės vartoja rugiagėlės arbatą (10—20 gr. sausų žiedu 1 litre vandens) akims mazgoti nuo paraudonavimo ir uždegimo, veido ir rankų odai mazgoti nuo įvairių jos suerzinimų ir uždegimo (pastarajam vartojimui prie rugiagėlės arbatos patariama pridėti po 2% glicerino ir burakso); stipresnė rugiagėlių žiedų (50 gr. žiedų 1 litre vandens) arbata plaujama burna nuo įvairių suerzinimų ir po sunkių ligų; smulkiai

malti žiedai priiminėjami po 0,3 — 0,5 gramo (tai yra ant peilio viršūnės) į vidurius su cukrum nuo gentonligės. Kad išsisaugotų rugių braidymo rugiagėles renkant ir esant gerai rinkai jos kai kur specialiai sėjamos rudenį, tik nešviežiai įtręštoje žemėje.

80. Rietena kriauklinė.

Lotyn. Polygonum amphibium L., Vok. Wasserknöterich, Rus. Gorec zemnovodnyj, Latv. Ūdens sūrens, Lenk. Rdest ziemnowodny.

Aiškinimas. Tai ilgametis augalas, priklausąs prie rieteniečių (Polygonaceae) šeimynos, auga drėgnose pievose, paupiais ir k. *Šakniastiebis* gulsčias, gerai ir stipriai žemėje įaugęs, rausvas. *Stiebas* tiesus, lygus, apskritas. *Lapai* pailgi, smailūs, pusiau diržingi, trumpakočiai. Išilginė lapo gysla iš abiejų pusių žymiai išsidavus, o šoninės plunksniškai prie jos prijungtos. *Varpos* apskritai pailgos, gan tankios, visos viršūninės, rausvos.

Rietenos kiaulinės viršūnė, atskiro lapo pavidalas ir žiedžiuko dalys.

Vaistams vartojami tik šakniastiebiai, kurie kasami rudens pradžioje, švariai plaujami, smulkiai piaustomi ir džiovinami šiltoje vietoje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix Persicariae acidae*. Žmonės vartoja šakniastiebį kaip arbatą *nuo šlapumo nelaikymo* ir nuo pūslės ligų. (Arbatai imama 75 gramai stambiai grūsto sauso šakniastiebio 1 litrui minkšto vandens. Atšaldyta ir švariai perkošta tokios arbatos sunka geriama 3 — 4 kartus per dieną pavalgius po 1 pilną stiklinę).

Kai kas vartoja nuo tų pačių ligų ir žydinčios rietenos kriauklinės *lapus*, bet retai. Panaši į nusakytą

rieteną yra dar viena rūšis, tai vadinamoji *Plaukiojanti rietena—Palygonum natans Mnch.*, kuri auga taip pat tvenkinių pakrančiais, bet stiebas jos pavirtęs į vandenį taip, kad viršutiniai jos lapai plauko ir lapkočiai daugeliu ilgesni negu pas R. kriauklinę. Plaukiojanti rietena vaistams netinka.

81. Samana balinė.

Lotyn. Sphagnum cuspidatum Ehrh, Vok. Torfmoose, Rus. Moch bielyj, bolotnyj, Latv. Lačų sūna, Lenkų Torfowiec.

Aiškinimas. Šis mažutis ir labai įdomus augalėlis priklauso prie samanočių (Sphagnaceae) šeimynos, auga marmolynėse balose, dumbluotų ežerų pakrantėse ir sudaro kartais ten didelius liūnas arba net plaukiojančias salas. Pavyzdžiui, kaip daug auga Lietuvoje samanų balinių, ypač Vilniaus krašte, ir kaip kartais jos yra stipriai susijungusios tarp savęs, matyti iš to, kad ant minėtų plaukiojančių salų kartais auga net pušaitės. Balų samanos, augdamos viršūnėmis, iš apačios miršta, trupa ir krinta ant ežerų dugno. Iš to per ilgą laiką susidaro durpės. Tokiu būdu šis mažas augalėlis prieš tūkstančius metų jau gamino mums storiausius sluogsnius šių dienų durpinio kuro. Balų samana šaknų neturi, jų vietoje yra tik švelnūs plaukeliai, vadinamieji *rizoidai*, kurie auga apatinėje stiebo dalyje tik jaunoms samanoms. *Stiebas* plonas, amžinai augąs į viršų, nulinkęs, palyginti labai ilgas, su daugeliu plonų šakelių, kurios beveik visos nulinkusios žemyn, tik pačios viršūninės susičiaupusios į nedidelę spinduliuotą galvutę. Senesnė stiebo dalis tuščia ir taip įtaisyta, kad galėtų daugiausia įsiurbti į save vandens ir paskui ilgiausiai jį ten išlaikyti. *Lapeliai* sėdį, pailgi, smailūs. Be šių samanų rūšies, yra dar keletas, būtent: *Sphagnum acutifolium Dhrh.*, *Sphagnum fimbriatum Wils.* ir *Sphagnum cymbifolium Ehrh.*, kurios visos vienodai vartojamos medicinos reikalui. Surinktos samanos stropiai valomos nuo pašalinių žolių ir kitų priemaišų, plaujamos kelis kartus švariame vandeny ir presuojamos. Gydymui balų

samanas pasiūlė garsus medikas Esmarchas. Jis rėmėsi tuo, kad samanos, be didelio hygroskopumo, turi dar ypatybę dezinfekuoti, kaip karbolis,tik silpniau. Ir, tiesą sakant, senovėje sausos balų samanos būdavo vartojamos tik tam tikruose maišeliuose žaizdoms perrišti, bet pastaraisiais laikais ji keičiama vata ir ligninu.

Dabar sausos balų samanos kai kur vartojamos tik veterinarijos reikalui, o iš samanų supresuoti kartonai (Hagedorn'o) ir veltiniai (Leisrink'o) vartojami ligonims po šonu pakloti.

82. Sausukė (katpedė).

Lotyn. Helichrysum arenarium L., Vok. Rainblume, Rus. Cmin pesčanyj, Latv. Dzeltenaș kaku pedinas, salmenes, Lenk. Kacanka piaskowa.

Sausukė.

Aiškinimas. Tai ilgametė sausų ir smėlingų miškaviečių žolelė, priklausanti prie bendražiedžių (Compositae) šeimynos. Visas augalas trumpai gauruotas. Iš šaknies kasmet išauga po keletą prastų, tiesių ir gan gausiai lapuotų stiebų. *Lapeliai* pailgo kiaušinio pavidalo, plokšti, staiga susmailinti; apatiniai lapai platesni už viršutinius. *Žiedeliai* smulkūs, išaugę į šviesiai geltonas, mažas, apskritas galveles, kurios sutvarkytos į nedideles, viršūnines šluotytes. *Žydi* nuo birželio mėnesio iki rudens; kvapas žiedų — savotiškas, silpnas.

Vaistams vartojamos žiedų galvelės, kurios renkamos ir džiovinamos paprastu būdu.

Žmonės vartoja sausukę kaip arbatą (20 gramų žiedų — 1 litre vandens) 3 kartus per dieną po 1 šaukštą po valgio nuo geltonligės ir nuo kūno išbėrimo; stipresnį sausukės viralą (100 gramų sausų žiedų — 1 litre vandens) moterys vartoja švirkšti nuo baltplovės.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores Staechados citrinae.*

Sausukės galveles kai kas vartoja nuo kandžių vilnoniams rūbams barstyti.

83. Serbentas juodasis.

Lotyn. Ribes nigra L., Vok., Schwarze Johanisbeere, Rus. Čiornaja smorodina, Latv. Upenes, zusterenes, Lenk. Smrodynia, porzeczka czarna.

Aiškinimas. Tai visiems gerai žinomas del skanių uogų krūmokšnis, priklausąs prie švalkšliečių (Grossulariaceae) šeimynos, auga paupiais, miškuose, krūmuose ir apleistuose grioviuose. Kai kas juoduosius serbentus specialiai augina pagerintomis sąlygomis, tada ir uogos yra stambesnės ir geresnės. *Rykštės* serbentų šakotos, apie 1 metrą aukščio; *žievė* tamsiai rusva. *Lapai* giliai skaldyti, nelygiai dantyti, pliki, su mažomis ypatingai kvepiančiomis karputėmis. *Žiedai* nedideli, gelsvai žali, suaugę į pailgas kabančias kekeles. *Žydi* gegužės mėnesį. Uogos juodos, sulig žirniu didumo (kultūrinių rūšių uogos daug didesnės).

Vaistams vartojami serbentų *lapai* ir *žievė*. *Lapai* skinami ir džiovinami ne vėliau kaip birželio pabaigoj, nes paskui kvapas jau sumenkėja. *Žievė* lupama pavasarį ir džiovinama saulėje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Folia* ir *Cortex Cassis, arba Ribium.* Žmonės vartoja lapus ir serbentų žievę kaip arbatą (2 šaukštu sausų serbentų lapų arba žievės—1 litre vandens) 4 kartus per dieną po valgio su pienu ir su medum nuo sauso kosulio, lengvam prakaitui sukelti ir nuo vandeninės ligos. Arbatai nuo pūslės,

inkstų uždegimo serbentų lapai ir žievė maišomi lygiomis dalimis su kiauline rietena, su jonažole ir su beržo lapais. Iš serbentų uogų gaminama sveika ir skani uoginė ir vynas.

84. Sidabražolė.

Lotyn. Potentilla anserina L., Vok. Gänsenkraut, Rus. Lapčatka gusinaja, Latv. Platkaji, Lenk. Srebnik, gęsiówka.

Aiškinimas. Tai visur išsiplatinęs ilgametis mažas augalėlis, priklausąs prie erškėtiečių (Rosaceae) šeimynos, auga jis atšlaitėse, paliai kelią, laukuose, o taip pat ir smėlingose ir durpingose pievose. Stiebas plonas, ilgas, gulsčias, mazgavietėse papildomai prisitvirtinęs prie žemės plonomis šalutinėmis šaknelėmis. *Spalva* stiebo žaliai rausva. *Lapai* turi aplamai imant pailgą pavidalą, plunksniškai išaugę iš 9—25 dantytų lapo dalelių, iš jų vidutinės didesnės už žemesniąsias. *Lapų* spalva daugiausia yra aksomiškai balkšva arba tik iš apačios balkšva, o viršuje šviesiai žalios spalvos. *Žiedeliai* nemaži, paskiri, ilgakočiai (žiedkotis visados nors šiek tiek ilgesnis už lapus), šviesiai gelsvi, iš 5 vainiklapių. *Žydi* nuo gegužės

Sidabražolė.

kii liepos mėn. Vaistams vartojama *visa iki žemės nudiauta žydinti žolė*, kuri džiovinama plonai išsklaisčius apytamsėje palėpėje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Anserinae.*

Žmonės vartoja sidabražolę kaip arbatą (2 kupini šaukštai sausos žolės — 1 litre vandens) 3 kartus per dieną po $^1/_4$ stiklinės nuo vidurių urzgimo, o sumaišytą kartu su gyvatžole ir su arkliarūgšte — nuo kraujinės. Garsusis Turneforas (Tournefort) siūlo stipriai užvirtą ir nusistovėjusią sidabražolės skystimą švirkštimui nuo baltplovės ligos.

85. Skalsagrūdis (skalsė, badagrūdė).

Lotyn. Claviceps purpurea L., Vok., Mutterkorn., Rus. Sporynja, Latv. Melnee rudzi, Lenk. Sporysz.

Aiškinimas. Kai kurių javų varpose, daugiausia rugių, pas mus dažnai tenka pastebėti stambus, tamsios spalvos, keistas „grūdas"—tai kalbamieji skalsagrūdžiai: viena iš stadijų parazitinio grybelio — *Claviceps purpurea L.* Jie atsiranda daugiausia birželio arba liepos mėnesio pabaigoje. Arčiau prisižiūrėjus prie šitų skalsagrūdžių daugiausia galima pamatyti tokį jų pavidalą: skalsagrūdžiai tribriauniai, į abu galu apskritai smaili, truputį sulenkti, išilgai o kartais ir skersai išlengvo suskeldėję. Paviršiaus spalva juodai melsva, kartais aptraukta lengvai nušluostoma šviesiai pilka paiša. Skersai perlaužus skalsagrūdis galima pamatyti vidury melsvai balkšva, kieta masė. Skalsagrūdžiai tai nuodingas daiktas, vartojant duoną su priemaiša apie 5 proc. skalsagrūdžių žmonės suserga sunkia liga, vadinamąja — *ergotizmus*. Taip kad rinkimas

Skalsagrūdžiai varpoje.

skalsagrūdžių dvejopai yra naudingas: kaip uždarbis ir kaip duonos valymas. Rinkti skalsagrūdžius galima iš varpų ir iš iškultų rugių. Medžiaga surinkta iš varpų stambesnė, švaresnė ir brangesnė, bet parduodant laboratorijoms dideliais kiekiais tinka ir antra skalsagrūdžių rūšis. Grūdams valyti yra specialinės mašinos, tik labai brangios, taigi skalsagrūdžius galima atskirti nuo rugių ir be mašinų gan greitai ir labai švariai šiuo būdu: sietas su rugiais pamažu pakratinėjant skandinamas į sūrų vandenį, kuriame sėklos skęsta, o skalsagrūdžiai visi, net menkiausios jų dalelės, išplaukia į paviršių. Druskos skiedinys turi būti 25 proc. stiprumo, tai yra 10 kilogramų paprastos druskos tirpinama pustrečiame kibire vandens. Toks skiedinys tarnauja ilgam laikui. Atskirti skalsagrūdžiai ir rugiai, žinoma, plaujami švarum vandeniu ir džiovinami ne aukščiau kaip 35 R^0 temperatūroje.

Vaistinėse lotyniškai skalsagrūdžiai vadinasi: *Secale cornutum*, iš kurių gaminami ekstraktai, lašai ir kiti. Medicinos reikalui vartojami kraujui sulaikyti daugiausia ginekologijos praktikoje. Vartoti skalsagrūdžius be gydytojo nurodymo draudžiama, nes labai pavojinga. Skalsagrūdžiai pastovėję ilgiau kaip metus pameta savo reikšmę vaistų atžvilgiu, todel jie ir duonoje iš senų rugių jau nebekenksmingi darosi.

86. Spalgena (spanguolė).

Lotyn. Vaccinium oxycoccus L.. Vok. Moosbeere. Rus. Kliukva, Latv. Dzervenes, Lenk. Borówka żórawina.

Aiškinimas. Tai mažas ir amžinai žaliuojąs augalėlis, priklausąs prie viržiečių (Ericaceae) šeimynos, auga durpinėse balose ir samanotose pievose. *Stiebas* šakotas, plonas, šliaužiąs, vietomis prisitvirtinęs prie žemės plonomis, šakotomis šaknutėmis; šakutės taip pat labai plonos, prie žemės prisiglaudusios ir tik retkarčiais į viršų pakilusios, jaunos šakelės šiek tiek plaukuo-

tos. *Lapeliai* eiliniai, mažyčiai, trumpakočiai, pailgai apvali, smaili, su žemyn nulenktais kraščiukais, iš viršutinės pusės tamsiai žalios spalvos, blizgą, iš apačios pilkai žali. *Žiedeliai* smulkūs, nulinkę, išaugę ant ilgokų kotelių po 1—2—3— greta (viršūnėse) pernykščių šakelių. *Žiedkočiukai* plonų siūlų pavidalo, auga viršūninių lapelių pažastyse, kiekvienas iš jų su 2 mažais priežiediniais lapeliais. *Žiedų spalva* — raudona arba balkšvai raudona. *Žydi* nuo gegužės iki rugpiūčio mėnesio. *Vaisius*—apskrita arba pailga, sultinga, iš pradžios balta, o paskui aiškiai raudona uoga. Medicinos reikalams vartojamos tik spalgenų uogos, kurios renkamos vėlai rudenį (jau po pirmųjų šalčių) ir anksti pavasarį (tuojau sniegui nutirpus). Subrendusios uogos labai sultingos, be kvapo, skaisčiai raudonos, labai rūgščios (spalgenų sultys taip pat raudonos).

Vaistinėse gaminamas spalgenų sirapas — *Sirupus Oxycocci* ir gėrimas — *Potio oxycocci*, kurie vartojami kaip priemaiša kitų vaistų skoniui ir spalvai pagerinti. Renkant spalgenų uogas dideliais kiekiais galima būtų eksportuoti jos į užsienius, nes tai ne visur augąs augalas.

87. Suktaodis (kalvožė).

Lotyn. Sempervivum sobolIferum Sims, Vok. Hauswurz, Rus. Molodik Latv. Saulrieteni, kapu abalinš., Lenk. skoczek, rojnik.

Aiškinimas. Tai ilgametis augalas, priklausąs prie storalapių (Crassulariaceae) šeimynos, auga daugiausia sausuose pušynuose, kalneliuose, pamiškėse, smėlynuose. *Lapai* stori, pliki, sultingi, su blakstienėtais kraštais, smaili, žalios arba rausvai žalios spalvos, išaugę į pašakninę apskritą galvelę, iš kurios apie liepos ir rugpiūčio mėnesį išauga taip pat lapuotas žiedstiebis. *Žiedai* gelsvai žalios spalvos, surinkti stiebo viršūnėje į platoką žiedyną.

Suktaodis.

Vaistams vartojama visa šviežia žolė, be šaknų, iš kurios spaudžiamos sultys: *Succus sempervivum recens.* Žmonės vartoja suktaodžio sultis su raudonu vynu nuo kraujinės ir nuo vidurių sukimo. Šviežiai sugrūsta žolė košelės pavidalu dedama ant apsmukintų (nuplikintų), nušutintų vietų, nuo rožės ir nuo įvairių odos suerzinimų. Yra dar vadinamoji — *Sempervivum tectorum* rūšis, kuri vaistams taip pat vartojama, tik Lietuvoje jos nerasta. Norint pasilikti suktaodžių žiemai, sodinami jie į puodelį su smėliu ir laikomi apysausiai ant lango.

88. Šalpusnis (močeklapiai).

Lotyn. Tussilago farfara, Vok. Huflattich, Rus. Mat i mačicha, Latv. Lepenes, Lenk. Podbiał zwyczajny.

Aiškinimas. Šalpusnis — ilgametė žolė, priklausanti prie bendražiedžių (Compositae) šeimynos, auga šiek tiek drėgnesnėje, molingoje ir kalkingoje šaltoje žemėje, laukuose ar daržuose. *Šakniastiebis* gulsčias, gan storas, apskritas, išsišakojęs ir apaugęs plonomis šalutinėmis šaknelėmis. Anksti pavasarį iš šaknialuišio išauga keletas vienamečių, apskritų, prastų, iki 15 centimetrų aukščio žiedstiebių; jie apaugę baltais, garbiniuotais plaukeliais ir prie stiebo prisiglaudusiais, dažniausiai rusvais, pailgais, smailais lapeliais, kurie žiedstiebio viršūnėje tankiau susiėmę kaip prie apačios. *Žiedai* smulkūs, išaugę žiedstiebio viršūnėje į didokas pavienes geltonas galveles, kurios pilnai sužydusios stovi

tiesiai, o prieš tai ir baigiant žydėti — paniursta. Šalpusnio žiedstiebis plikas, šiek tiek išgaubtas. Peržydėjus iš tam tikrų šaknialuišio pumpurų išauga keletas ilgakočių, apskritų, širdies pavidalo lapų. Kraštai jų kampuo-

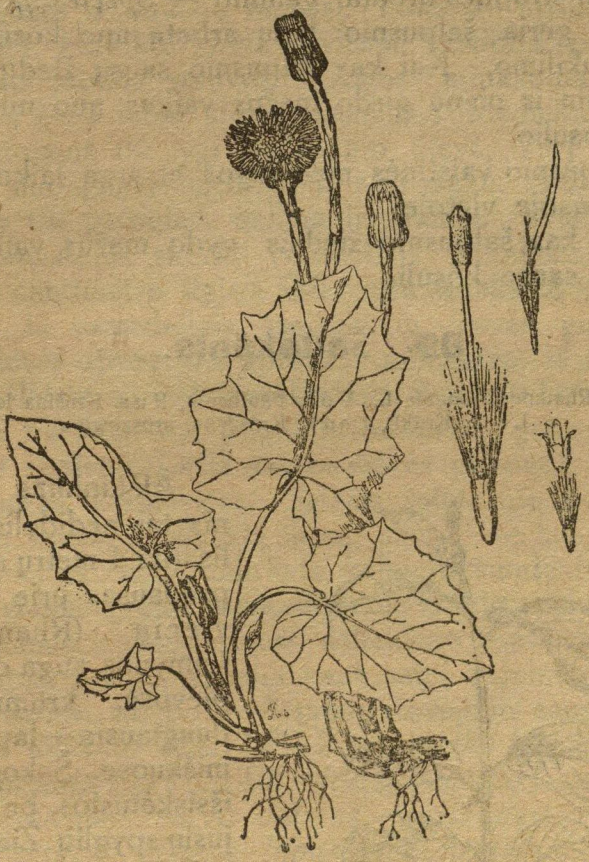

Šalpusnis ir jo atskiri žiedžiukai.

tai karpyti, nelygiai dantyti; viršutinė lapų pusė gražiai žalia, plika, o iš apačios tankiai apaugusi baltais, susivėlusiais plaukiukais; lapkočiai taip pat pūkuoti ir rindžiuoti. Sėklos šalpusnio pailgos, viršūnėje su kuodžiuku. Medicinos reikalams vartojami tik *šalpusnių lapai*, kurie renkami gegužės mėnesį ir džiovinami paprastu būdu ne saulėje, kad nepajuostų. Šalpusnio lapai, kurie yra

užkrėsti įvairiais taškais (juodais, geltonais ir kitais) — atmetami. Sausi lapai veik be kvapo, lengvai kartaus ir traukiančio skonio.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Folia Farfarae*, kur vartojami krūtinės arbatai gaminti — *Species pectorales*. Žmonės geria šalpusnio lapų arbatą nuo kosulio, nuo voties sukilimo. Kai kas šalpusnio sausų žiedų arbata su medum ir pienu girdo mažus vaikus nuo nusitęsusio sauso kosulio,

Šalpusnio vaistinės medžiagos atsarga laikoma maišuose sausoje vietoje.

Kai kas šalpusnio žiedais gydo mažus vaikus taip pat nuo sauso kosulio.

89. Šaltekšnis.

Lotyn. Rhamnus frangula L., Vok. Faulbaum, Rus. Krušina lomkaja, Latv. Krukli, Lenk. Kruszyna, kruszewina.

Šaltekšnio šakelė ir jo vaisius.

Aiškinimas. Šaltekšnis tai nedidelis medelis (iki 4 metrų aukščio), priklausąs prie medlevičių (Rhamnaceae) šeimynos, auga drėgnose pievose, krūmuose ir daugiausia—lapuotuose miškuose. Šakos eilinės, išsiskėtusios, be sukietėjusių spyglių. Žievė rausvai rusva, lygi, su balkšvais pailgais taškeliais, o ant senesnio liemens—pilkai rusva arba tamsiai ruda. Šaltekšnio jaunų šakelių viršūnės, lapkočiai ir žiedkočiai yra apaugę mažais, minkštais plaukeliais.

Lapai su vidutiniško ilgumo koteliais, eiliniai arba kartais beveik priešpriešiniai, apvali, su trumpai smailais galeliais, lygiakočiai, pliki, su aiškiai žymia išilgine gysla ir su 6—8 kraštutinėmis gyslytėmis. *Žiedai* maži, dvilyčiai, ilgakočiai, susirinkę lapų pažastyse po 2—6 greta. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. *Vaisius*—apskrita, sultinga uoga, kuri kol jauna—šviesiai raudona, paskui vis tamsėja iki juodos spalvos. Uogos minkštimas žaliai rusvas, su 2—3 labai kietais kauleliais. Medicinos reikalams vartojama tik lygi šaltekšnio žievė, kurį lupama pavasarį nuo jaunų medelių ir nuo šakų. Džiovinama žievė kur tik patogiau, galima ir saulėje. Prieš džiovinant ji piaustoma skersai nedideliais gabaliukais (apie 1—2—3 centimetro ilgio). Džiovinta šaltekšnio medžiaga susideda iš vamzdeliais susisukusių žievės gabaliukų, sausos žievės storis yra apie 1,5 milimetro, iš oro švelniai raukšlėta ir su baltais taškeliais, iš vidaus beveik visai lygi arba tik šiek tiek išilgai brūkšniuota, geltonos arba oranžinės spalvos. Lūžis sausos žievės geltonas, nelygus, sluogsniuotas, šipuliuotas. Šviežia šaltekšnio žievė turi nemalonų kvapą ir šlykštų skonį; sausa—be kvapo ir aštriai-kartaus skonio, Sumirkyta kalkiniu vandeniu sausa žievė iš vidaus greitai paraudonuoja kraujo spalva. Šviežia ir aplamai neišsistovėjusi šaltekšnio žievė vaistams nevartojama, nes ji sukelia kankinantį vėmimą. Pradedama ji vartoti tik po 2—3 metų stovėjimo sausoje vietoje arba *kaitinta apie 1,5—2 val. laiko temperatūroje ne mažiau kaip 100° C. Tik tada šaltekšnio žievė darosi puikus viduriams valyti vaistas, kuris geriau veikia net už brangius senesų lapus, nes neerzina vidurių.* Suaugusio žmogaus viduriams išvalyti užtektinai 1 stiklinės žievės arbatos, kurią galima gerti su cukrum, su uogaine, su medum. Arbata verdama iš 1 šaukšto stambiai grūstos šaltekšnio žievės — 1—1$^1/_2$ stiklinėje minkšto vandens.

Vaistinėse lotyniškai žievė vadinas: *Cortex Frangulae*, iš kurios gaminami šaltekšnio lašai ir tiršti ekstraktai·

Parduodamoji šaltekšnio medžiaga turi būti su pažymėjimu, *kada žievė surinkta.*

Dėliai žievės brangumo šaltekšnis patariama specialiai auginti. Šaltekšnio nepainioti so šunobele!

90. Šeivamedis.

Lotyn. Sambucus nigra L., Vok. Holunder, Rus. Buzina čiornaja, Latv. Pleeders, Lenk. Bez czarny, bzowina.

Aiškinimas. Tai šakotas apie 4 metrų aukščio me-

Šeivamedžio žydinti šakelė ir vaisius.

delis, priklausąs prie šeivinių (Caprifoliaceae) šeimynos, auga krūmuose, o daugiausia veisiamas gyvai tvorai

tverti ir sodams pagražinti. Šeivamedžio *liemuo* turi pilką, suskeldėjusią žievę, jaunos šakelės žalios arba žaliai pilkos. *Lapai* priešpriešiniai, su koteliais, neporiškai sudėti iš 5—7 pailgų, smailų, nelygiai dantytų lapelių, kurie iš viršaus tamsiai žalios spalvos, o iš apačios šviesesni ir su išpampusiomis gyslytėmis. *Žiedai* smulkūs, gelsvai balti, išaugę didelėmis kekėmis. Kekių viršūnėje žiedeliai sutvarkyti po 3 greta taip, kad vidutinis iš jų sėdįs, o du kraštutiniai žiedeliai su koteliais. *Žydi* gegužės, birželio mėnesį. *Vaisius* — sultingā, tamsiai violetinės spalvos uoga su 2—3 kauliukais.

Vaistams vartojami sausi ir žąli šeivamedžio žiedai, šviežios uogos ir džiovinta žievė. *Žiedai* renkami žydėjimo pradžioje gražią ir sausą dieną (su visomis kekelėmis) ir džiovinami pastogėje. Šviežį žiedai vartojami šeivamedžio vandeniui gaminti. Vaisiai renkami pilnai subrendę apie rugsėjo mėnesį; iš jų gaminamas šeivamedžio ekstraktas. *Žievė* lupama pavasarį ir džiovinama paprastu būdu. Kvapas šviežios žievės šlykštus, bet bedžiūstant pagerėja, skonis gaižus, apysaldžiai greikštas, apysūris. Arbata sausos žievės (30 gramų žievės—1 litre vandens) geriama po $^1/_4$ stiklinės 3 kartus per dieną šlapumui sukelti. (Nežiūrint to, kad arbata smarkiai veikia, bet vis delto ji nedidina kraujo slėgimo ir širdies neveikia).

Žiedai vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores sumbuci*, kurie dedami į gerklei plauti žolių rinkinį. *Species ad gargarisma*, *į Sen-Žermeno* viduriams gydyti rinkinį— *Species laxantes St. Germain.* Šeivamedžio vanduo vartojamas akims plauti ir parfumerijos reikalams. Sausi žiedai vartojami kaip arbata (15—20 gramų žiedų — 1 litre vandens) 3 kartus per dieną po 1 stiklinę prakaitui sukelti, gerklei plauti, ingaliacijai ir šiltiems prievilgiams nuo fliuso ir šiap nuo sutinimų. Vaisių ekstraktas įeina į vidurių paleidžiamąją košelę: *Electuaria lenitivum* ir į kitus vaistus, o taip pat vaisinių vynų ir likerių spalvai pagerinti.

91. Šilingė (Tramažolė).

Lotyn. Glechoma hederacea L., Vok. Gundelrebe, Rus Budra pliuščevidnaja, Latv. Setložņis, Lenk. Bluszczyk ziemny, kurdybanek.

Aiškinimas. Tai paprasčiausia mūsų laukų ilgametė žolė, priklausanti prie žiopliečių (Labiatae) šeimynos, auga laukuose, daržuose, soduose, patvoriais, miškuose, mėgsta derlingą žemę ir šiek tiek prie pavėsio vietą. Stiebas keturbriaunis, iki 60 centimetrų ilgio, gulsčias, šakotas. Lapai trumpakočiai, apatiniai maži, inksto pavidalo, vidutiniai—didesni, apskriti, širdies pavidalo, raukšlėti, bukai dantyti. *Žiedai* melsvai violetinės spalvos,

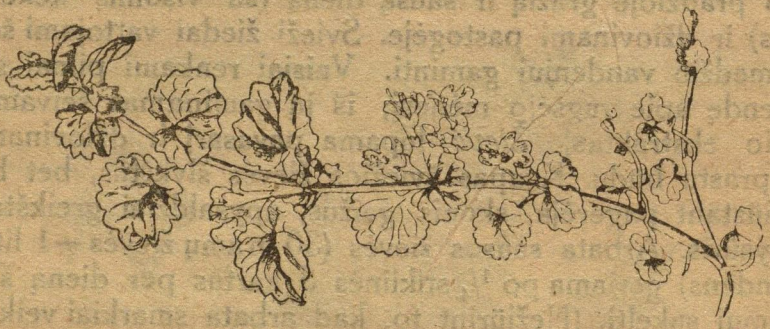

Šilingė.

išaugę lapų pažastyse po kelis žiedus greta. *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. Visas augalas apaugęs retais plaukeliais. Vaistams vartojama žydinti viršum žemės auganti augalo dalis, kuri renkama ir džiovinama paprastu būdu, ne saulėje.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Hederae terrestris.*

Žmonės vartoja šilingę kaip arbatą (25 gramų sausos žolės — 1 litre vandens) 3 kartus per dieną po $^1/_2$—1 stiklinę nuo skaudulių po gimdymo, o taip pat — kraujui ir plaučiams valyti. Kai kas žolės tirštimais šildo karvės tešmenį nuo pavojingo pribrinkimo.

92. Širdažolė (šimtažiedė, skiauturėlės, skiautės).

Lotyn. Erythrea centaurium Pers, Vok. Tausendgüldenkraut, Rus. Zolototysiačnik, Latv. Augstini, Lenk. Tysiącznik zwyczajny.

Aiškinimas. Ši vienametė arba dvimetė žolė priklauso prie širdažoliečių (Gentianaceae) šeimynos. Auga ji laukuose, krūmuose, miško aikštėse ir kt. Širdažolė, kaip geras vaistas, žinoma jau iš senų senovės — Dioskorido ir Plinijaus laikų. Širdažolės *šaknys* trumpos, šakotos, rusvai gelsvos. *Stiebas* tiesus, keturbriaunis, plikas, iki 30 centimetrų aukščio ir apie 2 milimetru storio. *Lapai* lygiakraščiai, su 3—5 išilginėmis gyslytėmis, pliki. Apatiniai lapai išaugę į pašakninį menturėlį, visi lapai priešpriešiniai, bekočiai; apatiniai iš jų bukagaliai ir visų stambiausi, viršutiniai pailgai apvali. *Žiedai* vidutiniško didumo, dvilyčiai, raudoni, išaugę stiebo viršūnėje į plačią šluotytę. *Žydi* nuo birželio ik rugpiūčio mėnesio. Medicinoje vaistams vartojama visa žolė, tik be šaknų. Žolė renkama prieš pat žydėjimą, kada dar apatiniai lapai visi gražiai žali (nepagedę) ir stipriai laikosi. Kad geriau ir pilniau pažeminius lapus nuimtų, žolė raunama, o šaknys nupiaustomos tik prieš džiovinant arba net išdžiovinus. Džiovinama medžiaga tamsioje ir gerai vėjo džiovinamoje vietoje, ant lentynų arba ant ištemptų audeklų.

Širdažolė.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi; *Herba centaurii minoris*, kurios vartojamos apetito lašams gaminti.

Žmonės vartoja širdažolę gan plačiai kaip arbatą

(15—20 gramų sausos žolės—1 litre vandens) po 1 stiklinę prieš valgį 3 kartus per dieną nuo blogo vidurių virškinimo, nuo visuotinio nusilpnėjimo, nuo išblyškimo ir sąryšy su šituo—nuo širdies nusilpnėjimo. Širdažolė priiminėjama, be arbatos, dar ir lašais, kurie gaminami iš 100 gramų sausos žolės ir 500 gramų degtinės arba balto vyno. Šis mišinys turi stovėti užkimštas šiltoje vietoje 10 — 15 dienų, o paskui perkošus geriamas po 40—60 lašų taurelėje virinto vandens prieš valgį.

93. Šventagaršvė.

Lotyn. Angelica Archangelica L., Vok. Engelwurz, Rus. Diagil lekarstwennyj, Latv. Liču steebrs, Lenk. Dzięgel lekarski.

Aiškinimas. Ši dvimetė žolė priklauso prie bra-

Šventagaršvės žydinti viršūnė ir charakteringas lapmakštis.

giečių (Umbeliferae) šeimynos, auga ji paupiais, paežeriais ir apleistose drėgnose vietose. Šventagaršvė turi

trumpą storą, skersai rumbuotą, vidury išpurpusį (skylėtą), antrais metais buką šakniastiebį, kuris tankiai apaugęs ilgokomis (iki 30 centimetrų ilgio ir iki 1 centimetro storio) susipynusiomis išilgai rindžiuotomis šaknimis. *Stiebas* tiesus, tuščias, apskritas, išilgai rindžiuotas, plikas, iš apačios rausvas, į paviršių melsvai žalias, šakotas. *Lapai* su didelėmis, išpūstomis makštimis, pliki, iš apatinės pusės melsvai žali. Apatiniai lapai dideli, ilgakočiai, du ar tris kartus plunksniškai skelti, kiti lapai juo arčiau prie viršūnės juo mažesni. Viršutiniai lapai trumpakočiai arba kuone sėdį, triskilčiai, su apvaliomis dantytomis dalelėmis. *Lapkočiai* apskriti, išilgai rindžiuoti, tušti. Žiedai smailūs, auga pažastiniuose arba viršūniniuose skėteliuose. Bendras skėtelių pavidalas apskritas su daugeliu pūkuotų, spinduliškų stipinėlių. Laukinė šventagaršvė žydi antrais metais nuo birželio iki rugpiūčio mėnesio, o kultūrinė ir gerose sąlygose auginama—pirmais metais. Vaisius dvilypis, pailgai apvalo pavidalo, šiek tiek suplotas, gelsvas, su 10 išilginių briaunelių. Medicinos reikalams vartojami šakniastiebiai su šalutinėmis šaknimis, kurios kasamos antrais metais anksti pavasarį ir džiovinamos suvarsčius ant siūlo sausoje vietoje. Prieš džiovinant šaknys plaujamos tekančiame vandenyje. Džiovintos šventagaršvės šaknys rudos arba rausvai melsvos, apskritos, skersai rumbuotos, raukšlėtos, apie 5 milimetrus storio, susipynę tarp savęs į ilgoką (iki 30 centimetrų) kasą, Lūžta šaknis lygiai, perlaužtoje vietoje balta su storu aplinkiniu žievės lanku. *Kvapas* smarkus, ypatingas. Skonis pirma apysaldžiai gaižus, paskui aštrus, apykartis. Medžiagos atsarga laikoma sausoje vietoje ir standžiai uždaromose dėžėse, kad neišsikvėptų.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Rhizoma* arba *Radix Angelicae*, kuri vartojama tam tikriems ekstraktams, spiritui, lašams ir kitiems dalykams gaminti.

Žmonės gan plačiai vartoja šventagaršvę nuo vidurių blogo virškinimo, nervams sustiprinti ir nuo kitų ligų.

Be to, šventagaršvės šaknys ir sėklos vartojamos cukrainėse ir likerių dirbtuvėse. Iš jaunų ir sultingų švetagaršvės auglių verdama labai skani ir sveika uoginė.

94. Švento Petro raktai.

Lotyn. Primula officinalis L., Vok. Schlüsselblume, Rus. Piervocviet karstvennyj, Latv. Gaila pieši, Lenk. Piervlostka lekarska.

Švento Petro raktai.

Aiškinimas. Ši puiki ir daugelio žmonių pažįstama ilgametė žolelė priklauso prie pirmagimiečių (Primulacae) šeimynos, auga pievose, krūmuose, miškuose ir laukuose. *Šakniastiebis* storokas, status, rudas, šiek tiek rumbuotas, trumpas ir su daugeliu šalutinių plonų šaknelių. *Lapai* pažeminiai, pailgi, apvali, raukšlėti, plačiakočiai, iš apatinės pusės švelniai pūkuoti (jaunų lapų kraštai garbiniuoti). *Žiedai* maloniai kvepia medum, vidutiniško didumo, geltoni, išaugę žiedstiebio viršūnėje po kelis greta, ir visi jie nuvirtę į vieną stiebo pusę. *Žiedstiebis* apskritas, iki 20 centimetrų aukščio, švelniai plaukuotas. *Žydi* balandžio ir gegužės mėnesį. *Vaistams* vartojami tik geltoni žiedų vainikėliai, kurie renkami gražią sausą dieną

ir pagreitintu būdu, ne saulėje. Atsarga medžiagos laikoma sausoje vietoje, nes sudrėkę arba ilgai džiūvę jie greitai pavirsta iš geltonos spalvos į žalią ir tuo labai gadina medžiagą. Sausų žiedų kvapas silpnesnis kaip žalių; skonis apysaldis, lengvai gleivėtas.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Flores Primulae.*

Žmonės vartoja kaip arbatą (4 — 5 gramai sausų žiedų — 1 stiklinėje vandens) su medum 3 kartus per dieną 1 šaukštą po valgio vaikams nuo kosulio, nuo peršalimo ir prakaitui sukelti. Medicinoje mokslinio pritaikymo neturi, nes augalas dar tinkamai neištirtas.

95. Švitriešis.

Lotyn. Ficaria ranunculoides Roth, Vok. Feigwurzel, Rus.L., Čistiak, Latv. Snaudoša purene, Lenk. Ziarnaplon.

Aiškinimas. Tai ilgametė ankstyva pavasario gėlė, priklausanti prie vėdryniečių (Ranunculaceae) šeimynos, auga miškuose, krūmuose ir pievose. *Stiebas* gulsčias, su pakilusia viršūne. *Lapai* apskriti, širdies pavidalo, pliki, blizgą, su nelygiai karpytais kraštais; apatiniai lapai lygiakraščiai, viršutiniai —trumpakočiai. Dauguma šaknų sugumbėję į pailgas, mažas, šviesiai rusvas mėsingas bulbytes. *Žiedai* vidutiniško didumo, geltoni, galūniniai, ant ilgokų apskritų žiedkočių. Ypatingai gražiai atrodo švitriešis anksti pavasarį, kada visa gamta dar tik iš žiemos miego atbunda, ojis jau paliai čiurlenančius upelius blizga pakrūmėse savo geltonais žiedeliais. *Žydi* nuo kovo iki gegužės mėnesio. Vaistams vartojamos šaknys ir žydinti žolė.

Švitriešio žydinti viršūnė ir jo bulvytės.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi *Radix et Herba Chelidoniae minoris.*

Iš šviežios švitriešio žolės su bulbytėmis spaudžiamos sultys, kurios, sumaišius su baltu vynu (30 gramų sulčių ir 90 gramų vyno), geriamos po 1 arbatinį šaukštelį prieš valgį nuo skorbuto; sausa žolė su bulbytėmis malama į smulkiausius miltelius, kuriais barstomos pūliuojančios žaizdos; žmonės vartoja švitriešį kietiems sutinimams gydyti. Ten jis ruošiamas taip: lygios dalys šviežios švitriešio žolės su bulbytėmis ir saldžių obuolių šutinamos lengvame gare, kol bemaišant iš jų pasidarys košelė, su kuria, ne visai ataušusia, apdedama sutinusi vieta ir šiltai užrišus laikoma apie 6 valandas.

Kai kur šviežia švitriešio žolė pavasarį valgoma vietoje gardžių saločių, nuo ko silpni ir neveiklūs viduriai žymiai sustiprėja.

96. Šunobelė.

Lotyn. Rhamnus Cathartica L., Vok. Kreuzdorn, Rus. Krušina koliučaja, žoster, Latv. Paberže, vilkabele, Lenk. Szakłak,

Aiškinimas. Šis dažnai pas mus matomas medelis priklauso prie medlevičių (Rhamnaceae) šeimynos, auga iki 4 m. aukščio, daugiausia lapuotuose miškuose ir krūmuose. Šunobelė turi išsikėtusias, priešpriešines, kryžmai sutvarkytas ir tankiai lapuotas šakas, kurios daugiausiai baigiasi sausu duriančiu akstinu. Vienamečių šakelių ga-

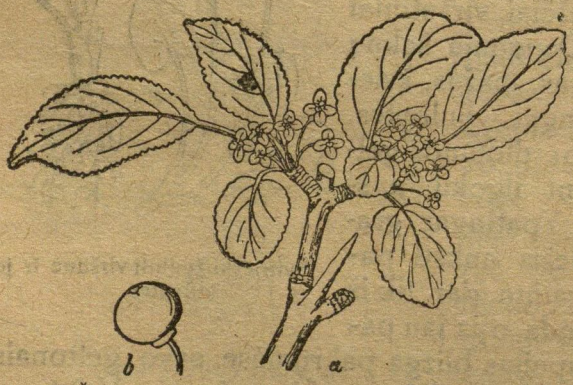

Šunobelė a/ žydinti šakutė, b/ vaisius.

lūnės aiškiai yra žalios spalvos ir lyg žolės minkštos. *Lapai* su priešpriešiniais apvaliais koteliais, šiek tiek smaili, smulkiai nelygiai ir bukai dantyti. Iš abiejų pusių išilginės tiesios lapo gyslytės paprastai yra dar po 3 sulenktas šalutines gyslytes. *Lapo koteliai* rindžiuoti ir apaugę retais plaukeliais. *Žiedai* smulkūs, žalsvi, vienlyčiai, dvinamiai, ilgakočiai, išaugę puokštelėmis lapų pažastyse riboje tarp pernykštės ir šįmetės šakelės. *Zydi* gegužės ir birželio mėnesį. *Vaisius* — sultinga, vidury žalsvai rusva, iš oro juoda, sulig žirniu didumo uoga, kuri vidury turi 4 kietus kauliukus. Medicinos reikalams vartojamos subrendę sviežios šunobelių uogos—*Baccae Spinae cervinae*, iš kurių šviežių sulčių gaminamas sirapas — *Sirupus Rhamni Catharticae*, Jis pamažėle, lengvai ir ilgai vidurius silpnina. Sausos uogos ir jų arbata nors ir vartojama viduriams valyti, bet retai, nes dažnai sukelia vėmimą ir net kraujinį viduriavimą. Be vaistų, šunobelės uogos ir žievė vartojami dažams gaminti, lapai ir šaknys—odoms išdirbti. Uogų sultys su alūno skiediniu duoda žalios spalvos dažus, o be alūno — geltonai dažo odą ir popierių. Surinktos šunobelės uogos vaistams dviovinamos šiltame pečiuje ir laikomos sausoje vietoje.

97. Trūkažolė.

Lotyn. Cichorium inthybus L., Vok. Wegworte, Rus. Cikorij obyknovennyj Latv. Cigorini, lauku cigorini, Lenk. Cykorja pospolita.

Aiškinimas. Tai ilgametis augalas, priklausąs prie bendražiedžių (Compositae) šeimynos, auga laukuose, daržuose, pakelėse ir šiaip apleistose vietose. *Šaknis* ilgametė, stati, ilgoka (apie 30 centimetrų ilgio), varpsties pavidalo, šakota, mėsinga ir sultinga. *Stiebas* tiesus, iki 70 centimetrų aukščio, šakotas, apskritas, rindžiuotas ir šiurkščiai plaukuotas. *Lapai* lengvai plaukuoti, ei-

liniai su ryškiai iškilusia apatinėje pusėje vidutine išilgine gyslyte, nelygiai karpyti kraštai; apatiniai lapai trumpakočiai, o viršutiniai—sėdį ir lygiakraščiai. *Žiedeliai*

Trūkažolė.

smulkūs, mėlyni, surinkti į vidutiniško didumo galveles, kurios išaugę šakelių viršūnėse arba mažų lapų pažastyse paskirai (bet kartais ir po 2—3 greta). Bendroje galvelėje yra žiedelių apie 18 — 20, jie randasi šiek tiek šeriuotame ir įlinkusiame žiedsosty. *Žydi* liepos ir rugpiūčio mėnesį.

Vaistams vartojamos tik trūkažolių šaknys, kurios renkamos rudenį, plaujamos švariame vandeny, džiovinamos šiltame pečiuje arba, geriausia, dirbtinėje džiovykloje. Sausa šaknis rusvai pilka, raukšlėta, viduje gelsvai balta, be kvapo ir stipriai kartaus skonio.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix Cichorii*, iš kurios gaminama *Extractum Cichorii*. Žmonės vartoja trūkažolės šaknį kaip arbatą nuo blogo vidurių virškinimo, nuo kūno silpnumo ir išblyškimo. Kitose kalbose trūkažolė vadinama *cikorija* ir geria ją su pienu vietoje kavos. Kultūrinės cikorijos šaknys vaistams netinka. Trūkažolės šaknis vaisto atžvilgiu galutinai dar neištirta, tik surasta joje tam tikros sudėties smalos, inulino, cukraus, riebalų, kalio natro, kalkių, magnezijos, geležies deginio, fosforo rūgšties, sieros rūgšties, titnago rūgšties ir chloro.

98. Tvira.

Lotyn. Solidago Virgaurea L., Vok. Goldrute, Rus. Zolotaja rozga, Latv. Zeltgalviši, Lenk. Nawłoć pospolita.

Aiškinimas. Tvira — paprastas mūsų laukų augalas, priklausąs prie bendražiedžių (Compositae) šeimynos, auga krūmuose, miškuose, laukuose, pakelėse smėlingose ir sausose vietose. *Stiebas* tiesus iki 80 centimetrų aukščio, rausvai žalsvas, lengvai šakotas. *Lapai* priešpriešiniai, suriedėję į platų kotelį, apvali, buki, dantyti; vidurstiebiai lapai pailgi, trumpakočiai, smaili, aštriai dantyti; viršutiniai — kuone smaili, pailgi, lygiakraščiai. *Žiedeliai* geltoni, maži, suaugę į mažas galveles, kurios sudaro stiebo viršūnėje didokas šluotytes. Visas augalas šiek tiek plaukuotas. *Žydi* liepos ir rugpiūčio mėnesį. Šviežias augalas turi ypatingą silpną kvapą, kuris žolę džiovinant išnyksta. *Skonis* apykarčiai aštrus.

Vaistams vartojamos žydinčios augalo viršūnės, kurios skinamos žydėjimo pradžioje ir džiovinamos tamsioje vietoje. Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba con-*

solidae saracenicae. Žmonės vartoja džiovintą žolę kaip arbatą (30 gramų sausos žolės — 1 litre vandens) po 1 stiklinę 4 kartus per dieną prieš valgį nuo šlapumo užsiturėjimo ir nuo akmenų pūslėje.(Rusų kazokai geria tviros arbatą ūpui palaikyti, įvairiems liūdesiams išblaškyti ir aplamai — „sielai sustiprinti“).

Tvira.

Stipresnė tviros arbata (50 gramų žolės 1 litre vandens); vartojama burnai ir dantims plauti po kiekvieno valgio, nuo ko dantys darosi sveikesni, geriau laikosi ir sustiprėja jų smegenys, geriausia tada, jei dar į arbatą pridedama ajaro šaknų ir bent kiek grūstų švitriešio bulbyčių.

99. Varnalėša.

Lotyn. Lappa tomentosa All., Vok. Klette, Rus. Lopušnik, Latv. Pukainais lipdadzis, Lenk. Łopian, łopuch.

Aiškinimas. Varnalėšų yra kelios atmainos, bet visos jos vienodai vartojamos vaistams ir visos priklauso prie bendražiedžių (compositae) šeimynos. *Varnalėša pūkuotoji* (Lappa tomentosa) stiebą turi tiesų, iki 130 cen-

timetrų aukščio, šakotą, rindžiuotą ir minkštai plaukuotą. Stieblapiai iš viršutinės pusės tamsiai, o iš apatinės pilkai žalios spalvos, jauni lapai pilkai pūkuoti. Apatiniai lapai ilgakočiai, pailgi, širdies pavidalo; viršutiniai lapai —ilgo kiaušinio pavidalo, smaili. Žydinčios galvelės turi apie 15—18 milimetrų pločio ir gausiai pūkuotos. *Žydi* nuo birželio iki rugpiūčio mėnesio. Auga ši varnalėša geroje, prie juodžemio ir giliai išdirbtoje žemėje.

Varnalėša didžioji (Lappa major Gaertn.). Aukščio turi iki 180 centimetrų, lapai labai dideli, apkskritai smaili, su koteliais. *Žiedų* galvelės apie 25 milimetrus pločio, plačiai rutuliškos ir apyplikės. Didžioji varnalėša žydi pabaigoje rugpiūčio mėnesio, auga apleistose vietose, krūmuose ir randama rečiau, kaip pūkuotoji varnalėša.

Varnalėša mažoji (Lappa minor DC.). Stiebas panašus į pūkuotosios, iki 120 centimetrų aukščio, žiedeliai violetiniai, smulkūs, išaugę į galveles, kurios iš viršaus užtiestos neva voratinkliukais ir sutvarkytos į nedideles kekeles (Lappa memorosa). *Stiebas* iki pusantro metro aukščio, rūgštelių pavidalo, su išvadžiai ir lankiškai nulinkusiomis šakelėmis. *Žiedų* galvelės vidutiniško didumo, voratinkliškai pūkuotos. *Žiedeliai* purpurinės spalvos. Ši varnalėša randama daugiausia miškuose.

Vaistams vartojamos *tik pirmametės, tai yra dar nežydėjusios varnalėšos šaknys*, kurios kasamos rudenį arba pavasarį antrais metais ir džiovinamos paprastu būdu saulėje arba šildomoje vietoje. Prieš džiovinant storesnės šaknys skaldomos išilgai, kad vienodžiau ir geriau džiūtų, nes drėgna medžiaga paskui greitai supelėja. Džiovintos varnalėšos šaknys yra vidutiniško ilgumo ir storumo, raukšlėtos, pilkai rusvos, o vidury balkšvai arba gelsvai rusvos. *Skonis* iš pradžios būna gleivingai apysaldis, o paskui darosi apykartis. *Kvapas* silpnas, ypatingas.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix Bardanae*, iš kurio gaminamas plaukams tepti aliejus—*Oleum Bardanae*. Žmonės vartoja varnalėšų arbatą (20 gramų grūstos

sausos šaknies—1 litre vandens) 3 kartus per dieną po $^1/_2$—1 stiklinę kraujui valyti, lengvam vidurių susilpninimui, prakaitui ir šlapumui sukelti, nuo slaptojo gemorojo, nuo pleiskanų galvoje (Pityriasis Capitis), aplamai galvai trinkti ir nuo plaukų smukimo (Alopecia).

100. Varpis (varputis).

Lotyn. Triticum repens L., Vok. Quecke, Rus. Pyrej, Latv. Parasta varpata, Lenk. Perz.

Varpis.

Aiškinimas. Visi ūkininkai gerai pažįsta varpį ir labai neapkenčia šios „piktžolės“, su kuria gan sunku yra kovoti ir kuri labai stelbia kultūrinius augalus. Varputis priklauso prie javų (Gramineae) šeimynos ir auga kiekvienoje dirvoje, labiausiai mėgsta gerai įtręštą, derlingą žemę. *Šakniastiebis* šliaužiąs, šakotas, apskritas, mazguotas, iki 5 metrų ilgio ir 2 milimetru storio, balkšvai gelsvos spalvos, mazgavietėse apsuptas plokšteline makštele ir turi šalutines, plonas šakneles; tarpmazgiai yra apie 5 centimetrus ilgio, tušti. Iš ilgamečio šaknies stiebo

kas pavasaris išauga keletas vienamečių, tiesių stiebų (šiaudų), kurie yra iki pusantro metro aukščio; jie paprasti (nešakoti), apskriti, lygūs, pliki, su šiek tiek sustorėjusiais mazgais. *Lapai* eiliniai, su ilga, skelta makštele. Lapo plokštė siaura, ilga, smaila, iš apatinės pusės lygi, o iš viršutinės aštriai šiurkšti ir su aštriais kraščiukais. *Žiedai* smulkūs, dvilyčiai, išaugę ilgoje, dvieilinėje varpoje po keletą žiedų greta. Varpis žydi balandžio ir liepos mėnesį. Grūdas pailgas, su plaukuota, buka viršūne, su rusvu ir prie grūdo priaugusiu lukšteliu. Medicinos reikalams vartojami tik varpučio šakniastiebiai, kurie renkami pavasarį arba rudenį ir džiovinami lauke arba šiltoje vietoje. Prieš džiovinant šakniastiebiai valomi nno šalutinių plonų šaknelių ir lapų liekanų. Džiovinta ir supiaustyta parduodamoji varpučio medžiaga panaši į paprastą akselį, kurio atskiri šiaudeliai turi gelsvą spalvą, truputį išilgai raukšlėti, tušti, be kvapo ir apysaldžiai gleivėto skonio.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Rhiroma Graminis*, iš kurio gaminamas skystas ir tirštas ekstraktas, vartojamas daugiausia kaip pagrindinė gera medžiaga žirneliams (piliulėms) gaminti.

Kai kur žmonės vartoja varpučio šakniastiebį kaip arbatą (30—40 gramų šaknų—1 litre vandens) 3 kartus per dieną po valgio po $^1/_2$ stiklinės nuo krūtinės ir pūslės ligų. Varpučio šakniastiebiai labai gera rinkti akėjant žemę pavasarį, kurio kartais daugybė susirenka po akėčiomis.

101. Vikšrys (smėlio viksva).

Lotyn. Carex arenaria L, V·ok. Sandriedgras, Rus. Osoka pesčannaja, Lenk. Turczyca pioskowa.

Aiškinimas. Vikšrys—tai mūsų priejūrinių smiltynų—kopų (Diunų)—įdomus ir labai brangus augalėlis, priklauso jis prie švilių (Cyperaceae) šeimynos. Brangus vikšrys ne tik vaistams, bet ir tuo atžvilgiu, kad jis yra geras apželdyti „gyvus“ smėlynus, kur prieš vikšrį joks

augalas negali augti. Sudygusi vikšrio sėklutė greičiausia stengias išleisti kelis ilgus, apivarų pavidalo, šakotus šakniastiebius, kurie savo šalutinėmis šaknelėmis stipriai prisitvirtina prie smėlingo substrato, o į viršų išleidžia eilę trumpų stiebų su žaliais, stipriais lapeliais. Toje vietoje, kur suskumba gerai įsitvirtinti vikšrys, vėjas jau nepajėgia išpustyti smėlio, atbulai—jis dar dalimi padeda vikšriui tuo, kad pridengia jo šaknis smėliuku ir atpučia jam sėklutes kitų augalų, kurios beskrisdamos per tyrus smiltynus dažnai užkliūva už vikšrio lapelių ir čia patogaus sau laiko sulaukę sudygsta. Tokiu būdu vikšrio dėka grynuose smėlynuose atsiranda velėna, su čiobreliais, viržiais, o pagaliau net ir pušynai. Vikšrio šakniastiebis yra apie 4 metrus ilgio ir apie 2—3 milimetrus storio, mazguotos, gausiai apaugęs tamsiai rusvais makštiniais, pažeminiais lapeliais ir mazguose — šalutinėmis šaknelėmis. *Stiebas* užauga iki 30 centimetrų aukščio, 3 briaunis, viršuje šiurkštus, o apačioje lygus. (Tą stiebo šiurkštumą geriausiai galima pajusti liežuvio galu). *Lapai* visi apatiniai, tamsiai žalios spalvos, tik iš viršaus šiurkštūs, o prie apačioje lygūs Žydinčios varputės tamsiai geltonos, nedidelės *Žydi* gegužės ir birželio mėnesį. Vaistams vartojami tik šakniastiebiai, kurie renkami rudenį, valomi nuo šalutinių šaknelių ir lapų liekanų, piaustomi trumpai (kaip akselis) ir džiovinami šiltoje vietoje. *Kvapas* vikšrio nors nestiprus, bet malonus, kuris bedžiovinant išnyksta. *Skonis* truputį traukiąs, nežymus.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Rhizoma Caricis arenariae*, arba — *Rhizoma Sarsapariliae germanicae.*

Vartojamas vikšrys stiprios arbatos pavidalu nuo sifilio ir, sako, geriau veikiąs kaip labai brangi iš Brazilijos gabenama Sarsapalilla. Žmonės vartoja vikšrio arbatą (50 gramų sauso šakniastiebio — 1 litre vandens) 3 kartus per dieną po valgio po 1 stiklinę nuo „voties išsiliejimo“, nuo kūno išbėrimo ir šiaip — kraujui valyti. Panaši į vikšrį yra dar kita smėlio viksva, bet ji minkštesnė, mažesnė, šviesesnės spalvos, šakniastiebis plonesnis, trumpesnis ir vaistams netinka. Kas turi smil-

tynų, tai labai patariama specialiai auginti vikšrį, kuris gerai apsimoka, parduodant kaip vaisto medžiagą, ir didelę naudą atneštų ūkiui, sustiprindamas įudrų smėlį.

102. Vingiarykštė.

Lotyn. Spirea ulmaria Maxim., Vok. Wiesengeiszbart, Rus. Tavolga viazolistnaja, Latv. Vigrieži, Lenk. Tawoła łąkowa.

Vyngiarykštė.

Aiškinimas. Tai ilgametis augalas, priklausąs prie erškėtiečių (Rosaceae) šeimynos, auga daugiausia pievose, prie krūmelių, ganyklose, paupiais, miškuose, mėgsta vietas prie balų. *Stiebas* tiesus, lapuotas, iki pusantro metro aukščio, lygus, rausvai žalios spalvos. *Lapai* dideli, nelygiajungiai, plunksniškai skaldyti į nelygiai dantuotas daleles. Lapų *spalva* iš viršaus tamsiai žalia, o iš apačios lengvai pūkuota. *Žiedeliai* maži, smarkiai kvepia, gelsvai balkšvi, išaugę stiebo viršūnėje į didelę žiedyno šluotytę. *Žydi* birželio ir liepos mėnesį. *Vaistams* vartojami žiedai ir lapai, kiekvieni atskirai surinkti. Džiovinama vingiarykštė sausoje ir tamsioje vietoje pagreitintu būdu, kad nepajuostų ir kvapo nepakeistų. Džiovintos medžiagos atsarga laikoma gerai uždengiamose dėžėse.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi *Herba et Flores Barbae Caprae*, arba *Herba et Flores Reginae pratei*. Žmonės vartoja kaip arbatą (12—20 gramų žolės — 1 litre vandens) 3—4 kartus per dieną po $^1/_2$—1 stiklinės nuo reumato, nuo peršalimo, nuo kaulų sukimo ir k. Geriant vingerykštės vaistus reikia saugotis smarkaus ir šalto vėjo, nes tada greitai galima persišaldyti.

103. Vyšnia.

Lotyn. Prunus cerazus L., Vok. Weichselkirsche, Rus. Višnia sadovaja, Latv. Skabie kirši, Lenk. Wiśnia kwaśna, Wiślanka.

Aiškinimas. Tai visiems gerai žinomas mūsų sodų vaisinis medelis, kuris auginamas del jo gardžių vaisių, kurių šviežios sultys vartojamos vaistinėse vyšnių sirapui gaminti—*Sirupus Cerasorum*. Medicinos reikalams jis vartojamas daugiausia tik kaip priemaiša kitų vaistų skoniui ir spalvai pagerinti, taip pat duodamas gerti su vandeniu (virintu) nuo karščio užtroškusiems ligonims.

Be to, iš vyšnių šviežių lapų ir jų vaisinių kotelių gaminama sveika ir skani arbata. Arbata gaminama taip: lapai skinami gražią vidurvasario dieną, kada augalas ir kartu jų lapai turi geriausią kvapą; paskui jie laikomi keletą valandų saulėje, kad gerokai suvystų, tada smulkiai trupinami (kaip taboka), dedami į standžiai uždengiamą medinę dėžutę, kurioje paliekami keletą dienų fermentuotis. Paskui išėmus vėl plonai sklaistomi saulėje ant ištempto audeklo galutinai džiovinti. Arbatos atsarga laikoma stiklinėse arba skardinėse dėžėse, kad neišsikvėptų ir neatidrėgtų.

Be vyšnių lapų ir kotelių, arbatai gaminti tinka dar šie augalai: *žemuogės ir jų lapai, serbentų lapai, avietės ir jų lapai, lazdyno lapai, liepos lapai ir žiedai* ir daug kitų augalų. Kaip ilgai lapus fermentuoti dėžėse, sunku pasakyti, nes tai pareina nuo kiekvieno gamintojo skonio. Aplamai imant fermentuojama arbata tol, kol atsiranda lapuose malonus ypatingas arbatos kvapas ir jos spalva pasidaro tamsiai geltona arba tam-

siai ruda. Fermentacijai pagerinti dėžė iš oro šiltai apsupama ir retai atidaroma. Aukščiau nurodomu būdu beveik vienodai fermentuojami visi arbatai tinkami mūsų augalų lapai. Manau, pamėginę gerti tokiu būdu pagamintą, labai sveiką savo arbatą dauguma ne tik patys atsisakys nuo nuodingos ir kenksmingos kinų arbatos, bet patars mesti ją ir kitiems, labiausiai tiems, kurių širdis arba nervai ne labai stiprūs ir aplamai kurių organizmas jautresnis nuodingiems alkoloidams. Mums svetimą kinų arbatą patariama pakeisti sveiku naminiu gėrymu, labiausiai nėščioms motinoms, kurių uždavinys juk ne tik gimdyti, bet ir užauginti sveikus ir darbščius piliečius.

104. Žemuogė,

Lotyn. Fragaria vesca L., Vok. Erdbeere, Rus. Zemlianika, Latv. Meža zemene, Lenk. Poziomka jadalna.

Aiškinimas. Šis visiems gerai žinomas ilgametis augalėlis su taip skaniomis uogomis priklauso prie erškėtiečių (Rosaceae) šeimynos, auga miškuose, krūmuose, kartais ir laukuose. *Šakniastiebis* rudas, trumpas, su daugeliu pašalinių plonų šaknelių ir su ilgomis, žeme šliaužiančiomis, atžalomis, kurios vietomis leidžia į žemę naujas šaknų puokšteles ir tokiu būdu be sėklų vegetatyviai ir gan greit dauginasi. Apatiniai lapai triskilčiai, ilgakočiai, o viršutiniai apvali; visi lapai nelygiai dantyti, apaugę, daugiausia iš apatinės pusės, švelniais plaukeliais. (Lapkočiai ir žiedstiebiai apaugę atsivėpusiais plaukiukais, o žiedkočiai — prisiglaudusiais). *Žiedai* dvilyčiai, išaugę žiedstiebio viršūnėse ant ilgokų žiedkotelių po keletą greta ir prisitvirtinę lapų pažastyse. *Žiedo* taurelė žalios spalvos, vainikėlis — baltas ir susideda iš penkių, platokų vainiklapių; vyrukų daug, jie geltoni ir sudaryti vieneiliniu rateliu. *Žydi* nuo gegužės iki liepos mėnesio. *Vaisius* — vadinamoji uoga, įsirpus raudonos spalvos ir visa aplipus rusvomis mažomis sausomis, iki pusiau į minkštimą įsismeigusiomis, sėklelėmis. Medici-

nos reikalams vartojamos džiovintos uogos ir retkarčiais žemuogių lapai su šaknimis. Uogos renkamos pilnai įsirpusios ir gerai džiovinamos pečiuje arba džiovykloje, kad paskui jose neprivistų kirmėlyčių.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Fructus Fragariae*, kurios vartojamos kaip arbata nuo kraujo nupuolimo, nuo vidurių blogo virškinimo ir nuo kitų ligų.

Žemuogės džiovinta ir grūsta šaknų ir lapų arbata (20 gramų šaknų—1 litre vandens) duodama gerti mažiems vaikams nuo vidurių paleidimo.

105. Žvaginė.

Lotyn. Capsella bursa pastoris Moench, Vok, Hirtentäschchen, Rus. Pastušja sumka, Latv. Plikstiņš, Lenk. Taboŀki, Tasznik, kaletka pasterska.

Žvaginė ir jos vaisius.

Aiškinimas. Tai paprasčiausia mūsų laukų ir daržų žolė, priklausanti prie kryžmiečių (Cruciferae) šeimynos, auga pievose, dirvose, paliai namus atšlaimuose ir k. Stiebas tiesus, iki 25 centimetrų aukščio, daugiausia šakotas. *Lapai* išaugę į pažeminę skretelę (mentūrėlį), giliai ir nelygiais kampais karpyti, su smailomis lapo dalimis; viršutiniai lapai maži, sėdį ir lygiakraščiai. *Ziedai* maži, balti, ant ilgokų kotelių, surinkti į pailgą viršūninį žiedyną. *Žydi* nuo pavasario iki rudens Vaistams vartojama visa žydinti žolė; renkama birželio, liepos mėnesį ir džiovinama tamsioje vietoje. Žvaginė dažnai serga tam tikra liga, taip kad, renkant žolę, reikia stropiai sergėtis nesveikų eg-

zempliorių, nes vaistuose jie žmogui kenksmingi. *Sergančią žvaginę labai lengva pažinti, nes ji atrodo baltomis kalkėmis aptaškyta.*

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Bursae pastoris*, iš kurios gaminamas skystas ekstraktas—*Extractum Bursae pastoris fluidum*. Žmonės vartoja žvaginės ekstraktą ir arbatą (30—60 gramų žolės — 1 litre vandens) 3—4 kartus per dieną po $^1/_2$—1 stiklinę kraujui iš plaučių, iš puslės, o daugiausia vartojama nuo ilgai neperstojančios mėnesinės rausvos. Ekstraktas geriamas po 30—40 lašų 3—4 kartus per dieną $^1/_2$ stiklinės virinto vandens. Prie žvaginės gėralo patariamą primaišyti raugerškio, serbentų arba kitų rūgščių vaisių sulčių ar jų sirapo. Šviežia žvaginė turi charakteringą nemalonų kvapą, kuris augalui džiūstant žymiai sumažėja.

106. Žvirbliarūtė.

Lotyn. Fumaria officinalis L Vok. Erdrauch, Rus. Dymianka, Latv. Mates zale, Lenk. Dymnica lekarska.

Aiškinimas. Ši vienametė žolė priklauso prie sukteniečių (Fumariaceae) šeimynos, auga pūdymuose, dirvose, soduose ir beveik visur, jei tik kur neperdaug drėgna. Žvirbliarūtė turi plonąją, silpnai šakotą, gelsvai rudą šaknį, iš kurios auga dažniausiai pavirtęs, plačiai šakotas, lygus, iki 30 centimetrų aukščio

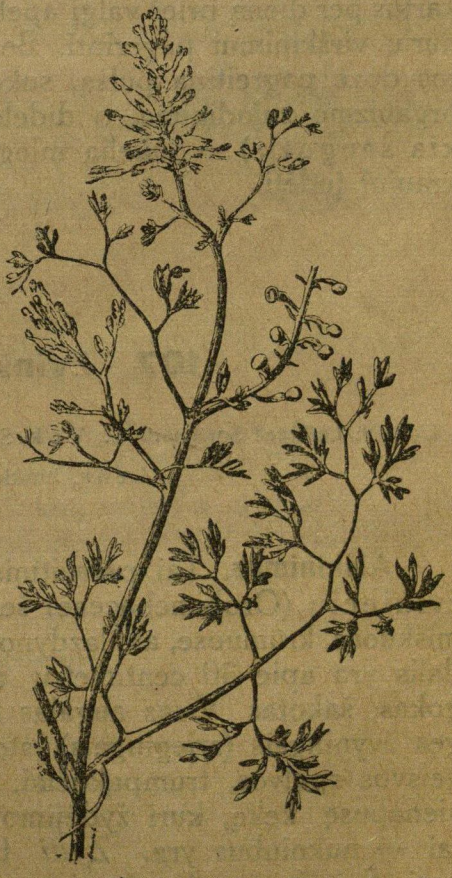

Žvirbliarūtės viršūnė.

stiebas. *Lapai* plunksniškai sudėti, be prielapių; atskiros lapų dalelės apskritos, du arba tris kartus giliai skeltos į pailgus, apvaliai smailus liežuvėlius. *Žiedai* dvilyčiai, su rausvais vainikėliais, išaugę mažų, siaurų pažiedinių lapelių pažastyse. *Žydi* nuo balandžio iki rugsėjo mėnesio. Vaistams vartojama visa žydinti žolė, kuri renkama gegužės ir birželio mėnesį ir džiovinama ne saulėje. Šviežia žvirbliarūtės žolė turi nemalonų kvapą ir gaižiai apysūriai kartų skonį. Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Herba Fumariae*. Iš šviežių žolės sulčių gaminamas ekstraktas ir lašai. Žmonės vartoja žvirbliarūtę kaip arbatą (10 gramų žolės — litre vandens) po $^1/_2$—$^1/_4$ stiklinės 3-kartus per dieną prieš valgį apetitui padidinti ir silpnam vidurių virškinimui pagerinti. Be to, nedidelė tokios arba tos dozė pagreitina pulsą, sukelia greitai praeinantį viso organizmo sujudinimą, o didelės dozės (to labai reikia saugotis) — sukelia mieguistumą ir trukdo laisvai kraujui judėti.

107. Žvinšaknė

Lotyn. Lathraea Squamaria L., Vok. Schuppenwurz, Rus. Petrov-krest, Lenk. Łuskiewnik.

Aiškinimas. Tai parazitinis augalas, priklausąs prie žviniečių (Orobanchaceae) šeimynos, auga lapuotuose miškuose, krūmuose, ant lazdyno šaknų. Antžeminė augalo dalis yra apie 30 centimetrų aukščio. *Šakniastiebis* ilgokas, šakotas. Visas augalas storokas, sultingas, apaugęs žvyningais (sriegingais), storokais lapeliais, balkšvai gelsvos spalvos, trumpakočiai, nulinkę, išaugę į tankią vienapusę kekę, kuri žydėjimo metu išsitiesia, o prieš tai — nukniubus yra. *Žydi* balandžio ir gegužės mėnesį. Šviežio augalo *skonis* apykartis.

Vaistams vartojama visa žydinti džiovinta žvinšaknė. (Kad mažiau žvinšaknė džiovinant juoduotų, ji šviežia merkiama į verdantį vandenį, laikoma 2—3 sekundas, o paskui džiovinama). Džiovinama paprastu būdu, šildomoje vietoje arba trioboje.

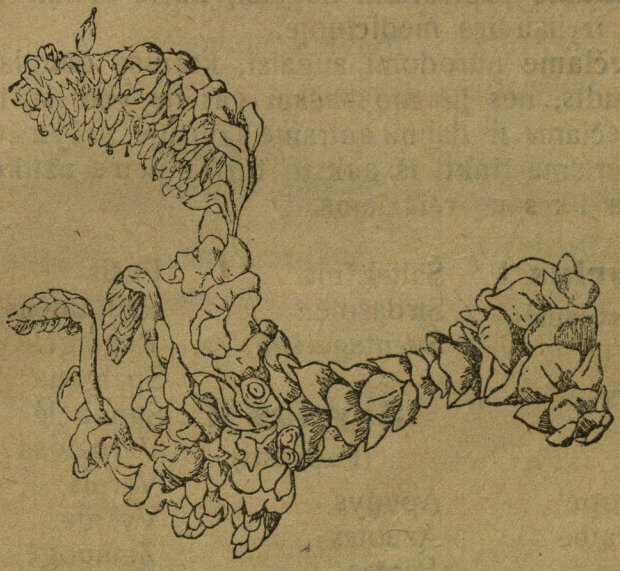

Žvinšaknė atlupta nuo lazdyno šaknies.

Vaistinėse lotyniškai vadinasi: *Radix Squamariae, Radix Dentariae, Radix Anblati.*

Žmonės vartoja žvinšaknę miltelių arba arbatos pavidalu nuo dieglių, nuo nuomaro ir nuo konvulsijos.

Augalų suskirstymas pagal jų vaistinę svarbą.

Visi šioje knygoje surašyti augalai skirstomi pagal jų vaistinį svarbumą į tris skyrius.

Pirmame pažymėti augalai, daugiausia vartojami mokslo medicinos reikalams.

Antrame paprastesni augalai, kurie dalimi vartojami mokslo ir liaudies medicinoje.

Trečiame nurodomi augalai, kuriuos daugiausia vartoja liaudis, nes jie moksliškai dar ne visi ištirti.

Trečiame ir dalimi antrame skyriuje pažymėtus augalus patariama rinkti iš anksto turint jiems užtikrintą rinką arba tik savo reikalams.

Skyrius I
(Svarbiausi)

Ajaras
Arnykas
Avietė
Drignė
Durnaropė
Gegužraibė
Kadugys
Kiaulaplenė
Kmynas
Liepa
Mėlynė
Meškauogis
Muilinė
Pakalnutė
Paletrūnas
Papartys kelminis
Pataisai
Pelynos
Pupalaiškis
Ramunėliai
Skalsiagrūdis
Šalpusnis
Šaltekšnis
Širdažolė
Šventagaršvė

Skyrius II
(Paprasti)

Apynys
Ąžuolas
Beržas
Birulė laukinė
Dedešva miškinė
Dilgė
Ežė
Jondobilis
Jovaras
Karklavijas
Karčiarūgštė
Kraujažolė
Laikišius
Maironas čiobrinis
Mauda
Mešlankis
Našlaitė
Notrelė tuščioji
Pušis
Raudonėlis
Rugiagėlė
Spalgena
Šunobelė
Varnalėša
Varpis
Vyšnia
Žemuogė
Žvaginė

Skyrius III
(Rečiau vartojami)

Agurklė
Akišvietė
Amalas
Arkliarūgštis
Asiūklis
Bambažolė
Bitkrsėlė
Bukvičia vaistinė
Debesylas
Degsnys
Dygioji kryklė

Elprusė
Erškėtis
Gailis
Gardunytė
Girūnė
Gyslotis
Gyvatžolė
Gluosnis
Godulis
Ieva
Jautlelis
Jonažolė
Kietis visurtinis
Krapilaitis kvepen-
Krienas [tysis
Lelonė
Miegalė
Naktinykia guls-
[čioji
Palazdė pipirlapė
Pentinius raguolis
Pienažolė
Pienuolė karčioji
Plautė
Raskila
Raugerškis
Rietena kiaulinė
Rietena kriauklinė
Samana balinė
Sausukė
Serbentas juodasis
Sidabražolė
Suktaodis
Šeivamedis
Šilingė
Švento Petro raktai
Švitriešis
Trūkažolė
Tvira
Vikšrys
Vingerykštė
Žvirbliarūtė
Zvinšaknė.

Vaistinių augalų nuodžiuvio lentelė.

Iš 100 gramų žalios medžiagos išdžiovinus lieka:

	gramų		gramų		gramų
Agurklės žiedų	10	Birulės laukinės žiedų	12½	Durnar. lap.	19½
„ žolės	12	Bitkrėslės žol.	29	Elprusės žolės	25
Ajajo šaknies	22½	Bukvičios vaistinės žolės	20	Erškėčių uogų	40
Akišvietės žol.	40	Debesylo šakn.	28	Ežės žiedų	25
Amalo stiebai su lapais	35	Dedešvos miškinės žiedų	21	„ lapų	22½
Arkliarūgščio šaknies	28	Dedešvos miškinės lapų	22½	Gailio lapų	33
Arnykos šakn.	36	Degsnio šakn.	40	Gysločio lapų	23
„ žiedų	30	Dygulio šakn.	40	Gluosnio žievės	46
Asiūklio žolės	23	Dilgės lapų	20	Jautlėlio šakn.	25
Avietės uogų	18	„ šaknies	33	Jonažolės	25
Ąžuolo žievės	40	„ žiedų	18	Jondobilio žol.	25
Bambažolės	21	Drignės lapų	14	„ žiedų	28
Beržo lapų	18			Jovaro pump.	37½
„ pumpurų	20			Kadugio uogos	28
				Karklavijo stieb.	30
				Karčiarūgšt. žol.	20

Kiaulapienės šaknis 37
Kiaulapienės lap. 33
Kiečio visurtinio šaknies 33
Kiečio visurtinio žolės 25
Kraujažolės žied. 30
„ žolės 15
Krapilėlio kvepiamojo žolės 26
Laikišio žolės 20
Lelonės žolės 25
Liepos žiedų 29
Mairono čiobrinio žolės 27½
Maudos žolės 14½
Mėlynių uogų 15
Meškauogio lap. 20
Mešlankio žiev. 46
Muilinės šakn. 33
Naktinyčios žol, 19
Našlaitės žolės 25
Notrelės tuščiosios žiedų 31
Palazdės pipirlapės 22½
Pakalnutės žied. 13
Paletrūno šakn. 39
Paparčio kelminio šaknies 40
Pataisų žolės 28
Pelynų žolės 22
Pienažolės šakn. 36
Pienuolės karčiosios žolės 35
Plautės žolės 31
Pupalaiškio lap. 38
Ramunėlių galvučių 22½
Raskilos žolės 8
Raugerškio uog. 20
Raudonėlio žol. 30
Rietenos kriauklinės žolės 25
Rietenos kiaulinės žolės 35
Rugiagėlės žied. 31
Serbento juodojo lapų 22
Sidabražolės 23
Šalpusnio lapų 20
„ žiedų 20
Šaltekšio žiev. 40
Šeivamedžio žiedų 22½
Šeivamedžio žievės 15
Šilingės žolės 20
Širdažolės 22½
Šventagaršvės šaknies 25
Šv. Petro raktų žiedų 28
Šunobelės uog. 20
„ žievės 42
Trukažolės šakn. 20
Tviros žolės 25
Varnalėšos šakn. 20
Varpio šaknies 55
Vikšrio smėlinio šaknies 40
Žvaginės žolės 20
Žvirbliarūtės žol. 20

Vaistingųjų augalų vidutiniškas rinkimo laikas ir parduodamosios medžiagos kaina).

Rinkimo mėnesiai	Preparato pavad.	Kaina už kilogramą
VII—X	Agurklės žiedai	14 lit.
III—IV	Ajaro šaknis	3,—
VIII-IX	Akišvietės žolė	4,—
I—III	Amalo žolė	3,—
VIII	Apynių galvutės	10 lit.
I-IV	Arkliarūgščio šakn.	4,—
III-IV ir IX	Arnyko	„ 16,—
VI	Arnykų žiedai	5,—

VI-VIII Asiūklio žolė 3 lt.
VII Avietės uogos 3,—
IV-V Ąžuolo žievė 1,—
rudenį „ gilės 2,—
VII-VIII Bambažolė 2,—
V Beržo lapai 2,—
IV „ pumpurai 6,—
VII Birulės žiedai 15,—
V Bitkreslės žolė 3,—
VI Bukvičia vaistinė 5,—
III-IV ir X Debesylo šakn. 4,—
VII-VIII Dedešvos miškinės žiedai 12,—
VI VII Dedešvos miškinės lapai 5,—
X Dyglos. kryklės uog. 2,—
IV-V „ „ žiedai 14,—
IV ir X Dygulio šakn. 7,—
V Dilgės lapai 2,—
IV ir X „ šaknys 4,—
IX „ sėklos 8,—
VII Drignės lapai 5,—
VI-VII Durnaropės lapai 3.—
V-VI Elprusės žolė 2,—
X-XI Erškėčio laukinio uogos be sėklų 9,—
X-XI Erškėčio laukinio uogos su sėklomis 3,—
VII-IX Ežės žiedai 2,—
VI-VII „ žolė 3,—
V-VI Gailio „žolė“ 1,—
VII Gegužraibio bulbyt. 40,—
VI Girūnės žolė 4,—
V Gysločio lapai 2.—
IV ir IX-XI Gyvatžolės šaknis — piaustyta 3,—
V Gluosnio žievė „ 1,—
X-XI Godulio didžiojo šaknis—piaustyta 4,—
VI-X Godulio didžiojo žolė — piaustyta 3,—
V Jautlėlio žolė 2,—
IX-X „ šaknis 6,—
X Ievos žievė 2,—
VII Jonažolė 2,—
VII Jondobilio žolė 2,—
III-IV Jovaro pumpurai 4,—
X Kadugio uogos 2,—
X Karklavijo stiebai 2,—
VI-VII Karčiarūgštės žol. 2,—
X Kiaulapienės šaknis 4,—
IV „ lapai 4,—
X Kiečio visurtin. šakn. 3,—
VIII-IX „ „ žolė 2,—
VIII Kmyno sėklos 3,—
VII Kraujažoles žiedai 3,—
VII „ žolė su žied. 3,—
V Krapilaičio kvep. žol. 4.—
III-IV ir X-XI Krieno šakn. 7,—
VIII Laikišio žolė 6,—
V Lelonės žolė 3,—
VII Liepos žiedai 8,—
VII-VIII Mairono čirbrinio žolė 3,—
VII Maudos žolė 3,—
VIII Mėlynių uogos 7,—
V Meškauogio lapai 3,—
IV Mešlankio žievė 3,—
IV ir XI Muilinės šakn. 4,—
V Naktinyčios gulsč. žol. 4,—
VI Našlaitės žolė 4,—
VI VIII Notrelės tuščiosios žiedai 80,—
V Pakalnutės „ 49,—
IX-X Paletrūno šakn, 15 —
X Paparčio šaknis 3,—
VIII pataisų milteliai švariai valyti 15,—

VIII Pelynų žolė 3,—
III-IV ir X-XI Pienažolės šaknis 10,—
V-VI Pienuolės karčiosios žolė 25,—
IV Plautės žolė 5,—
V-VI Pupalaiškio lapai 7,—
IV-V Pušies pumpurai 7,—
V-VII Ramunėlių žiedai 7,—
VII-VIII Raskilos žolė 60,—
X Raugerškio uogos 6,—
VII-IX Raudonėlio žolė 2,—
VII-IX Rietenos kiaulinės žolė 2,—
VI-IX Rugiagėlių džiovinti žiedai už 100 g. 18,—
VII-IX Sausukės žiedai 2,—
V Serbento juod. lapai 7,—
VI Sidabražolė 4,—
VII Skalsiagrūdž. valyti 14,—
V-VI Šalpusnio lapai 6,—
V „ žiedai 8,—
III V Šaltekšnio žievė 2,—
VI Šeivamedžio žiedai 6,—
V Šilingės žolė 4,—
VI-VIII Širdažolė 6,—
III-IV ir X Šventagaršvės šaknis 4,—
V Švento Petro raktų žiedai 85,—
X Šunobelės uogos 3,—
IV „ žievė 3,—
X Trukažolės šaknis 3,—
IX Tviros žolė 3,—
IV ir X Varnalėšos šakn. 5,—
IV-V ir IX-X Varpio „ 3,—
IV ir X Vikšrio smėlinio šaknis 3,—
VI VII Vingiarykštės žied. 7,—
V-VI „ žolė 3,—
VII-VII Žemuogės džiov. 5,—
V-VIII Žvaginės žolė 2,—
VII-IX Žvirbliarūtės žol. 2,—

Svarbesnieji vaistingųjų augalų preparatai.

Preparato pavad.-psl.	Preparato pavad.-psl.	Preparato pavad.-psl.
Amenta Humuli 14	Flores Alysi 105	„ Malvae silvestris 29
Baccae Berberum 102	Flores Arnicae 18	Flores Millefolii 61
„ Myrtillorum 71	„ Baptiseculae 105	„ Primulae 125
„ Juniperi 54	„ Borraginis 8	„ Rhoeados 24
„ Rubi Idaei 20	„ Capreae albae 136	„ Reginae pratei 136
„ Spinae cervinae 127	„ Calcitropae 92	„ Sambuci 119
Cortex Cassis 109	„ Chamomillae vulgaris 100	„ Staechados citrinae 109
„ Frangulae 117	„ Cyani 105	„ Tanaceti 39
„ Mezerei 74	„ Consolidae regalis 92	„ Tiliae 67
„ Quercus 21	„ Hermines 105	Folia Betulae 23
„ Salicis 46		„ Casis 109
„ Thymelaceae 74		

Folia Hyoscyami 35
„ Farfarae 116
„ Ledi palustris 40
„ Malvae silvestris 29
„ Plantaginis 44
„ Rosmarini silvestris 40
„ Stramonii 36
„ Trifolii fibrini 97
„ Uvae ursi 72
Fructus Carvi 60
„ Cynosbati 37
„ Fragariae 138
„ Myrtillorum 71
Gemmae Betulae 23
„ Populi recentes 53
Herba Absinthii 91
„ Asari 83
„ Amblati 141
„ Anserinae 111
„ Athanasiae 39
„ Anthirrhini 22
„ Anthoxanti odorati 40
„ Artemisiae 59
„ Asperulae odorotae 63
„ Barbae Caprae
„ Betonicae 27
„ Bidentis tripartiti 65
„ Buglossii 47
„ Bugulae 77
„ Bursae pastoris 139
„ Centaurii minoris 121
„ Centumnodii 105
„ Chelidoniae 66
„ Chelidonii minoris 125
„ Cicutae maculatae 70
„ Conii maculati 70
„ Consolidae mediae 77
„ Consolidae saracenicae 130
„ Cynoglossii 47
„ Dentoriae 141
„ Euphrasiae 11
„ Equiseti arvense 19
„ Fumariae 140
„ Hederae terestris 120
„ Hyperici 49
„ Jaceae 78
„ Linariae 22
„ Matrisilvae 63
„ Meliloti 52
„ Millefolii 62
„ Origani vulgaris 104
„ Osyridis 22
„ Persicariae 57
„ Pulsatillae nigrae 26
„ Pulmonariae maculosae 96
„ Polygalae amorae 94
„ Poligoni hydropiperis 57
„ Reginae pratei 136
„ Rorellae 101
„ Roris salis 101
„ Saniculae 43
„ Serpylli 68
„ Tanaceti 39
„ Veronicae 37
„ Violae tricoris 78
Pulvis Lucopodii 90
Radix Angelicae 123
„ Artemisiae 59
„ Arnicae 18
„ Bardanae 13
„ Bistortae 45
„ Buglossii 47
„ Caryophyllatae 32
„ Chelidoniae minoris 125
„ Cichorii 129
Radix Consalidae majoris 28
„ Chelidoniae minoris 125
„ Cynoglossii 47
„ Gei urbani 32
„ Lapathi acuti 16
„ Oxylapathi 16
„ Persicariae acidae 106
„ Pimpinellae 93
„ Saponariae 76
„ Succisae 75
„ Symphyti 28
„ Taraxaci 58
„ Valerianae 86
Rhizoma Calami 10
„ Caricis Arenariae 134
„ Filicis maris 88
„ Graminis 133
„ Tormentillae 30
„ Sarsaparillae germanicae 134
Secale cornutum 112
Stipites dulcamarae 56
„ Visci c. foliis 13
Strobuli lupuli 14
Tubera salep 42
Turiones pini 98

Augalų suskirstymas pagal jų pritaikymą.

Akių ligoms gydyti: Akišvietė, Ieva, Jondabilis, Ramunė'iai, Rugiagėlė.

Apetitui didinti: Kraujažolė, Pelynos, Pienuolė karčioji, Žvirbliarūtė.

Arbatai gaminti: Avietė, Liepa, Serbentas, Vyšnia, Žemuogė.

Bendrai organizmui stiprinti: Ajaras, Akišvietė, Ąžuolas, Dygulys (dygžolė), Elprusė, Kraujažolė, Pienuolė karčioji, Širdažolė, Trūkažolė, Žemuogė.

Bronchitui gydyti: Bitkreslė, Jonžolė, Karklavijas, Muilinė, Pienuolė karčioji, Plautė, Raskila.

Dantų ligoms gydyti: Ajaras, Gyvatžolė, Pienažolė,

Diegliams šalinti: Krienas.

Drugiui gydyti: Naktinyčia gulsčioji.

Dusuliui gydyti: Bitkreslė, Drignė, Durnaropė.

Džiovai gydyti: Debesylas, Pušis.

Fistulai gydyti: Bambažolė, Ramunėliai.

Geltonligei gydyti: Jonažolė, Karklavijas, Sausukė.

Gemorojui gydyti: Kraujažolė, Naktinyčia gulsčioji, Varnalėša.

Gerklės užkimimui gydyti: Dedešva miškinė, Maironas čiobrinis.

Gumbui gydyti: Bambažolė.

Jeknų ligas gydyti: Lelonė, Pelynos, Rietena kriauklinė.

Kandims naikinti: Ezė.

Karpoms naikinti: Lelonė.

Karščiui mažinti: Raugerškis, Spalgena, Vyšnia.

Kavai gaminti: Ąžuolas, Trūkažolė.

Kietam sutinimui suminkštinti: Arnykas, Šeivamedis.

Konvulsijai sustabdyti: Žvynšaknė.

Kosuliui gydyti: Bukvičia vaistinė, Dedešva miškinė, Pienažolė, Serbentas juodasis, Šalpusnis, Švento Petro raktai.

Kraujinei gydyti: Akišvietė, Gegužraibė, Jonažolė, Sidabražolė, Suktaodis,

Kraujo nusekimui pakelti: Pelynos, Žemuogė.

Kraujui valyti: Elprusė, Šilingė, Varnalėša, Vikšrys.

Krūtinės ligoms gydyti: Birulė laukinė, Maironas čiobrinis, Plautė, Raudonėlis, Varpis.

Kūno išbėrimui šalintt: Elprūsė, Sausukė.

Liaukoms gydyti: Jautlelis,

Lisnikams (kirmėlėms) varyti: Beržas (degutas), Ežė, Papartis.

Moterų ligoms gydvti: Dilgė, Degsnys, Dygulys Gyvatžolė, Karčiarūgštė, Pentinius raguolis, Sausukė' Sidabražolė, Skalsagrūdis, Šilingė, Žvaginė.

Nuomarui šalintt: Amalas, Kietis visurtinis, Žvinšaknė

Peršalimo ligoms gydyti: Karklavijas, Liepa, Ramunėliai, Šv. Petro raktai, Vingerykštė.

Pienui padauginti: Kmynas.

Plaukams sustiprinti: Asiūklis dirvinis, Gluosnis, Varnalėša.

Plaučių ligoms gydyti: Beržas, Dilgė, Godulis, Krapilėlis kvepiantis, Krienas, Pušis, Rietena kiaulinė, Šilingė.

Pūliuojančioms žaizdoms gydyti: Degsnys, Pataisai, Švitriešis.

Pūslės ir inkstų ligoms gydyti: Beržas. Erškėtys laukinis, Meškauogis, Rietena kiaulinė, Rietena kriauklinė, Tvira, Varpis.

Reumatui gydyti: Asiūklis dirvinis, Bitkreslė, Gailis, Girūnė, Jondobilis, Krienas, Maironas čiobrinis, Naktinyčia gulsčioji, Vingerykštė.

Rožei gydyti: Suktaodas.

Saločiams gaminti: Agurklė, Kiaulapienė, Švitriešis.

Slogai gydyti: Akišvietė, Maironas čiobrinis.

Sifiliui gydyti: Mešlankis, Vikšrys.

Skilvio ir žarnų ligoms gydyti: Akišvietė, Erškėtys. laukinis, Gegužraibė, Pupalaiškis, Sidabražolė, Suktaodis.

Skrepliams atkosėti: Bukviča vaistinė, Maironas čiobrinis, Muilinė.

Skorbutui gydyti: Švitriešis.

Skrofului gydyti: Ąžuolas, Laikišius, Našlaitė, Notrelė tuščioji.

Suirusiems dirksniams taisyti: Amalas, Paletrūnas, Šventagaršvė.

Širdies ligoms gydyti: Arnykas, Pakalnutė, Paletrūnas Širdažolė.

Šlapumui sulaikyti: Rietena kriauklinė.

Šlapumui sukelti: Kadugys, Pušis, Varnalėša.

Užšaldytiems tymams gydyti: Miegalė.

Utelėms naikinti: Jautlelis.

Vandeninėms ligoms gydyti: Beržas, Serbentas.

Viduriams valyti: Dygioji kryklė, Palazdė pipirlapė, Šaltekšnis, Šunobelė.

Vidurių blogam virškinimui taisyti: Trūkažolė, Šventagaršvė, Širdažolė, Šeivamedis, Raskila, Pupalaiškis, Pelynos, Paletrūnas, Girūnė, Žemuogė.

Vidurinio kraujo tekėjimui gydyti: Dilgė, Karčiarūgštė, Skalsagrūdis.

Viduriavimui gydyti: Mėlynė, Suktaodis, Žemuogė.

Vidurių išpūtimui gydyti: Jonažolė, Kmynas, Liepos anglis.

Vonioms: Ajaras, Krapilaitis kvėpiamasis, Maironas čiobrinis.

Votims išvaryti: Miegalė, Vikšrys.

Žarnų slogai gydyti: Jonažolė, Kmynas.

Žiurkėms išvest: Jautlelis.

Lietuviški vaistingųjų augalų pavadinimai.

Agurklė	8	Arnykas	16
Ajaras	9	Asiūklis laukinis	18
Akišvietė	10	Auksažiedė	38
Amalas	12	Avietė	19
Apynis	13	Ąžuolas	20
Arkliarūgštis	15	Badagrūdė	111
Arkliadantis	15	Bajorūnas	37
Arkliauogis	71	Balas	52

Baltieji pastarnokėliai 92
Bambažolė 22
Bebrokarkliai 54
Beržas 23
Birbinyčios 54
Birulė laukinė 24
Bitkrėslė 25
Blindė 45
Broleliai 78
Bukvičia vaistinė 26
Čerpė 95
Debesylas 27
Dedešva miškinė 28
Degsnis (degsnys) 29
Dygioji kryklė 31
Dygulys 31
Dygžolė 31
Dilgė 32
Driekana 88
Drignė (drignis) 33
Durnaropė 35
Durnadagys 35
Eglis 53
Elprusė 36
Erškėtys laukinis 37
Ežė 38
Gailis 39
Gailiarūgštė 56
Gardunytė 40
Gegužraibė 41
Girūnė 42
Gyslotis 44
Gyvatžolė 44
Glūdyšius 80
Gluosnis 45
Guodulis didysis 46
Ieva 49
Jautlėlis 47
Jėzaus žaizdų žolė 49
Jonažolė 49
Jondobilis 50
Jovaras 52
Juodpeplė 52
Kadugys 53
Karklavijas 54
Karklas 45
Kalvožė 113
Karštžolė 84
Karčiarūgštė 56
Katpedė 108
Kiaulažolė 27
Kiaulapienė 57
Kietis visurtinis 59
Kmynas 60
Kraujažolė 61
Krapilaitis kvepiantysis 62
Krienas 63
Laikišius 64
Lelonė 65
Liaugara 69
Liepa 66
Licporiai 92
Maironas čiobrinis 67
Mauda 69
Mėlynė 70
Meškauogis 71
Mešlankis 73
Metylės 90
Miegalė 74
Muilinė 75
Naktinyčia gulsčioji 77
Našlaitė 78
Notrė 32
Notrėlė tuščioji 79
Oškabarzdis 18
Ožkanogė 96

Pakalnutė 80
Palazdė pipirlapė 82
Paletrūnas 84
Papartis kelminis 86
Pataisas 88
Pelenis 71
Pelynos 90
Pentinius raguolis 92
Pienažolė 92
Pienuolė karčioji 94
Piktropė 69
Plautė 95
Prausyklė 75
Pupalaiškis 96
Pušis 98
Putų žolė 75
Ramunėliai 99
Raskila 101
Raudolėlė 103
Raugerškis 102
Raudonėlis 103
Rietena kiaulinė 104
Rietena kriauklinė 106
Rugiagėlė 105
Samana balinė 107
Saulės ašarėlės 101
Sausukė 108
Seiletekė 61
Serbentas juodasis 109
Sidabražolė 110
Skalsė 111
Skalsagrūdis 111
Skiauturėlės 121
Skiautės 121
Spalgena 112
Spanguolė 112
Sraužolė 61
Suktaodis 113
Šalpusnis 114
Šaltekšnis 116
Šeivamedis 118
Šilingė 120
Šimtažiedė 121
Širdažolė 121
Šilažolė 67
Šventagaršvė 122
Švento Petro raktai 124
Švitriešis 125
Šundreika 88
Šunlaiškis 47
Šunobelė 126
Takukė 27
Taukys 27
Tiršlys 12
Tirškė 64
Tramažolė 120
Trūkažolė 127
Tvira 129
Varnalėša 130
Varpis 132
Varputis 132
Valerijonas 84
Velniagraužis 74
Verventė 36
Vikšrys 133
Vilkdalgis 10
Vingiarykštė 135
Virbinyčios 54
Vyšnia 136
Žalčialankis 73
Žemuogė 137
Žilvitis 45
Žioplys 35
Žvaginė 138
Žvirbliarūtė 139
Zvinšaknė 140

Lotyniški vaistingųjų augalų pavadinimai.

Achillea millefolium L. 61
Acorus Calamus L. 9
Ajuga reptans L. 77
Anchusa officinalis L. 46
Anenome pulsatilla L. 25
Angelica Archangelica L. 122
Antohxanthum odoratum L. 40
Arctostophylos uva ursi Spr. 71
Arnica montana L. 16
Artemisia Absinthium L. 90
Artemisia vulgaris L. 59
Asarum Europaeum L. 82
Asperula odorata L. 62
Aspidium filix mas L. 86
Berberis vulgaris L. 102
Betonica officinalis L. 26
Betula alba L. 23
Bidens tripartitus L. 64
Borrago officinalis L. 8
Capsella bursa pastoris Moench 138
Corex arenaria L 133
Carum Carvi L. 60
Centaurea Cyanus L. 105
Chelidonium majus L. 65
Chorium inthybus L. 127
Cynaglossum officinalis L. 47
Claviceps purpurea Tul. 111
Cochlearia armoracia L. 63
Conium maculatum L. 69
Convallaria majalis L. 80
Daphne mezereum L. 73
Datura stramonium L. 35
Delphinium Consolida L. 92
Drosera rotundifolia L. 101
Equisetum arverse L. 18
Erythrea centaurium Ders 121
Euphrasia officinalis Hag. 10
Ficaria ramunculoides Roth. 125
Fragaria vesca L. 137
Fumaria officinalis L. 139
Geum Urbanum L. 31
Glechoma Hederacea L. 120
Helichrysum arenarium Dc. 108
Hyoscyamus niger L. 33
Hypericum perforatum L. 49
Humulus lupulus L. 13
Juniperus communis L. 53
Lamium album L. 79
Lappa tomentosa All. 130
Lathrae squamaria L. 140
Ledum palustre L. 39
Linaria vulgaris Mill. 22
Lycopodium clavatum L. 88
Malva silvestris L. 28
Matricaria Chamomilla L 99
Melilotas officinalis Desr 50
Menyanthes trifoliata L 96
Orchis militaris L. 41
Origanum vulgare L. 103
Papaver Rhoeas L. 24
Pimpinella saxifraga L. 92
Pinus silvestris L. 98
Plantago lanceolata L. 44
Polygala amara L. 94
Polygonum amphibium L. 106
„ aviculare L. 104
„ bistorta L. 44
„ hydropiper L. 56

Populus nigra L. 52
Potentilla anserina L, 110
Potentilla tormentilla Schrenk 29
Primula officinalis Jacq 124
Prunus cerasus L. 136
Prunus padus L. 49
Prunus spinosa L. 31
Pulmonoria officinalis L. 95
Quercus pedunculata Exr. 20
Rhamnus cathartica L. 126
Rhamnus frangula L, 116
Ribes nigra L. 109
Rosa canina L, 37
Rubus idaeus L. 19
Rumex pratensis M. H. 15
Salix (species) 45
Sambucus nigra L. 118
Sanicula europaea L. 42
Saponoria officinalis L. 75
Sempervivum sobolifer-rum Sims 113
Symphytum oflicinale L. 27
Solanum dulcomara L. 54
Solidago virgaurea L, 129
Succisa pratensis Moench 74
Spahgnum cuspidatum Ehrh 107
Spirea ulmaria 135
Tanacetum vulgare L 38
Taraxacum officinale Weber 57
Thymus serpyllum L. 67
Tilia parvifolia Ehrnth 66
Triticum repens L, 132
Tussilago farfora L. 114
Urtica dioica L. 32
Vaccininm Myrtillus L. 70
Vaccinium oxycoccus L. 112
Valeriana officinalis L. 84
Veronica officinalis L. 36
Viola tricolor L. 78
Viscum abum L. 12

Vokiški vaistingųjų augalų pavadinimai.

Ackerschafthen 18; Ackerschnalle 24; Augentrost 10; Baldrian 84; Bärentraube 71; Bärlapp 88; Beifusz 59; Bilsenkraut 33; Berg - Hundszunge 47; Beinwell 27; Bittere Kreuzblume 94; Bitterklee 96; Bittersüsznachtschatten 54; Bluthwurz 29; Dost 103; Ehrenpreis 36; Eiche 20; Engelwurz 122; Erdrauch 139; Erdbeere 137; Faulbaum 116; Fligwurzel 125; Feld-Rittersporn 92; Forche 98; Gänsekraut 110; Gefleckter Schierling 69; Goldrute 129; Gundelrebe 120; Günsel 77; Gurkenkraut 8; Grosze Nessel 32; Haselwurz 82; Heckenrose 37; Heildolde 42; Heidelbeere 70; Himbeere 19; Hirtentäschchen 138; Holunder 118; Hopfen 13; Huflattich 114; Johanniskraut 49; Kalmus 9; Kamille 99; Klatschrose 24; Kleine Biebernelle 92; Klette 130; Kna-

benkräuter 41; Kornblume 105; Küchenschelle 25; Kümmel 60; Kreuzdorn 126; Lehrkraut 26; Leinkraut 22; Linde 66; Löwenzahn 57; Lungenkraut 95; Maigöckchen 80; Meerrettich 63; Mistel 12; Moosbeere 112; Mutterkorn 111; Natterwurz 44; Nelkenwurz 31; Ochsenzunge 46; Porst 39; Quecke 132; Quendel 67; Rainblume 108; Rainfarn 38; Raubars 64; Raszpappel 28; Ruchgras 40; Schachtelhalm 18; Schaftgarbe 61; Seifenkraut 75; Sandriedras 133; Sauerdorn 102; Schellkrut 65; Schuppenwurz 140; Sleidelbast 73; Schlüsselblume 124; Schwarzdorn 31; Schwarze Johannisbeere 109; Schwarz-Pappel 52; Sonnentau 101; Spitzwegerich 44; Stechapfel 35; Stiefmütterchen 78; Steinklee 50; Tausendguldenkraut 121; Torfmoose 107; Teufelsabbiss 74; Traubenkirsche 49; Vogelknöterich 104; Wacholder 53; Waldmeister 62; Wasserknöterich 106; Wasserpfeffer 56; Wegwarte 127; Weide 45; Weichselkirsche 136; Wermut 90; Weisse Birke 23; Wiesenampfer 15; Wiesengeiszbart 135; Weisse Taubnesse 79; Wolferlei 16; Wurmfarn 86

Rusiški vaistingųjų augalų pavadinimai.

Air	9	Čmin pesčannyj	108
Aniutiny glazki	78	Čeremucha	49
Arnika	16	Čereda	64
Bagulnik bolotnyj	39	Černika	70
Barbaris	102	Černobylnik	59
Bielena	33	Černokoreń	47
Bogorodskaja trava	67	Čistiak	125
Boligolov	69	Čiornaja smorodina	109
Berioza	23	Čistotiel	65
Budra pliuščevidnaja	120	Šipovnik	37
Buzina čiornaja	118	Dikij lion	22
Bukvica lekarstvennaja	26	Diagil lekarstvennyj	122
Chmiel	13	Dymianka	139
Chrien	63	Donnik lekarstvennyj	50
Schvošč polevoj	18	Dub	20
Cikorij obyknovennyj	127	Durman	35

Duśica 103
Gorec zemnovodnyj 106
Gravilat gorodskoj 31
Iva 45
Istod gorkij 94
Ivan da Marja 78
Jasnotka bielaja 79
Jasmennik pachučij 62
Jatryšnik 41
Kamnelomka 92
Kliukva 112
Konskij ščavel 15
Kopyten europejskij 82
Krapiva 32
Krušina koliučaja 126
Krušina lomkaja 116
Landyš 80
Lapčatka gusinnaja 110
Lapčatka—uzik 29
Lipa 66
Lopušnik 130
Mak samosiejka 24
Malina 19
Mat i mačicha 114
Maun 84
Medunica 95
Moch (bolotnyj) 107
Možževelnik 53
Molodik 113
Mužskoj paporotnik 86
Mylnianka 75
Mylnyj koreń 75
Oduvančik 57
Ogurečnaja trava 8
Okopnik 27
Omela 12
Osoka pesčannaja 133
Osokor 52
Očanka lekarstennaja 10
Pachučij kolosok 40
Paslen sladkogorkij 54
Pastušja sumka 138
Petrov-krest 140
Piervocviet lekarstvennyj 124
Pižma 38
Pyrej 132
Plaun 88
Podlesnik 42
Podorožnik 44
Polyn gorkaja 90
Prostriel lugovoj 25
Prosvirniak liesnoj 28
Rakovyje šejki 44
Roza dikaja 37
Rosianka kruglolistnaja 101
Romaška 99
Sivec lugovoj 74
Sosna 98
Sporynja 111
Sporyš 104
Šipovnik 37
Tavolga viazolistnaja 135
Tern 31
Tysiačelistnik 61
Tmin 60
Tolokniank a 71
Vachta trilistnaja 96
Vasiliok 105
Veronika lekarstenna a 36
Višnia sadovaja 136
Vodianoj pierec 56
Volčje lyko 73
Volovik lekarstvennyj 46
Zvieroboj 49
Zubrovka 40
Zolotaja rozga 129

Zolototysiačnik 121
Zemlianika 137
Živokost posievnoj 192
Živučka polzučaja 77
Žoster 126

Latviški vaistingųjų augalų pavadinimai.

Amuli 12; Apallapaina rasena 101; Apinis 13; Aptiekas veronika 36; Atrene 36; Arnika 16; Augustini 121; Avenajs 19; Azins zale 49; Balta natre 79; Baložu pupa 41; Baltais berzs 23; Barbeles 112; Berbu karklinš 54; Bezdeligactinas 78; Blšu kreslinš 38, Baldurjanis 84; Celmenu lapa 44; Cermju zalės 38; Cigorini 127; Cūku peenene 57; Cūpstene 79; Darza zilauši 92; Drigenes 33; Dzeguzes piestini 41; Dzeltenas kaku pedinas 108: Dzeltanais celabolinš 50; Dzervenes 112; Elksnene 28: Gaila pieši 124; Gurku mētra 8; Ieva 49; Istais mieškis 62; Kapu abalinš 113; Karklis 45; Kimenes 60; Kerainites 31; Kreimene 80; Krumu ieva 31; Krūkli 116; Kumelites 99; Laču sūna 107; Lakacis 95; Lauku eglite 67; Lauku skoste 18; Lauku cigorini 127; Lauku magone 24; Leepa 66; Lepenes 114; Lisu stubrs 122; Lielas natres 32; Linini 22; Livenes 56: Logainis 64; Maras sils 67; Mates zale 139; Mellenes 70; Melnas papardes 86; Melnee rudzi 111; Merrutki 63; Meža plume 31; Meža roze 37; Meža staipeknis 88; Meža zemene 137; Miltenes 71; Noragas 92; Ozols 20; Paberze 126; Paeglis 53; Parasta varpata 132; Pelaški 61; Pelenes 90; Pelu žales 8; Platkaji 110; Plavu skabenes 15; Pleeders 118; Preede 98; Puplaški 96; Pukainais lipdadzis 130; Putu sūrene 104; Rapajošie cokulini 77; Reteji 29; Sarkana rauda 103; Saulrieteni 113; Setložnis 120; Skabie kirši 136; Skalbe 9; Strutenes 65; Šunu burkški 69; Sūrenes 56; Salaku puke 25; Sarmene 26; Saules lapins 28; Sētas natres 32; Siena zale 40; Sila purene 25; Snaudoša purene 125; Suniši 64; Sunu mele 47; Tabaka zale 40: Tauku sakne 27; Udens sūrenes 106; Upenes 109; Vaivarini 39; Velnabals 35; Verša mele 46; Vigrieži 135; Vilku meles 74; Vibotnes 59; Vilkabele 126; Vir-

cele linini 22, Zalšu sakne 44, Zeepenes 94, Zeltanajs 73, Zeltgalviši 129, Ziepene 75; Zila rudzu puke 105 Ziepju sakne 75, Zila zidene 105, Zirgu nagi 31, Zusterenes 109.

Lenkiški vaistingųjų augalų pavadinimai.

Babka wąskolistna 44; Bagno pospolita 39; Barwica wonna 62; Berberis pospolity 102; Bez czarny 118; Biełuń 35; Biedrzeniec 92; Bydelnik 138; Bylica pospolita 59, Błowatek 105; Bluszczyk ziemny 120; Bobrek trojlistny 96; Bobownik 96; Borówka żórawina 112; Bratek trójbarwny 78; Brzoza pospolita 23, Bukwica lekarska 26; Ciernie 31; Cykorja pospolita 127; Chmiel 13; Chrzan 63; Czeremcha 49; Czarnica 70; Dąb 20; Dąbrówka rozłogowa 77; Dędera 35; Dzięgel lekarski 122; Dymnica lekarska 139; Driakiew podgryziona 74; Drzewianką 29; Dżiurawiec 49; Dwuząb trojdzielny 64; Jałowiec pospolity 53; Jaskółcze ziele 65; Jasnotka biała 79; Jemioła biała 12; Gęsiówka 110; Kaletka pasterska 138; Kmin pospolity 60; Kobylak 15; Kocanka piaskowa 108; Konwalja 80; Kopytnik pospolity 82; Kozłek lekarski 84; Krwawnik 61; Kruszyna 116; Kuklik gwozdzikowy 31; Kurze ziele 29; Kurdybanek 120; Łanuszka 80; Łapion 130; Lebiodka pospolita 103; Lipa 66; Lnianka pospolita 22; Łopuch 130; Lulek 33; Łuskiewnik 140; Mącznica 71; Macierzanka pospolita 67; Mak polny 24, Molina 19, Marzanka 62; Miodunka lekarska 46, Mydlik lekarski 75, Mlecznica gorżka 94, Nastrzyk lekarski 50, Nawłoć pospolita 129, Niedźwiedzie grono 71, Ogórecznik lekarski 8, Ostrzeń lekarski 47, Ostrożka zbożowa 92, Perz 132, Pieprz wodny 56, Pięciornik 29, Pietrasznik plamisty 69, Pierwiostka lekarska 124, Piołun 90, Płucnik lekarski 95, Podbiał zwyczajny 114, Podróżnik pospolity 57, Pokszywa zwyczajna 32, Pomornik górny 16, Poproć samcza 86 Porzeczka czarna 109, Poziomka jadalna 137; Przetacznik lekarski 36; Rdest ptasi 104; Rdest wężownik 44; Rdest ziemnowdny 106; Rojnik 113; Rozpikamień 92; Rosiczka okrągłolistna 101; Rumianek zwyczajny 99; Skoczek 113;

Skrzyp polny 18; Ślazik leśny 28; Słodkogorz 54; Smrodynia 109; Sokora 52; Sosna pospolita 98; Sporysz 111; Srebnik 110; Starczyk wielkokwiatowy 41; Swiętojańskie ziele 49; Swietlik lekarski 10; Szakłak 126, Szaleniec 33, Szalej 33, Szczaw kobyli 15, Szyprzyna 37, Tamka wonna 40, Tabołki 138, Tarnina 31, Tasznik 138, Tatarak 9, Tatarskie ziele 9, Tawuła łąkowa 135, Tysiącznik zwyczajny 121, Torfowiec 107, Turczyca piaskowa 133, Wierzba 45, Widłak gwóździsty 88, Wietrzanica 25, Wilcze łyko 73, Wiśnia kwaśna 136, Wołowy język 46, Wrotycz pospolity 38, Zankiel lekarski 42, Żywokost lekarski 27, Ziarnoplon 125.

Svarbesniųjų klaidų atitaisymas.

Puslapis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
11	24	Aišvietės	Akišvietės
19	1	tamsioje	tamsioje vietoje
19	4	vietoje *arvense*	*arvense*
20	28	šaknų	šakų
21	12	i nuo	nuo
22	30	kade	kad
25	9	Küchenschelle	Küchenschelle
28	34	v.	latv.
28	36	desvinių	dedešvinių
44	22	intermintens	intermittens
47	18	Berg Hund-Szunge	Berg-Hundszunge
49	11	ga	ga-
55	4	vyn ojantis	vyniojantis
61	2	Arcilliea	Achilliea
68	21	s i-	spi-
69	37	pailgas	į pailgas
71	29	Arctostophylos	Arctostaphylos
75	12	tas	štas
76	4	muiliniai	muilinės
80	9	laceae	liaceae
80	20	išsi lėtoja	išsiplėtoja
80	22	di žiųjų	didžiųjų
80	27	besičiau damasis	besičiaupdamasis
80	28	ilgoką	į ilgoką
91	18	tu žies	tulžies
94	6	Zelpenes,	Zeepenes.
97	35	bravoruose	brovaruose
103	5, 7, 9	raugeriškio	raugeraškio
105	15	rudru	rudzu
106	2	gentonli-	geltonli-
111	2	diauta	piauta
116	4	Farforae	Farfarae
112	16	35 R⁰	35⁰ R
119	26	Sumbuci	Sambuci
122	12	Steebrs,	stubrs.
124	6	Karstvennyj.	lekarstvennyj.
127	25	Wegworte.	Wegwarte.
138	15	(praleista)	Bydelnik

Lietuvos medicinos
biblioteka
000080799

Centralinis Valdžios Vaistų Sandėlis

Kaunas, Rotušės Aikštė 12, tel. 2-91.

Chemikalai, Galeno preparatai, patentika ir kt.

Žymiai papiginta kaina atleidžiami Apskričių ligoninėms, vaistinėms ir urmininkams.

Taip pat sandelis perka

Lietuvos vaistinguosius augalus:

Ramunėlius, Skalsius, Valerijonus, Liepos žiedus ir kitus.

Visur reikalaukit geriausių tualetinių muilų ir parfumerijos dirbinių

„FLORANCE" KAUNAS.

Jie Žem. Ūk. Parodoje Klaipėdoje apdovanoti **aukso medaliu.**

Visi **MOKYKLŲ** laboratorijose reikalingi chemiškiems bandymams daryti preperatai reaktyvai ir titruoti skiediniai sulig Ph. Ross VI atleidžiami

B-vės „Sanitas"

Chem.-Farmacijos laboratorijoje Kaunas, Kanto g-vė 6 Nr.

Akc. B-vės **„GerMaPo"** pirmoji ir didžiausia Lietuvoje elektros garinė Chem.-Farm. laboratorija

„VAISTIJA" Kaunas, Rotušės Aikštė 3 Nr. tel. 12—75.

siūlo savo dirbinius: Ekstraktus, Tinktūras, Tepalus, Plesterius ir kt. Galeno preparatus; taip pat— Chemikalus, Patentiką, kosmetiką ir atstovaujamų geriausių užsienių firmų prėkes. Kaina pagal kainininką, kuris išsiuntinėjamas dykai visiems pareikalavusiems. Be to, Bendrovė **supirkinėja tinkamai surinktą ir švariai pagamintą vietinių vaistingųjų augalų žaliavą** eksportui ir savo labalatorijai.

Prov. I. Goldbergas ir E. Sesickas, Kaunas, Vilniaus g. 16 tel. 11—70.

Vaistinių, Laboratorijų įrenginimas ir visos jų reikmenos; perrišamoji medžiaga, guminės įprekės ir parfumerija.

Elektrotechnikos dalykai ir Radio

T. & H. Smith'o Londone Alkaloidai

Atstovas Lietuvai

E. Elijaševičienė,

Kaunas, Kanto g. 8, tel. 411

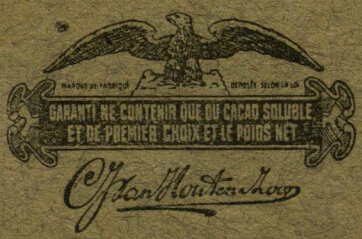

Gerkit tiktai pasaulinės firmos

Van Houten'o

maistingą

KAKAO

Knyga sukrauta pas autorių K. Grybauską, Kaunas, Lietuvos Universiteto Botanikos Sodas. Kaina 5 litai.